

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ & ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ :
ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ
ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ (ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ
ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ)

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Τίτλος : Η άνοδος της Ριζοσπαστικής Αριστεράς στην Ελλάδα, την Ισπανία και τη Γαλλία στα χρόνια της κρίσης.

Φοιτητής: Αλκιβιάδης Αντωνιάδης Α.Μ 1117Μ026

Επιβλέπων καθηγητής : Γεράσιμος Μοσχονάς

Τριμελής επιτροπή : Γ. Μοσχονάς, Δ. Χριστόπουλος, Σ. Λαδή

ΑΘΗΝΑ 2019

Περίληψη

Η παγκόσμια οικονομική κρίση, που ξεκίνησε από τις Η.Π.Α. το 2007-8, επηρέασε γρήγορα την Ευρώπη προκαλώντας ύφεση και δημοσιονομική αναταραχή, ιδιαίτερα στα κράτη του νότου. Επηρέασε, παράλληλα, ισχυρές οικονομίες, όπως η γαλλική, και συντέλεσε σε μια πρωτόγνωρη αμφισβήτηση της παραδοσιακής πολιτικής εκπροσώπησης. Τα κόμματα της δεξιάς και της σοσιαλδημοκρατίας που κλήθηκαν να διαχειριστούν, από κυβερνητικές θέσεις, τη νέα οικονομική κατάσταση επιχείρησαν να την αντιμετωπίσουν υιοθετώντας περιοριστικές πολιτικές στην οικονομία. Η στάση τους αυτή, σε συνδυασμό με τη γενικότερη φθορά του πολιτικού establishment, προκάλεσε την εκλογική τους υποχώρηση και την παράλληλη άνοδο κομμάτων της ριζοσπαστικής αριστεράς. Η οικονομική κρίση εκδηλώθηκε με διαφορετική ένταση σε χώρες όπως η Ελλάδα, η Ισπανία και η Γαλλία. Η δυναμική των κομμάτων της ριζοσπαστικής αριστεράς όπως του ΣΥΡΙΖΑ, των Podemos και της «France Insoumise» δεν μπορεί, επομένως, να ιδωθεί μόνο ως αποτέλεσμα των συνεπειών της διεθνούς κρίσης αλλά θα πρέπει να ληφθούν υπόψη μια σειρά εσωτερικών παραμέτρων και εθνικών ιδιαιτεροτήτων που συνέβαλαν σε αυτή. Η ερμηνεία, η εξήγηση και η ανάλυση των διεθνών και εσωτερικών παραμέτρων αποτελούν το αντικείμενο αυτής της μελέτης. Θα υποστηρίξουμε, καταληκτικά, ότι το πλέγμα των αιτιών της εκλογικής εκτίναξης της ριζοσπαστικής αριστεράς είναι σύνθετο και υπερβαίνει τη σχέση οικονομική κρίση-εκλογική άνοδος.

Λέξεις κλειδιά : ΣΥΡΙΖΑ, Podemos, France Insoumise, Οικονομική κρίση, Ριζοσπαστική Αριστερά

Πίνακας περιεχομένων

Περίληψη.....	2
Εισαγωγή.....	5
1. Θεωρητικές προσεγγίσεις.....	8
2. Το πέρασμα της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης στην ευρωπαϊκή οικονομία και πολιτική. Η ευκαιρία της ριζοσπαστικής αριστεράς.....	15
2.1 Η ευκαιρία της ριζοσπαστικής αριστεράς.....	22
3. Η εκλογική άνοδος του ΣΥΡΙΖΑ στην Ελλάδα της κρίσης.....	25
3.1 Από τα κινήματα και τις πλατείες, στον «εκλογικό σεισμό» του 2012 και τη νίκη των Ευρωεκλογών.....	26
3.2 Ο ΣΥΡΙΖΑ των κειμένων, από το 1 ^ο συνέδριο στο «πρόγραμμα της Θεσσαλονίκης».....	33
3.3 Ο ΣΥΡΙΖΑ της «κυβερνησιμότητας» και οι εκλογικές νίκες του 2015.....	36
4 Η ισπανική κρίση, οι «αγανακτισμένοι» και η ίδρυση των Podemos.....	39
4.1 Το πολιτικό πρόγραμμα, η οργάνωση και οι ιδεολογικές αναφορές των Podemos.....	42
4.2 Η εκλογική άνοδος και η σταθεροποίηση στο ισπανικό πολιτικό σύστημα.....	46
5. Η εκλογική και πολιτική ανασυγκρότηση της ριζοσπαστικής αριστεράς στη Γαλλία υπό τον Jean-Luc Mélenchon.....	53
5.1 Η εκλογική ανάκαμψη του 2012 και η πενταετία Hollande.....	54
5.2 Η εμβάθυνση στον αριστερό λαϊκισμό και οι προγραμματικές διακηρύξεις.....	58
5.3 Η πορεία ανόδου μέχρι τις τις προεδρικές του 2017.....	60
Συμπεράσματα.....	66
Πηγές.....	70

Ευχαριστίες

Ευχαριστώ θερμά τη σύζυγό μου Παναγιώτα και το γιο μου Ρήγα για την κατανόηση και τη στήριξή τους όπως επίσης τους διδάσκοντες-ουσες στο ΠΜΣ «Πολιτική Επιστήμη και Ιστορία» και ιδιαίτερα τον επιβλέποντά μου κ. Γεράσιμο Μοσχονά.

Εισαγωγή

Δεν υπάρχει ιδιαίτερη αμφιβολία ότι η παγκόσμια οικονομική κρίση, που ξεκίνησε το 2007 στις Η.Π.Α, πέρασε σύντομα στη σφαίρα της ευρωπαϊκής οικονομίας και πολιτικής, συμβάλλοντας στην ολική ή μερική αλλαγή των πολιτικών συσχετισμών στις χώρες του ευρωπαϊκού νότου και τη Γαλλία. Η οικονομική κρίση και η διαχείρισή της μείωσε την εμπιστοσύνη μεγάλου τμήματος των πολιτών τόσο στους ευρωπαϊκούς όσο και στους εθνικούς θεσμούς και ενεργοποίησε μια νέα κοινωνική δυναμική που εκφράστηκε μαζικά στις διαμαρτυρίες ενάντια στις πολιτικές λιτότητας σε μια σειρά κρατών όπως η Ελλάδα, η Ισπανία, η Πορτογαλία, η Ιταλία, η Γαλλία. Παράλληλα, αποτέλεσε την αναγκαία συνθήκη για την άνοδο κομμάτων της ριζοσπαστικής αριστεράς¹ στην Ελλάδα, τη Γαλλία και την Ιβηρική χερσόνησο, όπως επίσης και κομμάτων μεταπολιτικής στην Ιταλία².

Ακόμη και σήμερα, στην αυλαία της δεύτερης δεκαετίας του 21^{ου} αιώνα, όπου η πολιτική κρίση στην Ευρώπη συνεχίζεται, κανείς δεν μπορεί να υπολογίσει με ακρίβεια πότε και αν η δυναμική του παραδοσιακού πολιτικού συστήματος, σε πολλά ευρωπαϊκά κράτη, θα ανακάμψει σε προ-κρίσης επίπεδα. Το αρχικό σοκ στην ευρωπαϊκή οικονομία μετατράπηκε σε πολιτική αμφισβήτηση, με αποτέλεσμα μια σειρά εκλογικών ανατροπών ακόμη και σε κράτη του σκληρού πυρήνα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ανατροπών που χαρακτηρίζονται από την άνοδο είτε της άκρας δεξιάς είτε της ριζοσπαστικής αριστερά, είτε κομμάτων σύνθετης ιδεολογικής ταυτότητας³.

Η πολιτική αναταραχή στην Ευρωπαϊκή Ένωση, ενισχύθηκε, παράλληλα, και από μια σειρά πολιτικών γεγονότων από το 2015 και μετά που καταδεικνύουν ότι ίσως, όχι μόνο, η ευρωπαϊκή ιδέα αλλά ακόμη και η ίδια η συνοχή της Ένωσης να βρίσκονται σε κίνδυνο. Με άλλα λόγια, όπως υποστήριξε πρόσφατα ο πρόεδρος της Γαλλικής Δημοκρατίας E. Macron ποτέ, μετά το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, η Ευρώπη δεν έχει βρεθεί σε τόσο μεγάλο κίνδυνο (Macron, 2019).

Προς επιβεβαίωση αυτού του ισχυρισμού θα αναφέρουμε, ενδεικτικά, μια σειρά γεγονότων με σαφή αντίκτυπο στην προοπτική, την επιρροή και το κύρος της

---

¹ Ο όρος «ριζοσπαστική αριστερά» δεν έχει υιοθετηθεί από τους Podemos. Τους εντάσσουμε σε αυτή λόγω και της συμμετοχής τους στην ευρωομάδα της Αριστεράς στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο GUE-NGL.

² Η αναφορά είναι για το κόμμα “Movimento 5 Stelle” στην Ιταλία.

³ Όπως ο εκλογικός-κομματικός σχηματισμός του Γάλλου προέδρου E. Macron στις γαλλικές προεδρικές εκλογές του 2017.

Ευρωπαϊκής Ένωσης. Μπορούμε, λοιπόν, να αναφερθούμε στο αποτέλεσμα του ελληνικού δημοψηφίσματος το καλοκαίρι του 2015⁴ που στράφηκε ενάντια στις προτάσεις των Βρυξελλών, το δημοψήφισμα στην Ιταλία το 2016 όπου η πρόθεση της κυβέρνησης Renzi με τη στήριξη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για συνταγματικές αλλαγές απορρίφθηκε από την πλειοψηφία του ιταλικού λαού⁵, το δημοψήφισμα της ίδιας χρονιάς στη Μεγάλη Βρετανία όπου αποφασίστηκε η αποχώρηση του Ηνωμένου Βασιλείου από την Ευρωπαϊκή Ένωση, τα γεγονότα του 2017 στην Καταλονία όπου παρότι το αίτημα για δημοψήφισμα με στόχο την ανεξαρτησία απευθύνονταν, πρωτίστως, στην ισπανική κυβέρνηση εν τούτοις οι ταραχές πραγματοποιήθηκαν μέσα σε περιβάλλον κρίσης της Ε.Ε., το αυθόρμητο ξέσπασμα των «κίτρινων γιλέκων» στη Γαλλία κ.α.

Η εξέλιξη τόσων κοινωνικό-πολιτικών γεγονότων και εκλογικών ανατροπών μέσα σε διάστημα λιγότερο των τεσσάρων χρόνων ενδεχομένως να υποδηλώνει ότι βρισκόμαστε στην αρχή ακόμη μεγαλύτερων πολιτικών αλλαγών στην ήπειρο καθώς φαίνεται ότι το παραδοσιακό σύστημα εκπροσώπησης δυσκολεύεται να ανακάμψει ενώ δυνάμεις που αντιτίθενται στις κυρίαρχες ευρωπαϊκές πολιτικές μοιάζουν να αυξάνουν την επιρροή τους. Οι κοινωνικές και πολιτικές συνέπειες της κρίσης που ξεκίνησε 2007-08 συνεχίζονται παρά τη σημερινή μικρή βελτίωση των οικονομικών δεικτών στα κράτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Στο πλαίσιο αυτών των ευρύτερων πολιτικών ανακατατάξεων η παρούσα μελέτη θα επιχειρήσει να παρακολουθήσει την εκλογική άνοδο του ΣΥΡΙΖΑ μέχρι τις εκλογές του Σεπτεμβρίου του 2015, την ίδρυση και την εξέλιξη της επιρροής των Podemos ως τις εκλογές του 2016 καθώς επίσης και τις εκλογικές επιδόσεις της γαλλικής ριζοσπαστικής αριστεράς στις προεδρικές εκλογές του 2012 και του 2017 με επικεφαλής τον Jean-Luc Mélenchon.

Θα διερευνήσουμε τα αίτια της ανόδου αναζητώντας την εξήγηση του γιατί ήταν, εν τέλει, οι συγκεκριμένοι σχηματισμοί που κατάφεραν να μετατοπίσουν τον εκλογικό χάρτη στις τρεις χώρες (κυρίως ή και) προς τα αριστερά.

---

⁴ Τα αποτελέσματα του ελληνικού δημοψηφίσματος της 5^{ης} Ιουλίου 2015 ήταν 61.31% υπέρ του «ΟΧΙ» και 38.69% υπέρ του «ΝΑΙ» στο σχέδιο προτάσεων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την ελληνική οικονομία.

⁵ Στο ιταλικό δημοψήφισμα της 4^{ης} Δεκεμβρίου 2016 ποσοστό 59.11% των ιταλών ψηφοφόρων ψήφισαν «ΟΧΙ» στις προτάσεις συνταγματικής αναθεώρησης που υπέβαλε η κυβέρνηση του M. Renzi και 40.89% υπέρ του «ΝΑΙ».

Για να απαντήσουμε στο ερώτημα θα λάβουμε υπόψη τις συνέπειες που δημιούργησε το εξωτερικό περιβάλλον της κρίσης στους κοινωνικούς σχηματισμούς της κάθε χώρας σε συνδυασμό με τους ιδιαίτερους εθνικούς παράγοντες και τα εσωτερικά διακυβεύματα σε κάθε μία από αυτές. Με άλλα λόγια, θα υποστηρίξουμε ότι η διεθνής οικονομική κρίση και οι ευρωπαϊκές κινητοποιήσεις ενάντια στη λιτότητα και τις πολιτικές αποφάσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης, δημιούργησαν τις προϋποθέσεις για τις εκλογικές επιτυχίες της αριστεράς, δεν αρκούν ωστόσο για να εξηγήσουν, συνολικά, την εξέλιξη του φαινομένου.

Η εκλογική δυναμική της ριζοσπαστικής αριστεράς στις τρεις χώρες δεν μπορεί να εξηγηθεί μόνο ως συνέπεια της κρίσης. Αυτό μαρτυρά άλλωστε και η διαφορετική έντασή της στη Γαλλία, την Ισπανία και την Ελλάδα όπως επίσης η σχεδόν εκλογική εξαφάνιση της ριζοσπαστικής αριστεράς στην Ιταλία στην οποία η δημοσιονομική επιβάρυνση την περίοδο της κρίσης ήταν πολύ πιο έντονη απ' ό,τι στη Γαλλία. Με άλλα λόγια, αν η ένταση της κρίσης ήταν το μοναδικό κριτήριο για την εξήγηση της ανόδου της πέρα της σοσιαλδημοκρατίας αριστεράς, τότε θα έπρεπε η άνοδος στην Ιταλία να ήταν σαφώς μεγαλύτερη από εκείνη στη γειτονική Γαλλία.

Για να φτάσουμε, επομένως, σε μια συνεκτική και ολοκληρωμένη, στο πλαίσιο της εργασίας μας, εξήγηση των αιτίων της ανόδου, θα χρειαστεί επίσης να μελετήσουμε μια σειρά εσωτερικών παραμέτρων της κάθε χώρας που έπαιξαν καθοριστικό ρόλο όπως η ιστορία, η ανάπτυξη των κοινωνικών αγώνων σε κάθε κράτος, τα πολιτικά και εκλογικά διακυβεύματα, η κρίση των παραδοσιακών κομμάτων, οι αδυναμίες των παραδοσιακών κομμάτων της αριστεράς, οι επιτυχημένες εκλογικές τακτικές και καμπάνιες, τα πολιτικά προγράμματα, οι καινοτομίες που έφεραν οι τρεις σχηματισμοί, η διείσδυσή τους στις νέες ηλικίες, οι χαρισματικές προσωπικότητες των Α. Τσίπρα, Ρ. Iglesias και Jean-Luc Mélenchon.

Η μελέτη μας θα συζητήσει, παράλληλα, όψεις τριών, διαφορετικών μεταξύ τους, θεωρητικών προσεγγίσεων που μπορούν να φανούν χρήσιμες στην ερμηνεία του φαινομένου. Αυτές είναι η «θεωρία της οικονομικής ψήφου» (economic voting theory), η «θεωρία των κινηματικών κομμάτων» (movement parties theory) και η «θεωρία του λαϊκισμού» (Populism theory).

Στόχος μας δεν είναι επιβεβαιώσουμε ή να απορρίψουμε τις παραπάνω θεωρίες αλλά περισσότερο να ανιχνεύσουμε κατά πόσο ορισμένες πτυχές τους μπορούν να υποστηρίξουν την ανάλυσή μας. Σε αυτή την προσπάθεια, θα διαπιστώσουμε ότι η «θεωρία της οικονομικής ψήφου» μας βοηθάει να αντιληφθούμε τον κοινωνικό και

πολιτικό χώρο μέσα στον οποίο αναπτύχθηκαν οι δυνάμεις της ριζοσπαστικής αριστεράς καθώς μας δίνει μία ακριβή εικόνα για την επίδραση που είχε η επιδείνωση της οικονομικής κατάστασης και στις τρεις χώρες στα πτωτικά αποτελέσματα των κυβερνητικών κομμάτων. Η «θεωρία των κινηματικών κομμάτων» μπορεί να αποδώσει αρκετά ουσιαστικά την μετατροπή των κινηματικών δράσεων τμήματος των «indignados» σε οργανωμένο πολιτικό φορέα, τη μετάβαση δηλαδή στην περίπτωση της Ισπανίας των διεκδικήσεων από το κοινωνικό πεδίο στο πολιτικό και το εκλογικό.

Τέλος, η «θεωρία του λαϊκισμού» και ιδιαίτερα του αριστερού λαϊκισμού είναι κρίσιμο σημείο για την κατανόηση του ιδεολογικού πλαισίου των Podemos και της «France Insoumise» με βάση το οποίο καθόρισαν σε μεγάλο βαθμό την πολιτική τους παρέμβαση.

1. Θεωρητικές προσεγγίσεις

Θα ξεκινήσουμε παρουσιάζοντας συνοπτικά τις τρεις αυτές θεωρητικές προσεγγίσεις, τις οποίες θα αξιοποιήσουμε στη συνέχεια στην προσπάθειά μας να απαντήσουμε στο ερευνητικό μας ερώτημα. Η πρώτη αναφέρεται στη «θεωρία της οικονομικής ψήφου».

Οι Αμερικανοί πολιτικοί επιστήμονες M. Duch and R. Stevenson στο βιβλίο τους *The Economic Vote* (2008) θα διατυπώσουν τη θέση ότι οι ψηφοφόροι επιλέγουν το κόμμα που θα υποστηρίξουν στις εκλογές με βάση τις πεποιθήσεις τους για την εξέλιξη της οικονομίας. Η οικονομική ψήφος είναι το επακόλουθο των αλλαγών που έχουν συμβεί ή πρόκειται να συμβούν στο πεδίο της οικονομίας. Με την έννοια αυτή, οι εκτιμήσεις των πολιτών για την πορεία της οικονομίας αποτελούν τον πλέον καθοριστικό, μεταξύ άλλων παραγόντων, για την τελική επιλογή ενός κόμματος ή ενός υποψηφίου στις εκλογές.

Οι Duch και Stevenson, παράλληλα, θεωρούν ότι η «θεωρία της οικονομικής ψήφου» είναι προτιμότερο να εξετάζεται κατά περίπτωση σε σύγκριση με άλλες μεταβλητές όπως το ιδεολογικό φορτίο του κάθε ψηφοφόρου. Οι δύο συγγραφείς ξεκαθαρίζουν πως ο ορθολογικός ψηφοφόρος αν και επιλέγει κόμματα ή υποψηφίους με βάση την ατομική του επιλογή, υιοθετώντας την οικονομική ψήφο αξιολογεί στην πραγματικότητα τις προοπτικές ή όχι συνολικά της οικονομίας και όχι της δικής του οικονομικής κατάστασης.

Καθώς η «θεωρία της οικονομικής ψήφου» επηρεάζεται από τη «θεωρία της ορθολογικής επιλογής» (rational choice theory), προϋποθέτει ότι ο ορθολογικός ψηφοφόρος επιλέγει το κόμμα που θα ψηφίσει πρωτίστως με κριτήριο την αποτελεσματικότητα της ψήφου και στο πεδίο της οικονομίας, έχοντας παράλληλα επαρκή πληροφόρηση για την πορεία και τις προοπτικές της. Έτσι, η πορεία της οικονομίας συγκαταλέγεται στον πυρήνα της ορθολογικής σκέψης του ψηφοφόρου.

Για τους M. Lewis-Beck και M. Stegmaier (2007) η «οικονομική ψήφος» σχετίζεται ευθέως με τις επιδόσεις των κυβερνώντων στον οικονομικό τομέα. Αν οι επιδόσεις της οικονομίας είναι ικανοποιητικές τότε οι ψηφοφόροι έχουν την τάση να επιβραβεύουν τους υπεύθυνους ενώ, αν η πορεία της οικονομίας κινείται πτωτικά τείνουν να τους τιμωρούν εκλογικά.

Η ερμηνεία της οικονομικής ψήφου συνδέεται και εδώ όχι μόνο με την προσωπική οικονομική κατάσταση του κάθε ψηφοφόρου, τη βελτίωση ή επιδείνωση δηλαδή των δικών του οικονομικών, αλλά και με την εξέλιξη και την προοπτική της εθνικής οικονομίας. Οι ψηφοφόροι, παράλληλα, θα κρίνουν την οικονομία με δύο κριτήρια: αφενός, το «αναδρομικό» που αφορά τη μέχρι τώρα επίτευξη ή όχι των στόχων της οικονομίας και, αφετέρου, εκείνο που αφορά το μέλλον. Αναζητούν συνεπώς το κόμμα εκείνο που είναι σε θέση με το πρόγραμμα και την αξιοπιστία του να εγγυηθεί καλύτερες οικονομικές επιδόσεις.

Οι ψηφοφόροι έχουν τη δυνατότητα, προκειμένου να διαμορφώσουν την εκλογική τους συμπεριφορά σε σχέση με ένα κόμμα που διαχειρίστηκε την οικονομία, είτε να μελετούν τους επίσημους οικονομικούς δείκτες όπως για παράδειγμα τους ρυθμούς ανάπτυξης ή ύφεσης του ΑΕΠ (GDP) είτε πιο ανεπίσημους δείκτες, όπως τα ατομικά τους οικονομικά. Η «οικονομική ψήφος» τέλος, έχει μια γενική εφαρμογή στο εκλογικό σώμα και είναι ενδεικτική της πλειοψηφίας των εκλογέων. Παρ' όλα αυτά δεν σημαίνει ότι όλοι οι ψηφοφόροι αξιολογούν με τον ίδιο τρόπο την εξέλιξη της οικονομίας. Η τάση για παράδειγμα των εργαζομένων-που μας αφορά άμεσα στους σκοπούς της εργασίας μας- είναι να αντιδρούν δυναμικά στην κάλη απέναντι στα κυβερνητικά κόμματα στο βαθμό που παρατηρείται οικονομική ύφεση.

Ανάλογη διάσταση της «θεωρίας της οικονομικής ψήφου» μας δίνει ο H. Kriesi (2012) τονίζοντας πως αυτή ενεργοποιείται από τους ψηφοφόρους για να τιμωρήσουν ή να επιβραβεύσουν κάποιο κόμμα ανάλογα με τις επιδόσεις του στην οικονομία. Έτσι, στην περίπτωση της οικονομικής κρίσης του 2008, οι Ευρωπαίοι ψηφοφόροι επέλεξαν να τιμωρήσουν τα κυβερνητικά κόμματα θεωρώντας τα υπεύθυνα για την επιβάρυνση

των οικονομικών δεικτών. Πράγματι, όπως παρατηρεί ο Kriesi το εκλογικό σώμα σε 30 ευρωπαϊκές χώρες γύρισε την πλάτη στα κυβερνητικά κόμματα στις πρώτες εκλογές μετά την κατάρρευση της Lehman Brothers. Η επιλογή αυτή δεν σήμαινε ωστόσο μια γενικότερη μετατόπιση προς τα δεξιά ή τα αριστερά του εκλογικού χάρτη αλλά περισσότερο μια τάση τιμωρίας των κομμάτων που ασκούσαν εξουσία. Στα επόμενα κεφάλαια θα εξετάσουμε, πιο συγκεκριμένα, τη «θεωρία της οικονομικής ψήφου» σε σχέση με τις εκλογές, την περίοδο της κρίσης, στην Ελλάδα, την Ισπανία και τη Γαλλία.

Ο δεύτερος θεωρητικός πυλώνας της μελέτης μας εξετάζει τη σχέση, περισσότερο των Podemos και του SYRIZA και πολύ λιγότερο της γαλλικής ριζοσπαστικής Αριστεράς, με τη «θεωρία των κινηματικών κομμάτων».

Σύμφωνα με τον Kitschelt (2006) τα «κινηματικά κόμματα» είναι ένας συνασπισμός μεταξύ πολιτικών ακτιβιστών που έχουν εμπλακεί ενεργά με τα κοινωνικά κινήματα και επιδιώκουν στη συνέχεια να μεταφέρουν τη δράση, τους στόχους και την οργάνωση των κινήματων στην αρένα του πολιτικού ανταγωνισμού. Υπό το πρίσμα αυτό, φορείς και δρώντες των κοινωνικών κινήματων επιχειρούν να εισέλθουν στο κομματικό σύστημα μεταφέροντας τις πρακτικές και της λειτουργίες των κινήματων. Με άλλα λόγια, τα «κινηματικά κόμματα» αποτελούν ένα ενδιάμεσο στάδιο πολιτικής και κοινωνικής παρέμβασης που δανείζεται στοιχεία τόσο από το κοινωνικό πεδίο όσο από το πεδίο της παραδοσιακής πολιτικής.

Τα «κινηματικά κόμματα» διαφοροποιούνται σε οργανωτικό επίπεδο από τα παραδοσιακά κατεστημένα κόμματα. Η ιδιότητα του μέλους είναι εξαιρετικά διευρυμένη χωρίς να υπάρχουν αυστηρές προϋποθέσεις για την κομματική ένταξη. Στην πραγματικότητα συμβαίνει το αντίθετο, καθώς η συμμετοχή και μόνο σε εκδηλώσεις ή κάποια κομματική δράση μπορεί να οδηγήσει κάποιον να χαρακτηριστεί ως μέλος. Τα κόμματα της κατηγορίας αυτής, την ίδια στιγμή, θα μπορούσαν να μην διαθέτουν ούτε καν παραδοσιακά μέσα κομματικής λειτουργίας όπως π.χ. κομματικά γραφεία.

Ακόμη, οι εσωτερικές κομματικές δομές και οργανωτικές ιεραρχήσεις διαφοροποιούνται σε σχέση με κόμματα αυστηρά δομημένα. Σε αντίθεση με το παραδοσιακό κομματικό μοντέλο σφιχτής οργάνωσης, τα «κινηματικά» κόμματα συνήθως δεν διαθέτουν ενδιάμεσα όργανα και αξιωματούχους με την ιδιότητα της επιβολής των κομματικών αποφάσεων στα μέλη. Ο τρόπος λήψης των αποφάσεων, μπορεί βέβαια σε κάθε περίπτωση να ποικίλει, όμως εξαιτίας της απουσίας θεσμικών κομματικών οργάνων ενδέχεται να εξαρτάται, στην πράξη, είτε από την ισχυρή

παρουσία κάποιου χαρισματικού ηγέτη είτε, αντίθετα, οι αποφάσεις να παίρνονται από συνεχείς δημοκρατικές διαδικασίες με τη συμμετοχή όσο το δυνατόν περισσότερων ή και όλων των μελών.

Τέλος, τα κόμματα αυτά μπορούν να κινούνται παράλληλα μεταξύ θεσμικών διαδικασιών του κράτους και των κινηματικών μορφών διεκδίκησης. Οι ακτιβιστές τους έχουν τη δυνατότητα από τη μία μεριά να συμμετέχουν σε θεσμικές κυβερνητικές ή κοινοβουλευτικές διαδικασίες παίρνοντας μέρος, παράλληλα, στον κλασικό κομματικό και πολιτικό ανταγωνισμό ενώ, ταυτόχρονα, να συμμετέχουν σε κοινωνικές διαμαρτυρίες και διαδηλώσεις που κινούνται πέραν των θεσμικών καναλιών άσκησης πολιτικής.

Άλλοι μελετητές (Della Porta et al, 2017) περιγράφουν τα «κινηματικά κόμματα» ως ένα είδος υβριδίου μεταξύ των κλασικών κοινωνικών κινημάτων και πολιτικών κομμάτων. Τα «κινηματικά κόμματα» αναδύονται όταν η σχέση μεταξύ των δύο αυτών μορφών οργάνωσης γίνεται στενότερη: στην περίπτωση που υπερβαίνεται η παραδοσιακή σχέση κομματικής οργάνωσης και δανείζεται μορφές οργανωτικής δικτύωσης από τον χώρο των κινημάτων, στην περίπτωση που το «κινηματικό κόμμα» μπορεί να συμμετέχει παράλληλα και στα κοινωνικά κινήματα και στον εκλογικό στίβο και στην περίπτωση που οι στόχοι και οι διεκδικήσεις ταυτίζονται.

Στην κατεύθυνση αυτή οι ίδιοι ερευνητές θα κατατάξουν τους Podemos στα κατεξοχήν «κινηματικά κόμματα» καθώς θα γεννηθούν μέσα από το κίνημα 15Μ και τις πλατείες των «Αγανακτισμένων», του κινήματος δηλαδή ενάντια στη λιτότητα που εκδηλώθηκε στην Ισπανία ιδιαίτερα την περίοδο 2011-2013. Οι Podemos θα οργανώσουν και θα εκφράσουν με επιτυχία στο εκλογικό πεδίο τα αιτήματα των κινημάτων ενώ, παράλληλα, η συμμετοχή τους σε αυτά θα τους μετατρέψει σε γνήσιους εκπροσώπους τους. Το κόμμα τους, με άλλα λόγια, θα είναι ο φορέας εκείνος που θα εκφράσει τη λαϊκή δυσαρέσκεια και την κοινωνική δυναμική απέναντι στη λιτότητα και το πολιτικό establishment.

Με την ίδια λογική οι συγγραφείς θα εντάξουν για ένα μικρό χρονικό διάστημα (ιδιαίτερα την περίοδο 2011-2012) και τον ΣΥΡΙΖΑ στα «κινηματικά κόμματα» τόσο εξαιτίας της κινηματικής του παρουσίας στις ελληνικές πλατείες όσο και εξαιτίας των επιρροών που δέχτηκε από το χώρο των κοινωνικών κινημάτων. Ωστόσο, η άποψή μας για το κόμμα της ελληνικής ριζοσπαστικής αριστεράς την οποία θα επιχειρήσουμε να εξηγήσουμε σε επόμενο κεφάλαιο είναι ότι διαθέτει μία πολύ πιο σύνθετη δομή, λειτουργία, οργανωμένη γραφειοκρατία, ιστορία και πυρηνική ταυτότητα και

επομένως η καταχώρηση του στο χώρο των «κινηματικών κομμάτων» φωτίζει μία μόνο πλευρά από το πολιτικό-οργανωτικό του προφίλ.

Τέλος, η εργασία μας θα αναζητήσει ψήγματα της θεωρίας των «κινηματικών κομμάτων» και στην περίπτωση της «Ανυπότακτης Γαλλίας» παρότι η ίδρυση της είναι προϊόν «από τα πάνω» και όχι ως αποτέλεσμα κινηματικών εκβάσεων.

Ως μια τρίτη θεωρητική συμβολή, απαραίτητη για τους σκοπούς της εργασίας μας, θα εξετάσουμε τη «θεωρία του λαϊκισμού» τόσο από τη σκοπιά της mainstream πολιτικής ανάλυσης όσο και εκείνης του αριστερού λαϊκισμού. Θα εξετάσουμε, επομένως, κατά πόσο ο λαϊκισμός είναι στοιχείο που συνέβαλε στην ενδυνάμωση της ριζοσπαστικής Αριστεράς.

Ο C.Mudde (2015) δίνοντας έναν γενικότερο ορισμό του λαϊκισμού θα υποστηρίξει ότι σύμφωνα με τους λαϊκιστές η κοινωνία χωρίζεται σε δύο ομάδες, από τη μία τις διεφθαρμένες ελίτ και από την άλλη τον «αγνό» λαό. Τα συμφέροντα του λαού εκφράζονται από τη γενική βούληση (*volonté générale*) η οποία βρίσκεται πάντοτε σε αντιπαράθεση με τα συμφέροντα των ελίτ. Ο διαχωρισμός αυτός όμως, κατά τον Mudde, είναι προβληματικός γιατί αφενός αρνείται την ύπαρξη διαφορετικών συμφερόντων εντός του λαού και αφετέρου τείνει να αποκλείει τη νομιμοποίηση των πολιτικών αντιπάλων.

Οι λαϊκιστές, κατά τον Mudde, εκφράζουν τη σύγκρουση των συμφερόντων μεταξύ του λαού και των ελίτ με τρόπο πολωτικό και διχαστικό, γεγονός που εκμηδενίζει τις δυνατότητες πολιτικών συμβιβασμών μεταξύ των δύο. Ο λαϊκισμός οδηγεί σε πολωμένες κοινωνικο-πολιτικές σχέσεις ενώ στην πραγματικότητα πλήττει τη φιλελεύθερη δημοκρατία και τον πλουραλισμό. Τόσο ο αριστερός όσο και ο δεξιός λαϊκισμός έχουν την τάση να αποκλείουν τους αντιπάλους τους χρησιμοποιώντας ως πρόσχημα συγκεκριμένες ιδεολογίες (σοσιαλισμός, εθνικισμός).

Ο Ολλανδός πολιτικός επιστήμονας επικαλείται τέσσερις βασικές αιτίες οι οποίες κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης ευθύνονται για την άνοδο λαϊκιστικών κομμάτων στην Ευρώπη. Οι αιτίες αυτές χρειάζεται να αναζητηθούν στη θεώρηση μεγάλου τμήματος του εκλογικού σώματος ότι οι πολιτικές ελίτ αδυνατούν να επιλύσουν σημαντικά προβλήματα, στην αυξανόμενη αντίληψη μεταξύ των πολιτών ότι τα κόμματα του establishment έχουν περιορίσει σημαντικά τις ιδεολογικές τους διαφορές, στην αίσθηση ότι η ισχύς των εθνικών ελίτ υποχωρεί μπροστά σε εκείνη των υπερεθνικών οργανισμών και τέλος στην υπερ-προβολή των λαϊκιστών από τα ΜΜΕ.

Κατά τον J-W Muller (2017) ο λαϊκισμός δεν νοηματοδοτείται μόνο από την κριτική που εκφράζουν οι λαϊκιστές πολιτικοί προς την κυρίαρχη ελίτ. Η κριτική σε αυτή είναι απαραίτητη για τους λαϊκιστές αλλά δεν είναι χαρακτηριστικό γνώρισμα μόνο αυτών. Έτσι, χρειάζεται ιδιαίτερη προσοχή για να μην χαρακτηρίσουμε ως «λαϊκιστή» οποιονδήποτε ασκεί πολιτική κριτική προς την κυβέρνηση ή το πολιτικό σύστημα. Αν συνέβαινε αυτό οι περισσότεροι υποψήφιοι θα μπορούσαν να διεκδικήσουν αυτό τον τίτλο.

Όπως και στο έργο του Mudde, έτσι και εδώ το στοιχείο που διαφοροποιεί τον λαϊκισμό από την πολιτική κριτική και τον πολιτικό αγώνα είναι η επίθεση των λαϊκιστών εναντίον του πλουραλισμού στη φιλελεύθερη δημοκρατία. Στην πραγματικότητα, οι λαϊκιστές στερούν από τους πολιτικούς τους αντιπάλους τη δυνατότητα να μιλούν εξ ονόματος του λαού τα συμφέροντα του οποίου διεκδικούνται μονοπωλιακά από τους ίδιους. Οι πολιτικοί αντίπαλοι, εμφανίζονται στα μάτια του λαού ως μια κάστα ή μια ομάδα διεφθαρμένων και ανήθικων που αδιαφορούν για τα δίκαια των πολλών και κινητοποιούνται μόνο για την εξασφάλιση των προνομίων των λίγων.

Ο λαός επομένως είναι μια ενιαία αδιαίρετη, καθαρή και αμόλυντη οντότητα της οποίας οι «νόμιμοι» εκπρόσωποι είναι εκείνοι που υποστηρίζουν αταλάντευτα τη βούλησή του. Ωστόσο, για τους λαϊκιστές η αληθινή έννοια του λαού περνάει μόνο μέσα από το τμήμα εκείνο του λαού που τους ακολουθεί και το οποίο παίρνει τη μορφή του «αληθινού» ή του «μοναδικού» λαού. Τέλος, οι λαϊκιστές στην περίπτωση που πάρουν την εξουσία, συνεχίζουν να πολώνουν την κοινωνία απέναντι στους πολιτικούς τους αντιπάλους προετοιμάζοντας το λαό για μια αντιπαράθεση μέχρι εσχάτων.

Σε μία διαφορετική οπτική της έννοιας του λαϊκισμού, ο E. Laclau⁶ (2010) υποστηρίζει ότι αυτός συγκροτείται πάνω στην αρνητική βάση της μη ικανοποίησης μιας σειράς λαϊκών αιτημάτων από τις κυρίαρχες ελίτ. Αυτή η μη ικανοποίηση έχει ως αποτέλεσμα τη συνένωση πολλών και διαφορετικών αιτημάτων με στόχο τη συλλογική τους έκφραση απέναντι στο κυρίαρχο σύστημα. Έτσι, αυτό που αναζητείται είναι η ύπαρξη ενός συλλογικού υποκειμένου που θα αναλάβει να εκπληρώσει τα αιτήματα των «μη προνομιούχων» σε ανταγωνισμό με τις επιθυμίες των ελίτ. Συγκροτείται επομένως ένα νοητό σύνορο μεταξύ του «εμείς» και του «αυτοί» που διέπει την

---

⁶ Ο Αργεντίνος ακαδημαϊκός Ernesto Laclau, μέσω των θέσεών του για το λαϊκισμό επηρέασε ιδεολογικά ηγετικά στελέχη των Podemos όπως τον P. Iglesias και τον Inigo Errejón.

πολιτική αντιπαράθεση. Σε αντίθεση με τους προηγούμενους ερευνητές, ο Laclau ισχυρίζεται ότι στόχος ενός αριστερόστροφου λαϊκισμού δεν είναι ο περιορισμός αλλά η εμβάθυνση της δημοκρατίας.

Η C. Mouffe (2018), επεκτείνοντας τις θεωρητικές επεξεργασίες για τον «αριστερό λαϊκισμό», διαβλέπει στην οικονομική-πολιτική κρίση της Ευρώπης ως μια ευκαιρία για μια αληθινή επέκταση της δημοκρατίας. Αυτού του είδους ο λαϊκισμός, για τη Βελγίδα πολιτική επιστήμονα παρέχει την κατάλληλη στρατηγική για την εμβάθυνση της ισότητας και της λαϊκής κυριαρχίας που είναι απαραίτητα συστατικά της δημοκρατίας.

Ο λαϊκισμός, κατά τη Mouffe, δεν είναι μία ιδεολογία ούτε εμπεριέχει από μόνος του ένα δεδομένο προγραμματικό πλαίσιο. Μπορεί να χωριστεί σε δεξιό-λαϊκισμό που επιχειρεί να αποκλείσει κοινωνικές ομάδες (όπως οι μετανάστες) από την έννοια του λαού προσλαμβάνοντας επίσης εθνικιστικά χαρακτηριστικά και σε αριστερό που επιχειρεί να συνενώσει και να «ομοσπονδοποιήσει» διαφορετικά κοινωνικά αιτήματα μετατρέποντας τα σ' ένα κοινό «εμείς» απέναντι στην ολιγαρχία. Το νέο αυτό «εμείς» ορθώνεται απέναντι στην άρνηση των κυρίαρχων να προστατεύσουν τα δικαιώματα του λαού που πλήττονται ιδιαίτερα σε περιόδους κρίσης. Στην πραγματικότητα, αποτελεί μία νέα συνάθροιση που στοχεύει στη ριζοσπαστικοποίηση της δημοκρατίας υπέρ των πολλών.

Η κρίση του 2008 στην Ευρώπη, έχοντας λάβει οικονομικά αλλά και πολιτικά χαρακτηριστικά, και η εφαρμογή των πολιτικών λιτότητας από τις δυνάμεις του πολιτικού establishment, δημιούργησαν μία νέα κοινωνικο-πολιτική κατάσταση στην ήπειρο, την «λαϊκίστικη στιγμή», υποστηρίζει η Mouffe. Η κυρίαρχη ιδεολογία (ηγεμονία) αποσταθεροποιήθηκε καθώς απέτυχε να δώσει λύσεις στις πολλαπλασιαζόμενες λαϊκές ανάγκες και απαιτήσεις. Η οικονομική εξάντληση στην οποία βρέθηκαν τα φτωχότερα στρώματα αλλά και η φτωχοποίηση της μεσαίας τάξης σε αρκετές χώρες έδωσαν και πάλι πνοή σε λαϊκές κινητοποιήσεις σε χώρες όπως η Ελλάδα, η Ισπανία και η Γαλλία οι οποίες μπορούν να οδηγήσουν στη νικηφόρα πολιτική τους εκπροσώπηση. Αυτή είναι η κρίσιμη στιγμή για την αριστερά.

Εκεί ακριβώς βρίσκεται και η ουσία του «αριστερού λαϊκισμού» ο οποίος θα πρέπει να δώσει κοινό περιεχόμενο στα επιμέρους αιτήματα, να αποτελέσει με άλλα λόγια την αλυσίδα των ισοδύναμων (chain of equivalence) μεταξύ των αιτημάτων της εργατικής και μεσαίας τάξης, των επισφαλών εργαζομένων, των μεταναστών, της

LGBTQ κοινότητας δημιουργώντας μία νέα ηγεμονία η οποία θα οδηγήσει στη ριζοσπαστικοποίηση της δημοκρατίας.

Οι θέσεις του Laclau και της συντρόφου του C. Mouffe⁷ για τον λαϊκισμό θα επηρεάσουν τα ηγετικά στελέχη των Podemos και την πολιτική σκέψη του Jean-Luc Mélenchon και των συνεργατών του⁸ ενώ η θεώρηση του λαϊκισμού του C. Mudde θα συζητηθεί στη συνέχεια σε σχέση με την άνοδο του ΣΥΡΙΖΑ.

Έχοντας ψηλαφίσει ορισμένες όψεις των τριών θεωρητικών προσεγγίσεων, οι οποίες μπορούν να μας φανούν χρήσιμες στην ανάλυση μας, θα επιχειρήσουμε στη συνέχεια να ανιχνεύσουμε κρίσιμα σημεία στην πορεία του ΣΥΡΙΖΑ, των Podemos και της «Ανυπότακτης Γαλλίας» που μπορούν να απελευθερώσουν μια δέσμη απαντήσεων για τα αίτια της ανάδυσης και της πολιτικής τους σταθεροποίησης.

2. Το πέρασμα της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης στην ευρωπαϊκή οικονομία και πολιτική. Η ευκαιρία της ριζοσπαστικής αριστεράς.

Το Νοέμβριο του 2011 ο E. Balibar σ' ένα άρθρο του στην εφημερίδα Liberation, παρακολουθώντας την πτώση των τότε κυβερνήσεων σε Ελλάδα και Ιταλία⁹ καθώς επίσης και την εκλογική καθίζηση των Ισπανών σοσιαλιστών στις βουλευτικές εκλογές, αναρωτιέται:

«Πρόκειται για μία μικρή περιπέτεια στην ιστορία των ανακατατάξεων που εξαντλούνται τρέχοντας πίσω από την οικονομική κρίση; Ή μήπως είναι ένα νέο σκαλοπάτι στο ξεδίπλωμα αυτής της κρίσης, που θα έχει μόνιμο χαρακτήρα στο επίπεδο των θεσμών και του τρόπου νομιμοποίησής τους»; (Balibar, 2016 σελ : 213)

Μελετώντας αναδρομικά τις εξελίξεις στην Ευρώπη, στα χρόνια που ακολούθησαν, θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι η δεύτερη από τις δύο υποθέσεις του Γάλλου φιλοσόφου πλησιάζει πιο πολύ στην πραγματικότητα. Οι πολιτικές, κοινωνικές και οικονομικές αναταράξεις που συνεχίζουν ακόμα και σήμερα να

---

⁷ Όπως και ο σύντροφος της E. Laclau επηρέασε με το έργο της για το λαϊκισμό στελέχη των Podemos και της «Ανυπότακτης Γαλλίας» ιδιαίτερα με τις αναλύσεις της για τον αριστερό λαϊκισμό που εφαρμόστηκε από μια σειρά αριστερών κυβερνήσεων στη Λατινική Αμερική.

⁸ Ιδιαίτερα, με το μοντέλο λαϊκισμού των αριστερών κυβερνήσεων της Λατινικής Αμερικής είχε ασχοληθεί ο προσωπικός συνεργάτης του Mélenchon και διευθυντής της εκλογικής καμπάνιας του 2012 του Parti de Gauch, F. Delapierre.

⁹ Στις 16.11.11 ο ακαδημαϊκός M. Monti διορίστηκε από τον πρόεδρο της Ιταλικής Δημοκρατίας G. Napolitano πρωθυπουργός της χώρας ύστερα από την παραίτηση της κυβέρνησης S. Berlusconi ύστερα από πιέσεις εξαιτίας της κατάστασης της οικονομίας.

συντελούνται στην Ευρώπη όπως επίσης η μείωση της αξιοπιστίας των ευρωπαϊκών και εθνικών θεσμών στα μάτια των πολιτών συνομολογούν ότι η ευρωπαϊκή κρίση χαρακτηρίζεται από γενικευμένα και βαθιά χαρακτηριστικά αμφισβήτησης και όχι απλώς από κάποια περιστασιακά επεισόδια κρίσης νομιμοποίησης.

Οι περιοριστικές πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ιδιαίτερα σε χρεωμένες χώρες του νότου, η αδυναμία των ευρωπαϊκών οργάνων να αμβλύνουν τις συνέπειες της κρίσης σε ευάλωτα τμήματα του πληθυσμού, η αίσθηση των πολιτών ότι μια απρόσωπη ευρωπαϊκή γραφειοκρατία αποφασίζει για τις τύχες τους καθώς και το κόστος που πλήρωσαν τα φιλο-ευρωπαϊκά κόμματα που βρέθηκαν στην εξουσία στα χρόνια της Μεγάλης Ύφεσης συνέθεσαν το παζλ μιας εκρηκτικής αμφισβήτησης του υφιστάμενου status quo.

Την ίδια στιγμή, η κορύφωση των πολιτικών λιτότητας από τις κυβερνήσεις της δεξιάς και των σοσιαλιστών, στο πλαίσιο της ευρύτερης στρατηγικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης για περιορισμό των ελλειμμάτων και του δημόσιου χρέους, αποτέλεσαν την καύσιμη ύλη για την εκδήλωση παρατεταμένων μορφών κοινωνικής διαμαρτυρίας αλλά και αλλαγής των πολιτικών συσχετισμών σε μια σειρά κρατών.

Το πέραςμα της κρίσης του αμερικανικού χρηματοπιστωτικού τομέα στην Ευρώπη μέσω της έκθεσης κολοσσιαίων ευρωπαϊκών τραπεζικών οργανισμών στα τοξικά ομόλογα της Wall Street και η επακόλουθη κατάρρευσή¹⁰ τους, ανάγκασαν ισχυρά κράτη αλλά και την Ευρωπαϊκή Επιτροπή να παρέμβουν και μέσω ανακεφαλαιοποιήσεων-κρατικοποιήσεων να διασώσουν τις καταθέσεις των πολιτών και τα ίδια τα ιδρύματα. Η διαδικασία διάσωσης του τραπεζικού συστήματος επιβάρυνε άμεσα τα δημοσιονομικά της Ένωσης και των εθνικών οικονομιών ενώ την ίδια στιγμή εκτίναξε στα ύψη το κόστος δανεισμού για τα κράτη με μεγαλύτερο ποσοστό αναλογίας δημόσιου χρέους επί του ΑΕΠ. Στην περίπτωση δε της Ελλάδας κατέστησε το κόστος εξυπηρέτησης του χρέους της χώρας μέσω των αγορών απαγορευτικό.

Η μετατροπή αυτή της οικονομικής κρίσης σε δημοσιονομική, στην περίπτωση των χωρών του ευρωπαϊκού νότου και της Ιρλανδίας (PIIGS)¹¹, χαρακτηρίστηκε από υψηλή ύφεση, εκτίναξη της ανεργίας και του δημόσιου χρέους. Παράλληλα, οι θεσμοί της Ένωσης υιοθέτησαν προγράμματα διάσωσης των εθνικών οικονομιών (MoU)

---

¹⁰ Όπως η RBS (Royal Bank of Scotland), η Dexia, η UBS κ.α

¹¹ Ως PIIGS αναφέρονται χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης με ασταθείς οικονομίες και έντονα δημοσιονομικά προβλήματα. (Portugal, Ireland, Italy, Greece, Spain).

τριών κρατών-μελών¹² (Ελλάδα, Πορτογαλία, Ιρλανδία) ενώ το 2012 η ισπανική κυβέρνηση¹³ αιτήθηκε έκτακτη οικονομική ενίσχυση ύψους 100 δις ευρώ από την Ευρωπαϊκή Ένωση καθώς το τραπεζικό της σύστημα οδηγείτο σε κατάρρευση λόγω της έκθεσής του στα τοξικά ομόλογα της αγοράς ακινήτων.

Τα προγράμματα διάσωσης συνδέθηκαν με την επιβολή νέων πολιτικών λιτότητας οι οποίες, από το 2009 μέχρι το 2012, ενίσχυσαν το κλίμα δυσαρέσκειας μεταξύ των ευρωπαϊών πολιτών ενώ πυροδότησαν, ιδιαίτερα στην περίπτωση της Ισπανίας και της Ελλάδας, το ξέσπασμα του κινήματος κατά της λιτότητας που κορυφώθηκε μεταξύ 2011-2013 για να υποχωρήσει στη συνέχεια δίνοντας τη θέση του στην πολιτική διεκδίκηση των αιτημάτων ενάντια στη λιτότητα από τους Podemos και τον ΣΥΡΙΖΑ. Παράλληλα, παρότι η γαλλική οικονομία δε επηρεάστηκε στον ίδιο βαθμό με εκείνη των χωρών του νότου και οι κοινωνικές εντάσεις δεν διέρρηξαν άμεσα και απότομα την κοινωνική συνοχή, η επιδείνωση των δεικτών, η κοινωνική δυσαρέσκεια και η αμφισβήτηση των πολιτικών λιτότητας έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στην αλλαγή των πολιτικών συσχετισμών και εκεί.

Η τριετία αυτή, αποτέλεσε τομή για μια σειρά πολιτικών και κοινωνικών εξελίξεων, υπό το σοκ της οικονομικής κρίσης, και επιτάχυνε την ευρύτερη φθορά των κυβερνητικών κομμάτων. Η τιμωρία τους από το εκλογικό σώμα αποτέλεσε την έναρξη της πορείας ανόδου της ριζοσπαστικής αριστεράς που θα αποτυπωθεί ακόμη πιο έντονα τα επόμενα χρόνια.

Οι εθνικές εκλογές του 2011 στην Ισπανία σηματοδότησαν την εκλογική συντριβή του κυβερνώντος Σοσιαλιστικού Κόμματος (PSOE), οι διπλές εκλογές του 2012 σήμαιναν την κατάρρευση του ΠΑΣΟΚ στην Ελλάδα ενώ οι γαλλικές προεδρικές εκλογές του 2012 κατέγραψαν την ήττα του πρόεδρου N. Sarkozy.

Το κλίμα της δυσφορίας ενάντια στις κυβερνήσεις που εφάρμοσαν πολιτικές λιτότητας συνεχίστηκε στις τρεις χώρες και τα επόμενα χρόνια. Ο ΣΥΡΙΖΑ κέρδισε τις εκλογές του Ιανουαρίου του 2015, η ισπανική δεξιά (Partido Popular) του M.Rajoy που κυβερνάει τη χώρα από το 2011 απώλεσε, στις εκλογές του 2015, 16 ποσοστιαίες

---

¹² Η συμφωνία μεταξύ ευρωπαϊκών θεσμών και ελληνικής κυβέρνησης Γ. Παπανδρέου υπογράφηκε στις 2 Μαΐου 2010 και η συμφωνία διάσωσης της Ιρλανδικής οικονομίας το Νοέμβριο της ίδιας χρονιάς. Τον Μαΐο του 2011 υπογράφηκε η συμφωνία μεταξύ Ευρωπαϊκής Ένωσης και της κυβέρνησης των Σοσιαλιστών στην Πορτογαλία

¹³ Η Ισπανική κυβέρνηση του M. Rajoy προσέφυγε για έκτακτη οικονομική βοήθεια στους ευρωπαϊκούς θεσμούς.

μονάδες¹⁴, ενώ οι προεδρικές του 2017 χαρακτηρίστηκαν από τη μοναδική, για τα δεδομένα της 5^{ης} γαλλικής δημοκρατίας, περίπτωση όπου οι επίσημοι υποψήφιοι της δεξιάς και των σοσιαλιστών δεν κατάφεραν να περάσουν στο δεύτερο γύρο των εκλογών.

Η αλλαγή των πολιτικών συσχετισμών θα συμφωνήσει με τις υποθέσεις της «θεωρίας της οικονομικής ψήφου» καθώς, στις υπό εξέταση τουλάχιστον χώρες, οι πολίτες, εν μέσω της θυελλώδους κρίσης, τιμωρούν τα κυβερνητικά κόμματα εκφράζοντας απαισιοδοξία για τις προοπτικές των εθνικών οικονομιών. Πράγματι, μελετώντας τα επίσημα ευρωπαϊκά στοιχεία (European Central Bank, 2011) διαπιστώνουμε ότι οι βασικοί δημοσιονομικοί δείκτες (δημοσιονομικό έλλειμμα, δημόσιο χρέος), βρίσκονται σε οριακά σημεία στην περίπτωση της Ελλάδας και της Ισπανίας και επιδεινώνονται σημαντικά (το 2009) στην περίπτωση της Γαλλίας όπως βλέπουμε στον πίνακα 1.

	Δημοσιονομικό έλλειμμα				Δημόσιο χρέος			
	2008	2009	2010	2011	2008	2009	2010	2011
Ελλάδα	9.8	15.4	10.5	9.5	110.7	127.1	142.8	157.7
Ισπανία	4.2	11.1	9.2	6.3	39.8	53.3	60.1	68.1
Γαλλία	3.3	7.5	7.0	5.8	67.7	78.3	81.7	84.7

Πίνακας 1. Δημοσιονομικό έλλειμμα-Δημόσιο χρέος Ελλάδα, Ισπανία, Γαλλία (2008-2011). πηγή : ECB

Αντίστοιχα είναι τα στοιχεία (Eurostat, 2018) για την εξέλιξη των δεικτών της ανεργίας, η οποία, κατά πρώτα χρόνια της κρίσης (2009-2013), εκτινάσσεται στην Ελλάδα και την Ισπανία και ανεβαίνει κατά 2.5 μονάδες στη Γαλλία (πίνακας 2).

¹⁴ Στις εθνικές εκλογές του 2011 το «Λαϊκό Κόμμα» (Partido Popular) του M. Rajoy εξασφάλισε 44.6% των ψήφων ενώ στις επόμενες του 2015 κατρακύλησε στο 28.7%.

%	2008	2009	2010	2011	2012
Ελλάδα	9.6	9.6	12.7	17.9	24.5
Ισπανία	11.3	17.9	19.9	21.4	24.8
Γαλλία	7.4	9.1	9.3	9.2	9.8

Πίνακας 2. Η εξέλιξη του δείκτη της ανεργίας στις τρεις χώρες (2009-2013) πηγή : Eurostat

Εκτός όμως από την πορεία των δημοσιονομικών των τριών οικονομιών ενδιαφέρουσες είναι οι έρευνες (Eurobarometer, 2011) που μας αποκαλύπτουν την εκτίμηση του εκλογικού σώματος για την πορεία της οικονομίας καθώς και τις πεποιθήσεις τους για μια σειρά πολιτικών θεσμών. Η τάση των πολιτών σε Ελλάδα, Ισπανία και Γαλλία, εν μέσω κρίσης, είναι να θεωρούν ότι οι πολιτικοί θεσμοί, όπως τα κυβερνητικά κόμματα και η Ευρωπαϊκή Ένωση, έχουν ευθύνες για την πορεία των πραγμάτων. Τα κόμματα του πολιτικού establishment που κυβερνούν στα χρόνια της κρίσης θεωρούνται υπεύθυνα όχι μόνο για τις οικονομικές τους πολιτικές αλλά και για τη μακροχρόνια διαφθορά και απομάκρυνση τους από τη διεκδίκηση και ικανοποίηση των αναγκών των πολιτών.

Έτσι, όπως διαπιστώνουμε στον πίνακα 3, οι πολίτες στις τρεις χώρες εκτιμούν την κατάσταση της εθνικής τους οικονομίας κακή ή πολύ κακή σε ποσοστό 99% στην Ελλάδα, 96% στην Ισπανία και 88% στη Γαλλία σε αντίθεση με μόλις 20% στη Γερμανία.

%	Πολύ καλή	Αρκετά καλή	Αρκετά κακή	Πολύ κακή
Ελλάδα	0	1	16	83
Ισπανία	0	4	35	61
Γαλλία	0	12	59	27
Γερμανία	12	66	17	3

Πίνακας 3. Εκτίμηση των πολιτών για την πορεία της εθνικής οικονομίας(2011). Πηγή : Eurobarometer

Παρόμοια είναι η τοποθέτησή τους (πίνακας 4) σε ερωτήματα που αφορούν την εμπιστοσύνη τους στην Ευρωπαϊκή Ένωση (68% των Ελλήνων, 62% των Ισπανών και 60% των Γάλλων απαντούν αρνητικά), στα πολιτικά κόμματα (94% των Ελλήνων, 84% των Ισπανών και 85% των Γάλλων δίνουν αρνητική απάντηση) και στις εθνικές κυβερνήσεις (90% των Ελλήνων δηλώνουν ότι δεν έχουν εμπιστοσύνη, 80% των Ισπανών και 74% των Γάλλων).

%	Εμπιστοσύνη στην Ε.Ε		Εμπιστοσύνη στην κυβέρνηση		Εμπιστοσύνη στα κόμματα	
	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΝΑΙ	ΟΧΙ
Έλληνες	29	68	8	90	5	94
Ισπανοί	30	62	16	80	12	84
Γάλλοι	30	60	21	74	9	85

Πίνακας 4. Εμπιστοσύνη των πολιτών σε Ε.Ε, κόμματα, κυβέρνηση (2011). Πηγή : Eurobarometer

Όλα τα παραπάνω στοιχεία και εκλογικά αποτελέσματα μαρτυρούν ότι τα χρόνια της κρίσης έχουν δημιουργηθεί οι προϋποθέσεις, το κοινωνικό και πολιτικό έδαφος δηλαδή, για την άνοδο των δυνάμεων της ριζοσπαστικής αριστεράς. Η οικονομική κρίση, η μείωση της εμπιστοσύνης στους ευρωπαϊκούς θεσμούς και την Ευρωπαϊκή Ένωση, η φθορά του παλιού κομματικού συστήματος και η αδυναμία, ιδιαίτερα, της ευρωπαϊκής σοσιαλδημοκρατίας να αρθρώσει ένα διαφορετικό πλαίσιο εφαρμοσμένης πολιτικής εκτός του κυρίαρχου νεοφιλελεύθερου υποδείγματος συντελούν στο άνοιγμα της ευκαιρίας για την αριστερά στις τρεις χώρες.

Εκτός της «συμβολής» της οικονομικής κρίσης χρειάζεται να επιμείνουμε λίγο περισσότερο και στους άλλους δυο παράγοντες που εμφανίζονται από κοινού και στις τρεις χώρες και που συνθέτουν τα γενικότερα αίτια κρίσης της παραδοσιακής εκπροσώπησης.

Ο πρώτος, ασφαλώς έχει να κάνει με το σπιράλ εκλογικών ηττών για τα κόμματα της σοσιαλδημοκρατίας σε ολόκληρη σχεδόν την ήπειρο. Με εξαίρεση της

περιπτώσεις της Πορτογαλίας και των εργατικών του J. Corbyn, κατά τη διάρκεια της δεκαετίας 2008-2018, τα παραδοσιακά σοσιαλιστικά κόμματα υπέστησαν ιδιαίτερα μεγάλες μειώσεις των ποσοστών τους που στις περιπτώσεις της Ελλάδας (ΠΑΣΟΚ), Γαλλίας (PS στις προεδρικές του 2017) και Ολλανδίας (SDAP) έφτασαν στα όρια της εκλογικής συντριβής. Ακόμη και στη Γερμανία, το ιστορικό σοσιαλδημοκρατικό κόμμα SPD στις βουλευτικές εκλογές του 2017 συγκέντρωσε το χαμηλότερο ποσοστό από την ίδρυση του σημειώνοντας αρνητικό ρεκόρ¹⁵ ενώ το Ισπανικό (PSOE) είδε την εκλογική του επιρροή από το 2008 ως το 2011 να μειώνεται κατά 15 περίπου ποσοστιαίες μονάδες.

Παρά τις ελπίδες για τερματισμό της λιτότητας-οι οποίες σύντομα διαψεύστηκαν- που καλλιέργησε η εκλογή του F. Hollande, η ευρωπαϊκή σοσιαλδημοκρατία πλήρωσε την αδυναμία της να προβάλει ένα πειστικό, εναλλακτικό σχέδιο στη νεοφιλελεύθερη διαχείριση της κρίσης από την ευρωπαϊκή δεξιά και τους μηχανισμούς της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Έχοντας προσχωρήσει, εδώ και δεκαετίες, στο άρμα του νεοφιλελευθερισμού, γεγονός που αποτυπώθηκε συμβολικά, ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του 1980, με τη «δεξιά στροφή» της κυβέρνησης Mitterand και ενσωματωμένη στο κυρίαρχο μοντέλο άσκησης της ευρωπαϊκής πολιτικής κατά το ξέσπασμα της κρίσης, έδειξε ότι δεν μπορεί να επεξεργαστεί, και κυρίως να υλοποιήσει, ένα ιδεολογικό και πολιτικό αντιπαράδειγμα στις πολιτικές λιτότητας.

Ο δεύτερος, αναφέρεται στην κρίση του παραδοσιακού πολιτικού συστήματος και στις τρεις χώρες καθώς η πλειοψηφία των πολιτών αισθάνεται, πλέον, σε μεγάλο βαθμό αποξενωμένη από τα παραδοσιακά κόμματα αλλά και γενικότερα από την κομματική ένταξη σε σχέση με τον 20^ο αιώνα. Τα παραδοσιακά πολιτικά κόμματα στην Ελλάδα, την Ισπανία και τη Γαλλία έχοντας γίνει στην πραγματικότητα εδώ και αρκετές δεκαετίες «κόμματα του κράτους»¹⁶ αμβλύνοντας τις ιδεολογικές τους διαφορές και συναινώντας στην αναπαραγωγή ενός κυρίαρχου μοντέλου (νεοφιλελεύθερης) πολιτικής, αδυνατούν να εκφράσουν κοινωνικές διεκδικήσεις και αιτήματα. Παράλληλα, τα φαινόμενα διαφθοράς και τα δεκάδες μικρά και μεγάλα σκάνδαλα-εξαιτίας και της ταύτισής τους σε μεγάλο βαθμό με το κράτος- που

---

¹⁵ Στις εκλογές της 24^{ης} Σεπτεμβρίου 2017 για το ομοσπονδιακό κοινοβούλιο της Γερμανίας το SPD με επικεφαλής τον πρώην πρόεδρο του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου M. Schulz απέσπασε το 20.5% των ψήφων γεγονός που αποτελεί αρνητικό ρεκόρ στην ιστορία του κόμματος.

¹⁶ Για το «κυρίαρχο μαζικό κόμμα του κράτους» είχε γράψει ο Ν. Πουλιαντζάς στο βιβλίο του «Το κράτος, η εξουσία, ο Σοσιαλισμός» το 1976. Σύμφωνα με τον Πουλιαντζά τα κυβερνητικά κόμματα ενσωματώνονται στις κρατικές πολιτικές του αστικού κράτους με αποτέλεσμα από φορείς διεκδίκησης κοινωνικών αιτημάτων να μετατρέπονται σε μάντες μεταβίβασης της κρατικής αστικής ιδεολογίας.

αποκαλύπτονται κατά τις τελευταίες δεκαετίες, και στα οποία συμμετέχουν υψηλόβαθμα στελέχη της δεξιάς και της σοσιαλδημοκρατίας, εντείνουν ακόμη περισσότερο την απομάκρυνση των πολιτών από αυτά στα χρόνια της κρίσης.

2.1 Η ευκαιρία της Ριζοσπαστικής Αριστεράς

Όλες οι παραπάνω αιτίες θα αποτελέσουν την αναγκαία αλλά όχι ικανή συνθήκη για την διεύρυνση της εκλογικής επιρροής των κομμάτων της ριζοσπαστικής αριστεράς. Αυτή, θα εξαρτηθεί, εκτός των άλλων, και από την πολιτική κεφαλαιοποίηση εκ μέρους του ΣΥΡΙΖΑ και των Podemos των κινητοποιήσεων των «Αγανακτισμένων» της πλατείας Συντάγματος και των αντίστοιχων «Indignados» στην Ισπανία. Επιπλέον, οι κοινωνικές κινητοποιήσεις στις χώρες του νότου θα ενισχύσουν τη δυναμική της γαλλικής ριζοσπαστικής Αριστεράς σε δύο επίπεδα. Αφενός, θα εγείρουν διαδηλώσεις αλληλεγγύης υπέρ των λαών του νότου σε μια σειρά γαλλικών πόλεων και αφετέρου θα δημιουργήσουν το έναυσμα για μεγάλες κινητοποιήσεις της εργατικής τάξης και της νεολαίας¹⁷ κατά τα χρόνια της διακυβέρνησης F. Hollande (2012-2017), οι οποίες θα βρουν την άμεση υποστήριξη του Jean-Luc Mélenchon.

Η διεθνής επίδραση των κοινωνικών κινητοποιήσεων στις επιδόσεις της ριζοσπαστικής αριστεράς υπήρξε σημαντική καθώς όχι μόνο μετέδωσε, από τη μία χώρα στην άλλη, την αναγκαία «κινηματική πνοή» αλλά παράλληλα συνέβαλε στην ενίσχυση των πολιτικών δεσμών μεταξύ των τριών σχηματισμών μέχρι το καλοκαίρι του 2015.

Πέραν όμως της αλληλεπίδρασης και μεταφοράς του κλίματος των πλατειών από τη μία χώρα στην άλλη, ήταν και η άνοδος τους ΣΥΡΙΖΑ στην κυβέρνηση της Ελλάδας, τον Ιανουάριο του 2015, που συνέβαλε στη δημιουργία μιας νέας πολιτικής συνθήκης στην Ευρώπη όταν για πρώτη φορά μετά την κατάρρευση του τείχους του Βερολίνου το 1989, ένα κόμμα με αναφορές στην κομμουνιστική αριστερά

---

¹⁷ Το 2016 θα λάβει χώρα η «Ολονυχτία» (Nuit Debut) στο Παρίσι, τη Ρεν και άλλες μεγάλες πόλεις της Γαλλίας από νέους και νέες που διαμαρτύρονταν ενάντια στην εργατική πολιτική του προέδρου Hollande. Την ίδια χρονιά τα γαλλικά συνδικάτα οργάνωσαν ογκώδεις κινητοποιήσεις ενάντια στην εργασιακή μεταρρύθμιση (Loi Travail) της υπουργού M. El Khomri.

αναρριχήθηκε στην κυβέρνηση μιας κρίσιμης¹⁸ χώρας του «δυτικού κόσμου» και μέλους παράλληλα της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Η νίκη του ΣΥΡΙΖΑ και το bras-de-fer της νέας ελληνικής κυβέρνησης με τους ευρωπαϊκούς θεσμούς κατά το πρώτο εξάμηνο του 2015, σχετικά με την εφαρμογή ή όχι των συμφωνηθέντων προγραμμάτων διάσωσης (MoU) των προηγούμενων κυβερνήσεων με την «Τρόικα»¹⁹, μετέδωσε νέα δυναμική και ενθουσιασμό στις τάξεις της ριζοσπαστικής αριστεράς στην Ευρώπη, οι δυνάμεις της οποίας πλέον αντιλαμβάνονται ότι μπορούν να γίνουν ηγεμονικές και να διεκδικήσουν την εξουσία και σε άλλες χώρες (Heilig, 2016).

Η αντίληψη αυτή θα γίνει κυρίαρχη για τους φορείς της ριζοσπαστικής αριστεράς τόσο στην Ισπανία όσο και στη Γαλλία και έτσι οι εκπρόσωποί της θα κλιμακώσουν την πολιτική πίεση στις κυβερνήσεις του Rajoy και του Hollande διεκδικώντας και εκείνοι με τη σειρά τους προοπτικές εξουσίας. Το «τικ-τακ» του ρολογιού που μετράει ανάποδα το χρόνο της κυβέρνησης της δεξιάς θα γίνει το σύνθημα των Podemos την περίοδο εκείνη.

Όλα αυτά βεβαίως μέχρι το ελληνικό δημοψήφισμα τον Ιούλιο του 2015 όταν ο συμβιβασμός της κυβέρνησης του ΣΥΡΙΖΑ με τους ευρωπαϊκούς θεσμούς ώθησε, έμμεσα τους Podemos και άμεσα τον Jean-Luc Mélenchon, να διακόψουν τις αναφορές στον ΣΥΡΙΖΑ ως ευρωπαϊκό παράδειγμα ενάντια στη λιτότητα. Η συνθηκολόγηση του ΣΥΡΙΖΑ απείλησε την προοπτική των συμμάχων καθώς έπρεπε πια να διαχειριστούν την ήττα του ενώπιον των εθνικών τους ακροατηρίων.

Παρά την μεταξύ τους ώσμωση και τις τακτικές συγκλίσεις χρειάζεται να παρατηρήσουμε ότι οι τρεις αυτοί σχηματισμοί δεν σχετίζονταν, ούτε και πριν το 2015, με ένα συγκεκριμένο και κοινό σχέδιο άσκησης (κυβερνητικής) πολιτικής όπως θα δούμε σε επόμενα κεφάλαια για τον προγραμματικό τους λόγο. Περισσότερο, το καθένα από αυτά, παρά την έντονη αλληλεπίδραση, ακολούθησε έναν εθνικό πρόγραμμα με βάση και τα εσωτερικά διακυβεύματα της κάθε χώρας. Άλλωστε, παρότι κατατάσσουμε και τους τρεις εντός του πλαισίου της «ριζοσπαστικής Αριστεράς» δεν μιλάμε για κόμματα με ταυτισμένη ιδεολογική και προταγματική

---

¹⁸ Είχε προηγηθεί το 2008 η εκλογή του Γ.Γ του ΑΚΕΛ στη θέση του Προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας.

¹⁹ Ο όρος «Τρόικα» αναφέρεται στα τρία μέρη που αποτελούσαν τους θεσμικούς εγγυητές για την πορεία των προγραμμάτων διάσωσης της ελληνικής οικονομίας, δηλαδή στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή, την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο.

κατεύθυνση²⁰. Συνολικά η ριζοσπαστική αριστερά, εξαιτίας της πολυμορφίας και της ιδεολογικής της έκτασης στη μετά το 1989 εποχή, περισσότερο θα χαρακτηριστεί ως ένας «χώρος» πολιτικής αντιπροσώπευσης παρά ως μια ενιαία κομματική οικογένεια (Μοσχονάς, 2017 σελ : 177-178).

Πράγματι, το μοναδικό πεδίο θεσμικής συνένωσης και των τριών σχηματισμών αποτελεί η ομάδα της Ενωτικής και Βόρειας Αριστεράς στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (GUE-NGL). Πρόκειται για την κοινοβουλευτική ομαδοποίηση κομμάτων της ριζοσπαστικής και κομμουνιστικής αριστεράς (με εξαίρεση από το 2014 και μετά το ελληνικό κομμουνιστικό κόμμα) η οποία όμως λειτουργεί με καθεστώς χαλαρής σύνδεσης μεταξύ των μελών της, έντονες διαφοροποιήσεις σε μια σειρά κεφαλαιωδών ζητημάτων όπως πχ για το ρόλο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του κοινού νομίσματος και γενικότερα με ένα πλαίσιο minimum πολιτικής συναίνεσης. Η παρουσία από τη μια μεριά κομμάτων που έχουν αναφορά στην κομμουνιστική αριστερά όπως π.χ. το Κ.Κ. Πορτογαλίας (PCP) και από την άλλη κομμάτων που διατίθενται ευνοϊκά σε μια πιο στενή συνεργασία με την ευρωπαϊκή σοσιαλδημοκρατία, όπως το κόμμα της γερμανικής αριστεράς (Die Linke), καθιστούν σαφές ότι στην περίπτωση της GUE-NGL δεν μπορεί να γίνει λόγος για τον κοινοβουλευτικό βραχίονα μιας ιδεολογικά ενιαίας πολιτικής ομάδας.

Ακόμη και το πολύ πιο ομοιογενές «Κόμμα της Ευρωπαϊκής Αριστεράς» (E.L)²¹, εξαιτίας των εθνικών ιδιαιτεροτήτων αλλά και των επιμέρους διαφορών περιορίστηκε, κατά τα χρόνια της κρίσης, πιο πολύ σε επιχειρήματα ιδεολογικής και πολιτικής αποδόμησης των «κακώς κειμένων» των κυρίαρχων πολιτικών δυνάμεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης και στον περιορισμό σε γενικά πολιτικά συνθήματα για την κατάργηση της λιτότητας παρά στην επεξεργασία ενός κοινού ευρωπαϊκού σχεδίου της ριζοσπαστικής αριστεράς.

Καθώς εντοπίσαμε την επιρροή του διεθνούς περιβάλλοντος, της οικονομικής κρίσης και της αλληλεπίδρασης των κομμάτων θα επικεντρώσουμε την προσπάθειά μας, στα επόμενα κεφάλαια, στο να αναδείξουμε τις εσωτερικές συνθήκες και παράγοντες σε κάθε χώρα που συνέβαλαν στην εκλογική άνοδο σε συνδυασμό με τις θεωρίες του λαϊκισμού και των κινηματικών κομμάτων (έχοντας ήδη αναφερθεί σε

---

²⁰ Σε αντίθεση με τον ΣΥΡΙΖΑ και το Parti de Gauche οι Podemos δεν συμμετέχουν στο Κόμμα της Ευρωπαϊκής Αριστεράς.

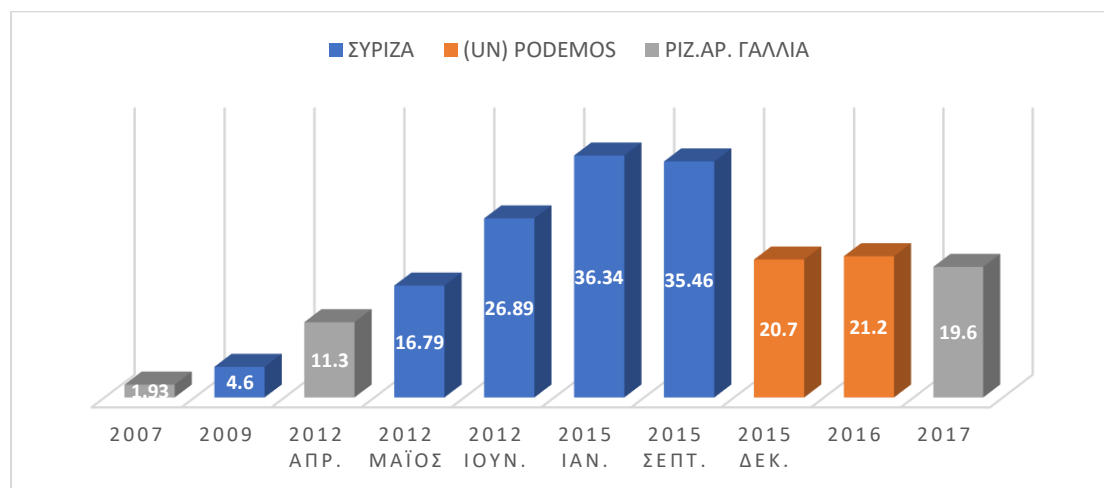
²¹ Το «Κόμμα της Ευρωπαϊκής Αριστεράς» (ΚΕΑ) ιδρύθηκε το 2005 στην Αθήνα. Σήμερα στις τάξεις του συμμετέχουν 26 αριστερά και κομμουνιστικά κόμματα της Ευρώπης.

εκείνη της «οικονομικής ψήφου»). Αυτές, που κατά τον P. Togliatti η αριστερά ούτως ή άλλως θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη της στο σχέδιο της για τον σοσιαλισμό. Όπως θα το διατυπώσει ο ίδιος στο 8^ο συνέδριο του PCI, το 1956, επιχειρώντας να διαφοροποιηθεί από τη στενή επιρροή της ΕΣΣΔ :

«Η πορεία προς το σοσιαλισμό πρέπει να γίνεται ανάλογα με τις συνθήκες και τις οικονομικές, εθνικές και πολιτισμικές ιδιομορφίες της κάθε χώρας» (Μπαλαμπανίδης, 2016 σελ :231)

Όμως, πριν περάσουμε στη μελέτη της κάθε μιας από τις τρεις περιπτώσεις θα ήταν σκόπιμο στο σημείο αυτό να δείξουμε το μέγεθος της ανόδου των τριών σχηματισμών, κατά τη διάρκεια της δεκαετίας, όπως μας δείχνει το διάγραμμα 1.

Διάγραμμα 1. Η εκλογική άνοδος των δυνάμεων της ριζ. αριστεράς στις τρεις χώρες (2007-2017).²²

3. Η εκλογική άνοδος του ΣΥΡΙΖΑ στην Ελλάδα της κρίσης.

Ξεκινώντας να ανιχνεύσουμε τους εσωτερικούς παράγοντες και συνθήκες που ενίσχυσαν καθοριστικά την άνοδο της ριζοσπαστικής αριστεράς, θα ισχυριστούμε ότι στην περίπτωση της Ελλάδας πρωτίστως πρέπει να τις αναζητήσουμε στην ικανότητα του ΣΥΡΙΖΑ να εκφράσει πολιτικά και εκλογικά τη δυναμική της κοινωνικής διαμαρτυρίας (πλατείες) στις εκλογές του 2012 και να πείσει, στη συνέχεια, μεγάλα τμήματα των κατώτερων και μεσαίων κοινωνικών στρωμάτων²³ ότι διαθέτει το

²² (UN) Podemos : Στις εκλογές του 2015 οι Podemos έχουν αυτόνομη κάθοδο ενώ σε εκείνες του 2016 θα συμμετέχουν σε συνεργασία με την Ενωμένη Αριστερά ως Unidos Podemos.

²³ Για αναλυτικά στοιχεία βλ. Κουστενης Π. (2019) *Η Εκλογική Αντιστοίχιση 2012-2015 Από το ΠΑΣΟΚ στον ΣΥΡΙΖΑ*, στο *ΣΥΡΙΖΑ Ένα Κόμμα εν Κινήσει, από τη Διαμαρτυρία στη Διακυβέρνηση*, επιμ : Γ. Μπαλαμπανίδης, Αθήνα : Θεμέλιο, σελ : 51

πρόγραμμα και την ικανότητα να σταματήσει τις πολιτικές λιτότητας και κυρίως να καταργήσει τις μνημονιακές δεσμεύσεις της χώρας που απέρρεαν από τα προγράμματα διάσωσης (MoU).

Στην ικανότητά του αυτή χρειάζεται να προστεθεί μια επίσης σημαντική παράμετρος. Η επιτυχημένη του τακτική, από το 2014 και μετά, να προσαρμοστεί στην ανάγκη μετατροπής του από κόμμα διαμαρτυρίας σε κόμμα με κυβερνητική προοπτική. Έτσι, ο ΣΥΡΙΖΑ της «βίαιης ωρίμανσης» του 2015 δε θα είναι το ίδιο κόμμα με το ΣΥΡΙΖΑ του 2012 ως πολιτικού εκπροσώπου της κοινωνικής δυσαρέσκειας. Η σύντομη αυτή πορεία προς την «κυβερνησιμότητα» θα αποτυπωθεί και προγραμματικά ενώ θα είναι, παράλληλα, γεμάτη από αντιφάσεις τόσο στο εσωτερικό του κόμματος όσο και στο δημόσιο λόγο του.

Όταν το κόμμα του Α. Τσίπρα θα αναλάβει την κυβέρνηση τον Ιανουάριο του 2015, θα έχει καταφέρει από τη μία πλευρά να πείσει μεγάλη μερίδα του εκλογικού σώματος ότι θα απαλλάξει τη χώρα από τα μνημόνια και από την άλλη ότι δεν σχεδιάζει να θέσει σε κίνδυνο στρατηγικές επιλογές της ελληνικής αστικής τάξης όπως η παραμονή στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Έτσι, καταφέρνει να διατηρήσει την αντιμνημονιακή του ριζοσπαστικότητα σε συνδυασμό με την «πολιτική του νομιμοποίηση» και κυρίως να φανεί πολύ πιο αξιόπιστος από άλλες αντιμνημονιακές δυνάμεις. Αφενός από το Κ.Κ.Ε, το οποίο ακόμη στην Ελλάδα είναι ταυτισμένο με τη σοβιετική περίοδο, και αφετέρου από την ακροδεξιά Χρυσή Αυγή η οποία φέρει μαζί της μια (σχεδόν) ανοιχτά νέο-ναζιστική ρητορική και πρακτική γεγονός που την αποτρέπει με βάση και τις πρόσφατες μνήμες από τη στρατιωτική δικτατορία από το να αποκτήσει πολιτική και ιδεολογική ηγεμονία.

3.1 Από τα κινήματα και τις πλατείες, στον «εκλογικό σεισμό» του 2012 και τη νίκη των Ευρωεκλογών.

Η άνοδος του ΣΥΡΙΖΑ στην κυβέρνηση τον Ιανουάριο του 2015 απαντούσε στην ανικανοποίητη ανάγκη ενός μεγάλου τμήματος του ελληνικού πληθυσμού να ξαναβρεί την ελπίδα ύστερα από μια πολυετή διαδικασία φτωχοποίησης, συλλογικής απαισιοδοξίας και κατάρρευσης της κοινωνικής συνοχής. Σύμφωνα με τον Γ. Κατσαμπέκη (2019, σελ : 97) «η άνοδος..προέκυψε σ' ένα περιβάλλον αυξημένων πολιτικών ευκαιριών για νέους «παίκτες», σε συνθήκες κοινωνικο-οικονομικής κρίσης

αλλά και κρίσης της πολιτικής αντιπροσώπευσης, όπου οι επισωρευμένες κοινωνικές δυσφορίες και ματαιώσεις αναζητούσαν νέους διαύλους πολιτικής έκφρασης».

Η κεντρικοποίηση του αιτήματος για την κατάργηση των μνημονιακών δεσμεύσεων θα μετουσιωθεί στο σύνθημα του κόμματος της ριζοσπαστικής αριστεράς «Η ελπίδα έρχεται» και θα αποτυπωθεί συμβολικά στη χαρισματική φιγούρα του Α. Τσίπρα, ενός πολιτικού που εκτός των άλλων δεν ανήκε στο πολιτικό σύστημα που θεωρήθηκε υπεύθυνο για την κρίση. Η ανανέωση του στελεχικού δυναμικού του ΣΥΡΙΖΑ, με κυρίαρχο γεγονός την παρουσία του Α. Τσίπρα στην ηγεσία του στα χρόνια της κρίσης θα είναι άλλος ένας βασικός παράγοντα της εκλογικής ανόδου του πολιτικού αυτού φορέα.

Στο σημείο αυτό θα επιχειρήσουμε μία σύντομη αναδρομή στην πορεία του ΣΥΝ-ΣΥΡΙΖΑ, τη δεκαετία που προηγήθηκε της οικονομικής κρίσης, για να φτάσουμε στη συνέχεια ως το 2015. Στόχος μας είναι να αναδείξουμε, συνοπτικά, βασικά φυσιολογικά και ταυτοτικά χαρακτηριστικά του χώρου που καθόρισαν την εξέλιξή του και τα οποία ενυπάρχουν τόσο στη διαδικασία ριζοσπαστικοποίησης και εμπλοκής με τα κοινωνικά κινήματα όσο και στις γραφειοκρατικές δομές και λειτουργίες και στη μετριοπάθεια του πολιτικού λόγου. Ένα κόμμα, με άλλα λόγια, που πορεύεται με «δύο ψυχές» όπως θα σχολιάσει η Α. Κοτρωνάκη (2018).

Ο ΣΥΡΙΖΑ θα συμμετέχει για πρώτη φορά, ως συμμαχία αριστερών δυνάμεων, στις βουλευτικές εκλογές του 2004 υπό την ηγεσία του Ν. Κωνσταντόπουλου αποσπώντας το 3.2% των ψήφων και 11 έδρες. Βασικός πυλώνας του νέου εγχειρήματος, που δεν έχει ακόμα μετεξελιχθεί σε κόμμα, θα είναι ο «Συνασπισμός της Αριστεράς και της Προόδου» ο οποίος το 2003 είχε μετονομαστεί σε «Συνασπισμό της Αριστεράς, των Κινήματων και της Οικολογίας».

Η συμμετοχή του κόμματος στον χώρο των κοινωνικών κινήματων θα τεθεί στο επίκεντρο της πολιτικής του ύστερα και από τη μαζική του συμμετοχή σε διεθνείς κινητοποιήσεις του «κινήματος ενάντια στη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση» στην Πράγα το 2000 και στη Γένοβα το 2001. Η κινηματική στροφή του κόμματος θα συμβάλει στην προσέγγιση οργανώσεων της Αριστεράς όπως η Κομμουνιστική Οργάνωση Ελλάδος (ΚΟΕ), η Διεθνιστική Εργατική Αριστερά (ΔΕΑ), η Κίνηση για την ενότητα δράσης της Αριστεράς (ΚΕΔΑ), οι «Ενεργοί πολίτες» του Μανώλη Γλέζου που μαζί με ανένταχτους αριστερούς-ές θα αποτελέσουν τον πρώτο πυρήνα της συμμαχίας.

Η ώσμωση με τα κοινωνικά κινήματα, η εμβάθυνση του εγχειρήματος του ΣΥΡΙΖΑ και η «αριστερή στροφή» που ξεκινάει από το 2004 μετακινούν τον ΣΥΝ και τον ΣΥΡΙΖΑ σε πιο ριζοσπαστικές πολιτικές κατευθύνσεις. Η στροφή αυτή θα ενισχυθεί από τη συμμαχία με τις οργανώσεις που συνθέτουν τον ΣΥΡΙΖΑ ενώ το κόμμα θα επιχειρήσει να διευρύνει τη διεθνή του επιρροή τόσο με τη συμμετοχή του στην ίδρυση του Κόμματος της Ευρωπαϊκής Αριστεράς (ΚΕΑ) το 2005 όσο και με την αντίστοιχη στο Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Φόρουμ στην Αθήνα το 2006.

Η κινηματική δράση διαμορφώνει, παράλληλα, μια νέα κουλτούρα στα μέλη του η οποία θα εγχαραχθεί στην κομματική συνείδηση ενώ παράλληλα θα επιδράσει καταλυτικά στη «διατήρηση και ενίσχυση του ενωτικού εγχειρήματος του ΣΥΡΙΖΑ»(Μηλιός, 2016).

Από εκεί και μετά για τον ΣΥΝ/ΣΥΡΙΖΑ η υποστήριξη και ενεργητική παρουσία σε κοινωνικές και κινηματικές δράσεις που αναπτύσσονται στην Ελλάδα και στο εξωτερικό θα είναι σχεδόν αυτονόητη.

Εκτός, όμως, από τη φυσική παρουσία των μελών του στις κινηματικές αντιστάσεις ο ΣΥΡΙΖΑ κατορθώνει να τις κεφαλαιοποιεί πολιτικά αλλά και να δέχεται τα πυρά των αντιπάλων κομμάτων ως ο πολιτικός εκφραστής συγκρουσιακών γεγονότων που διαταράσσουν την κοινωνική ειρήνη. Οι φοιτητικές κινητοποιήσεις το 2006-2007 ενάντια στο νόμο πλαίσιο των πανεπιστημίων και την κατάργηση του άρθρου 16 του συντάγματος και το ξέσπασμα της νεολαιίστικης έκρηξης μετά τη δολοφονία του Α. Γρηγορόπουλου, το 2008, θα καθιερώσουν τον ΣΥΡΙΖΑ ως τον πολιτικό χώρο που υποκινεί, στηρίζει ή εκπροσωπεί τις κοινωνικές αντιδράσεις.

Η εκλογή του Α. Τσίπρα στην ηγεσία του ΣΥΝ, το Φεβρουάριο του 2008²⁴, θα λάβει χώρα ένα περίπου χρόνο πριν την υπογραφή της 1^{ης} μνημονιακής σύμβασης η οποία θα σηματοδοτήσει το ξεκίνημα της δημοσιονομικής, οικονομικής και κοινωνικής κρίσης της χώρας και παράλληλα την έντονη δυσαρέσκεια των ψηφοφόρων του ΠΑΣΟΚ από την εφαρμογή των μνημονιακών πολιτικών της κυβέρνησης Γ. Παπανδρέου.

Η φθορά του ΠΑΣΟΚ, αλλά και της Νέας Δημοκρατίας, θα ενισχύσει τον ΣΥΡΙΖΑ, ο οποίος από το 2007 μέχρι το 2009 εκπέμπει μήνυμα ανανέωσης με το ηγετικό του δίδυμο Τσίπρα-Αλαβάνου (Βούλγαρης, 2013).

---

²⁴ Ο Α.Τσίπρας θα εκλεγεί πρόεδρος του κόμματος στο 5^ο Συνέδριο επικρατώντας του Φ.Κουβέλη που επανδιεκδίκησε την αρχηγία του κόμματος.

Το 2009 όμως είναι και η χρονιά που εμφανίζονται στο εσωτερικό του ΣΥΡΙΖΑ και ιδιαίτερα του ΣΥΝ, προβλήματα συνοχής λόγω της κρίσης ηγεσίας μεταξύ Τσίπρα-Αλαβάνου, των κεντρικών διαφωνιών που θα οδηγήσουν αργότερα στη διάσπαση της μεγαλύτερης τάσης του (Αριστερό Ρεύμα) και της αποχώρησης την επόμενη χρονιά του μεγαλύτερου μέρους της ανανεωτικής πτέρυγας²⁵.

Η κρίση θα αποτυπωθεί στο φτωχό 4.1% των ευρωεκλογών του 2009 και στο 4.6% των βουλευτικών λίγους μήνες αργότερα ενώ θα αναδείξει την αντιφατική πορεία του ΣΥΡΙΖΑ που, από τη μια, γίνεται ο πολιτικός εκφραστής του κινήματος ενάντια στη λιτότητα και τα μνημόνια ενώ από την άλλη πάσχει από εσωτερικές ταλαντεύσεις, γραφειοκρατικές λειτουργίες και αδυναμία πολιτικής συνοχής.

Το ξέσπασμα, ωστόσο, των κοινωνικών διαμαρτυριών που ξεκινάει με τις μαζικές απεργιακές κινητοποιήσεις το 2010 και κορυφώνεται με τις διαδηλώσεις στο σύνταγμα το 2011 θα αποτελέσουν τη χρυσή πολιτική ευκαιρία για το μικρό μέχρι τότε χώρο της ριζοσπαστικής αριστεράς.

Ο σχηματισμός του Α. Τσίπρα, ο οποίος πλέον σταθεροποιείται στην ηγεσία ύστερα από τη σύγκρουσή του με τον Α. Αλαβάνο και την αποχώρηση του τελευταίου, στα χρόνια της τετραετίας 2011-2015, θα επιτύχει δύο διαφορετικούς αλλά αναγκαίους στόχους για την άνοδό του στην εξουσία. Ο πρώτος, θα είναι να πείσει, ιδιαίτερα μέχρι τις ευρωεκλογές του 2014 όταν αρχίζει να μεταφέρει το βάρος της πολιτικής του δράσης κυρίως στο κοινοβουλευτικό πεδίο, ότι είναι ο κύριος πολιτικός εκφραστής του κινήματος κατά της λιτότητας και των κινηματικών δράσεων που κορυφώθηκαν τον Ιούνιο του 2011 στις πλατείες των «Αγανακτισμένων». Ο δεύτερος, κυρίως από το 2014 και μετά, ότι είναι ένα κόμμα ικανό να κυβερνήσει και μάλιστα να επιτύχει με όρους αποτελεσματικότητας την κατάργηση των μνημονιακών πολιτικών. Με άλλα λόγια, ο ΣΥΡΙΖΑ, έπεισε σημαντικές μερίδες της εργατικής τάξης και των κατώτερων κοινωνικών στρωμάτων ότι έχει την ικανότητα να αντιμετωπίσει προς όφελός τους, το άμεσο διακύβευμα της συγκυρίας, δηλαδή το τέλος των πολιτικών λιτότητας και της ξένης επιτροπείας.

Η πολιτική εκπροσώπηση των κοινωνικών κινητοποιήσεων ενάντια στα μνημόνια, οι οποίες έλαβαν χώρα κυρίως μεταξύ 2010-2013 στην Ελλάδα, εκ μέρους του ΣΥΡΙΖΑ, δεν θα είναι το αποτέλεσμα μιας τυχαίας εξέλιξης. Ο ΣΥΡΙΖΑ, όπως και

---

²⁵ Το μεγαλύτερο ποσοστό των μελών και στελεχών της ανανεωτικής πτέρυγας του κόμματος θα αποχωρήσουν στο 6^ο Συνέδριο του 2010 καταγγέλοντας την «αριστεριστική» στροφή του κόμματος.

η μεγαλύτερη συνιστώσα του μέχρι το ιδρυτικό συνέδριο του 2013²⁶, ο «Συνασπισμός της Αριστεράς, των κινημάτων και της Οικολογίας», επί ηγεσίας του Ν. Κωνσταντόπουλου και στη συνέχεια του Α. Αλαβάνου, έχουν ήδη εμπλακεί ενεργά, όπως ειπώθηκε προηγουμένως, καθόλη τη δεκαετία του 2000 στα κοινωνικά κινήματα και τις διεθνείς δράσεις. Τα στελέχη της Νεολαίας του Συνασπισμού, μεταξύ των οποίων και ο Αλέξης Τσίπρας, αλλά και των υπολοίπων συνιστωσών, έχουν συνδιαμορφώσει σε μεγάλο βαθμό την πολιτική τους ταυτότητα, κατά τη δεκαετία αυτή, τόσο στο «κίνημα ενάντια στην Παγκοσμιοποίηση» όσο και στις διεθνείς κινηματικές και πολιτικές πρωτοβουλίες της ευρωπαϊκής αριστεράς. Η συμμετοχή τόσο στις μεγάλες ευρω-πορείες, στο Ευρωπαϊκό και το Ελληνικό Κοινωνικό Φορουμ, στις αντιπολεμικές διαδηλώσεις ενάντια στον πόλεμο στην πρώην Γιουγκοσλαβία και στο Ιράκ, καθώς και η άμεση εμπλοκή του Συνασπισμού στην ίδρυση του Κόμματος της Ευρωπαϊκής Αριστεράς²⁷ θα συγκροτήσουν μια νέα κινηματική και διεθνιστική ταυτότητα για τα στελέχη κυρίως της νεότερης γενιάς.

Έτσι, το ξέσπασμα των «πλατειών» του 2011 θα αποτελέσει μια εξαιρετική ευκαιρία παρέμβασης για τη νέα ηγετική ομάδα, υπό τον Α. Τσίπρα, και τη μεγάλη πλειοψηφία των μελών. Ο ΣΥΡΙΖΑ από τη μία μεριά θα συμμετέχει μαζικά στις κινητοποιήσεις ενώ από την άλλη θα είναι αυτός που θα τις υπερασπιστεί πολιτικά ενάντια στο πολιτικό establishment και τα κυρίαρχα ΜΜΕ. Διαθέτοντας κινηματική εμπειρία, επαφή με τις αντίστοιχες κινητοποιήσεις της Puerta del Sol²⁸ της Ισπανίας και στρατηγική προσεκτικής προσέγγισης κατάφερε να κεφαλαιοποιήσει πολιτικά τη δυσαρέσκεια των πολιτών ενάντια στο υπάρχον πολιτικό σύστημα. Με διαφορετικά λόγια, ο ΣΥΡΙΖΑ καταγράφηκε στις συνειδήσεις ως μια συλλογικότητα που παρεμβαίνει στους αγώνες για να βοηθήσει, να ακούσει και να μάθει παρά να διδάξει (Σεφεριάδης, 2017 σελ: 306).

Εν τούτοις, ο ΣΥΡΙΖΑ δύσκολα θα μπορούσε να ενταχθεί σε μια κατηγορία κινηματικών κομμάτων με τα χαρακτηριστικά που παρουσιάστηκαν στο πρώτο κεφάλαιο, παρά τη συμμετοχή του στα κοινωνικά κινήματα και τον αέρα που εισέπραξε από αυτά. Τα μέλη και στελέχη του συμμετέχουν στις πλατείες χωρίς διάθεση

---

²⁶ Το ιδρυτικό συνέδριο του «Συνασπισμού της Ρίζοσπαστικής Αριστεράς» πραγματοποιήθηκε τον Ιούλιο του 2013 στην Αθήνα. Στο συνέδριο εκείνο αποφασίστηκε ότι ο ΣΥΡΙΖΑ μετατρέπεται σε ενιαίο κόμμα από συμμαχία κομμάτων και οργανώσεων που ήταν μέχρι τότε.

²⁷ Το ιδρυτικό συνέδριο του Κόμματος της Ευρωπαϊκής Αριστεράς (Party of the European Left) πραγματοποιήθηκε τον Οκτώβριο του 2005 στην Αθήνα με τη συμμετοχή 21 ευρωπαϊκών κομμάτων.

²⁸ Η Puerta del Sol είναι κεντρική πλατεία της Μαδρίτης όπου έλαβαν χώρα οι κινητοποιήσεις του κινήματος 15M (Indignados) τον Μάιο-Ιούνιο του 2011.

χειραγώγησης έχοντας όμως συνείδηση του κομματικού τους ρόλου και επιδιώκοντας την πολιτική ηγεμονία της λαϊκής δυσαρέσκειας και όχι το αντίθετο ως ακτιβιστές δηλαδή των κινημάτων που επιχειρούν να μεταφέρουν οργανωμένα τη δράση τους στο πεδίο της παραδοσιακής πολιτικής αρένας. Για να το πούμε διαφορετικά, ο ΣΥΡΙΖΑ εκπροσώπησε τις κινηματικές δράσεις και διεκδικήσεις ως το πλησιέστερο σε αυτές παραδοσιακό κόμμα και όχι ως ένα κινηματικό υποκείμενο ή ένα υβρίδιο μεταξύ κόμματος και κινήματος.

Ένα μόνο σημαντικό σημείο θα μπορούσε να ορίσει μια σχέση του ΣΥΡΙΖΑ με τα «κινηματικά κόμματα» και αυτό θα ήταν η συμμετοχή βουλευτών του στις κινητοποιήσεις 2011-2013 με μια διπλή ιδιότητα. Εκείνη του ακτιβιστή και εκείνη του θεσμικού εκπροσώπου. Παρ' όλα αυτά το στοιχείο αυτό δεν αρκεί για να στοιχειοθετήσει μια κατάταξη του κόμματος στα «κινηματικά κόμματα».

Ακόμη περισσότερο μακριά από τα «κινηματικά κόμματα» θα βρεθεί η οργανωτική λειτουργία του κόμματος η οποία έχει σαφή χαρακτηριστικά παραδοσιακού φορέα της κομμουνιστικής αριστεράς με παράλληλη λειτουργία θεσμοθετημένων γραφειοκρατικών τάσεων και πολιτικών οργανώσεων ιδίως μέχρι το 2013. Η κομματική ιεραρχία είναι σαφής χωρίς κανένα περιθώριο πολιτικής ελευθερίας των ενδιάμεσων οργάνων. Τέλος, το κόμμα δεν έχει σχετικοποιήσει την έννοια του μέλους. Οι αποφάσεις δεν παίρνονται ούτε μέσω του διαδικτύου ούτε μέσω μαζικών αμεσοδημοκρατικών συνελεύσεων αλλά από την θεσμοθετημένη κομματική γραφειοκρατία (Καταστατικό του ΣΥΡΙΖΑ, 2016).

Παρότι, ωστόσο, δεν αποτελεί ένα κλασικό «κινηματικό κόμμα» θα πρέπει να σημειώσουμε ότι η κινηματική του ταυτότητα την περίοδο αυτή υπερτερεί από εκείνη της μετριοπαθούς πολιτικής γραμμής και της οργανωτικής γραφειοκρατίας και παρά τις σοβαρές προγραμματικές ελλείψεις του ΣΥΡΙΖΑ, η επιτυχής εκπροσώπηση της κοινωνικής δυσαρέσκειας- η οποία εκδηλώνονταν πέρα από τις πλατείες και σε κινητοποιήσεις όπως ενάντια στα διόδια, τους πλειστηριασμούς κλπ- ήταν αρκετή για να φέρει την πρώτη μεγάλη άνοδο στις εκλογές του Μαΐου του 2012. Η άνοδος αυτή θα αποκτήσει εντυπωσιακά χαρακτηριστικά στις εκλογές του Ιουνίου του 2012 χάρη και στην πετυχημένη τακτική του μεταξύ των δύο εκλογικών αναμετρήσεων που συνίστατο στην άρνησή του να συμμετέχει σε κυβέρνηση εθνικής ενότητας με τα κόμματα του φθαρμένου πολιτικού συστήματος. Ο ΣΥΡΙΖΑ, όπως οι Podemos και η «Ανυπότακτη Γαλλία», έπρεπε να μείνει εκτός συμμαχιών με δυνάμεις του

establishment αν ήθελε να διατηρήσει την αντισυστημικότητά του στα μάτια των ψηφοφόρων.

Το αποτέλεσμα των διπλών εθνικών εκλογών στην Ελλάδα το 2012²⁹, των πρώτων εκλογικών αναμετρήσεων μετά την υπογραφή του προγράμματος διάσωσης της ελληνικής οικονομίας, θα σηματοδοτήσει, παράλληλα, την κατάρρευση του παραδοσιακού δικομματικού συστήματος, ΠΑΣΟΚ και Νέας Δημοκρατίας.

Σύμφωνα με τους Ε. Τεπέρογλου και Μ. Τσατσάνη (2014) ο βασικός παράγοντας που συνετέλεσε στην εκλογική καθίζηση του κυβερνητικού ΠΑΣΟΚ το 2012 ήταν η αδυναμία διαχείρισης της οικονομικής κρίσης και ως εκ τούτου η εκλογική ενεργοποίηση της «οικονομικής ψήφου». Την ίδια στιγμή, σύμφωνα με τους συγγραφείς, η κρίση επιτάχυνε μια μακρόχρονη διαδικασία αποευθυγράμμισης και υπονόμησης των δεσμών των πολιτών με τα παραδοσιακά κόμματα εξουσίας.

Στην ίδια κατεύθυνση ο Χ. Βερναρδάκης (2011) θα υποστηρίξει ότι η παραδοσιακή δικομματική εκπροσώπηση, λόγω της σταδιακής ενσωμάτωσής της στους μηχανισμούς του κράτους, της αποκοπής της από την υπεράσπιση των κοινωνικών διεκδικήσεων, της «καρτελοποίησης» και της ιδεολογικής σύγκλισης δεν αποτελούσε πλέον, στα χρόνια της κρίσης, το παραγωγικότερο εργαλείο λειτουργίας του πολιτικού συστήματος.

Ο Ε. Παπαβλασόπουλος (2015) θα επισημάνει ότι η οικονομική πολιτική του μνημονίου ενίσχυσε την, ήδη συντελούμενη από τη δεκαετία του 1990, αποευθυγράμμιση των ψηφοφόρων από τα παραδοσιακά κόμματα ενισχύοντας την απογοήτευση απέναντι σ' αυτά. Το ΠΑΣΟΚ και Νέα Δημοκρατία πλήρωναν το τίμημα της από καιρού αποσύνδεσης τους από την κοινωνία και της αναπαραγωγής τους υπό τη μορφή καρτέλ στο εσωτερικό του κράτους.

Η αποδόμηση του δικομματικού συστήματος θα έχει ως αποτέλεσμα, για πρώτη φορά τόσο έντονα από την περίοδο της Μεταπολίτευσης, την κρίση πολιτικής εκπροσώπησης. Η επιβεβαίωση της θεωρίας της «οικονομικής ψήφου» στις ελληνικές εκλογές του 2012 (ιδιαίτερα του Μαΐου) θα είναι σαφής. Οι πολίτες τιμωρούν, με όρους σχεδόν εκλογικής εξαφάνισης, το κυβερνητικό ΠΑΣΟΚ της περιόδου 2009-2011 για

---

²⁹ Στις εκλογές του Μαΐου του 2012 πρώτο κόμμα αναδείχθηκε η Νέα Δημοκρατία με 18.65%, δεύτερος ο ΣΥΡΙΖΑ με 16.78% και τρίτο το ΠΑΣΟΚ με 13.18%. Στις εκλογές του Ιουνίου η Νέα Δημοκρατία συγκέντρωσε 29.66%, ο ΣΥΡΙΖΑ 26.89% και το ΠΑΣΟΚ 12.28%.

τις αρνητικές επιδόσεις του και την χρεοκοπία της ελληνικής οικονομίας³⁰. Υψηλό εκλογικό κόστος θα πληρώσει και η Νέα Δημοκρατία εξαιτίας της υπερψήφισης του προγράμματος διάσωσης της οικονομίας και της συμμετοχής της στη μη εκλεγμένη κυβέρνηση Παπαδήμου που προέκυψε μετά την πτώση της κυβέρνησης Γ. Παπανδρέου. Συνολικά, τα δύο κόμματα του παραδοσιακού δικομματισμού έφτασαν σε επίπεδα ιστορικών αρνητικών επιδόσεων παρά τη μετέπειτα ανάκαμψη της Νέας Δημοκρατίας.

Κατά τη διετία που ακολουθεί τις εκλογές του 2012 μέχρι τις Ευρωεκλογές του 2014, ο φορέας της ριζοσπαστικής αριστεράς θα συνεχίσει την εμβάθυνση του στο κινηματικό πεδίο με αποκορύφωση την ηγεμονική του συμμετοχή στις κινητοποιήσεις ενάντια στο κλείσιμο της ΕΡΤ από την κυβέρνηση του Α. Σαμαρά. Το ιδρυτικό συνέδριο του 2013 τόσο σε ύφος όσο και σε περιεχόμενο θα αντανakλά την κοινωνική ένταση της εποχής και θα είναι αρκετά πιο προωθημένο από την πολιτική που τελικά θα εφαρμόσει ο ΣΥΡΙΖΑ και σε σχέση με τα επόμενα προγραμματικά του σχέδια.

Η γραμμή του κόμματος θα αρχίσει να διαφοροποιείται στις αρχές του 2014, κυρίως ενόψει της πρόκλησης των ευρωεκλογών. Το σταδιακό άνοιγμά του σε προσωπικότητες που προέρχονται από τον χώρο της σοσιαλδημοκρατίας, σε συνδυασμό με την κάμψη του κινηματικού φρονήματος των πολιτών, φέρνουν τον Α. Τσίπρα και τους συνεργάτες του μπροστά στην πρόκληση της «κυβερνησιμότητας». Η μάχη πλέον μεταφέρεται από τους δρόμους στο κοινοβούλιο, στην τηλεόραση και στους υπολογιστές. Ο ΣΥΡΙΖΑ έχει καταφέρει να μετατρέψει τη λαϊκή δυσαρέσκεια σε πολιτική υποστήριξη προς αυτόν χρειάζεται ωστόσο πια μια πειστική πρόταση εξουσίας. Η νίκη στις ευρωεκλογές³¹ θα ενισχύσει ακόμη περισσότερο αυτή την ανάγκη. Η στροφή προς τη μετριοπάθεια και την εκλογική αποτελεσματικότητα έχει ήδη ξεκινήσει, συνεπικουρούμενη και από φωνές στο εσωτερικό που προβάλλουν το ρεαλισμό έναντι της κινηματικής μονομέρειας. Η μετατόπιση αυτή θα γίνει αισθητή το Σεπτέμβριο του 2014 με το «πρόγραμμα της Θεσσαλονίκης» που θα διαφοροποιηθεί αισθητά από την πολιτική απόφαση του 1^{ου} συνεδρίου.

---

³⁰ Το ΠΑΣΟΚ στις εκλογές του Μαΐου του 2012 θα αποσπάσει το 13.18% των ψήφων υποχωρώντας κατά 30,74% από το ποσοστό του (43.9%) των εκλογών του 2009. Στις εκλογές του Ιουνίου του 2012 θα λάβει το 12.28%.

³¹ Στις ευρωεκλογές του Μαΐου του 2014 ο ΣΥΡΙΖΑ θα αναδειχθεί πρώτο κόμμα με 26.52%.

3.2 Ο ΣΥΡΙΖΑ των κειμένων, από το 1^ο συνέδριο στο «πρόγραμμα της Θεσσαλονίκης»

Από το 2014 και μετά είναι ορατή η τακτική του ΣΥΡΙΖΑ προς μια πιο μετριοπαθή και ρεαλιστική πολιτική, γεγονός που θα ενισχύσει το κυβερνητικό του προφίλ. Στην πραγματικότητα, θα εγκαταλείψει τη ριζοσπαστική γραμμή του 1^{ΟΥ} συνεδρίου του 2013 και θα επιχειρήσει να καθυσχύσει τους εκλογείς από την κινδυνολογία της αντιπολίτευσης που εγείρει την «καθεστωτική ψήφο»³². Παράλληλα, θα διακηρύξει πως δεν σκοπεύει να οδηγήσει τη χώρα εκτός της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της ευρωζώνης, πως θα σεβαστεί τη συνταγματική νομιμότητα και πως το κράτος θα έχει συνέχεια. Η βασική επιδίωξη θα είναι η κατάργηση του μνημονίου και η εξεύρεση μιας λύσης με τους Ευρωπαίους. Η τακτική αυτή θα αποκρυσταλλωθεί με την υιοθέτηση του «προγράμματος της Θεσσαλονίκης» που στην πραγματικότητα αποτελούσε μια ήπια εκδοχή σοσιαλδημοκρατικών οικονομικών προτάσεων (Μοσχονάς, 2017).

Το «πρόγραμμα της Θεσσαλονίκης» θα αποτελέσει εκτός των άλλων μία οργανωμένη προσπάθεια του οικονομικού επιτελείου του κόμματος να απαντήσει στην κριτική των πολιτικών αντιπάλων αλλά και στην ανησυχία τμήματος των πολιτών για τα μέσα χρηματοδότησης του προγράμματος του ΣΥΡΙΖΑ σε ενδεχόμενη κατάργηση των ευρωπαϊκών προγραμμάτων στήριξης. Οι μετριοπαθείς προσεγγίσεις που περιορίζονταν π.χ. στην καταπολέμηση της φοροδιαφυγής πόρρω απείχαν από την πολιτική απόφαση του 1^{ου} συνεδρίου που υπονοούσε μια πολιτική σύγκρουση μέχρι τέλους με την Τρόικα και τους ευρωπαϊκούς θεσμούς αν οι τελευταίοι δεν αποδέχονταν κάποιο συμβιβασμό στο ζήτημα του χρέους. Την ίδια στιγμή, το «πρόγραμμα της Θεσσαλονίκης» δέχονταν κριτικές και από το εσωτερικό του κόμματος ότι στην πραγματικότητα δεν έχει πολλά περιθώρια εφαρμογής (Βαρουφάκης, 2017).

Το 1^ο συνέδριο του ΣΥΡΙΖΑ είχε πραγματοποιηθεί τον Ιούλιο του 2013 όταν το κόμμα κατείχε τη θέση της Αξιοματικής Αντιπολίτευσης μετά τις διπλές εκλογές του Μάϊου – Ιουνίου του 2012. Ο τότε πρωθυπουργός Σαμαράς και η συγκυβέρνηση ΝΔ-ΠΑΣΟΚ-ΔΗΜΑΡ υλοποιούσαν το δεύτερο μνημόνιο, που είχε ήδη ψηφιστεί τον Φεβρουάριο του 2012, και το Μεσοπρόθεσμο Σχέδιο Δημοσιονομικής Στρατηγικής

---

³² Ο ΣΥΡΙΖΑ άμβλυσε τη ρητορεία του επιχειρώντας να αποφύγει την κινδυνολογία και την ενεργοποίηση της συντηρητικής «καθεστωτικής» ψήφου για την προστασία της αστικής δημοκρατίας απέναντι σ' ένα κόμμα-ταραχοποιό. Για τον όρο βλ. Moschonas, G. (2002) *In the Name of Social Democracy : The Great Transformation : 1945 to the present*, London-New York : Verso.

του Νοεμβρίου της ίδιας χρονιάς. Η πολιτική συγκυρία ωστόσο δεν ήταν ευνοϊκή για την κυβέρνηση συμμαχίας και επιδεινώθηκε ακόμη περισσότερο με το κλείσιμο της ΕΡΤ και την αποχώρηση του κόμματος του Φ. Κουβέλη (ΔΗ.ΜΑΡ).

Το συνέδριο, ως προϊόν των πιέσεων από τη μειοψηφία του κόμματος³³ και των εσωτερικών συσχετισμών, θα κινηθεί σ' ένα πλαίσιο πολιτικής απόφασης πολύ πιο ριζοσπαστικό σε σχέση με τα κείμενα της επόμενης διετίας. Στην πραγματικότητα όμως παρέμενε αντιφατικό με τις κυρίαρχες επιδιώξεις της ηγεσίας, καθώς η μελλοντική του υλοποίηση θα προϋπέθετε την πλήρη ρήξη της χώρας με τους ευρωπαϊκούς θεσμούς και θα ερχόταν σε πλήρη αντιπαράθεση με τις αρχές, τους κανόνες και τις αξίες της ίδιας της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Με άλλα λόγια δεν εξυπηρετούσε τον στόχο της «κυβερνησιμότητας».

Τα βασικά της πολιτικής απόφασης του συνεδρίου μπορούν να συμπυκνωθούν στα εξής :

- Κατάργηση των μνημονίων, διαγραφή του μεγαλύτερου μέρους του δημόσιου χρέους, κατάργηση των επαχθών όρων των δανειακών συμβάσεων καθώς και λογιστικό έλεγχο του χρέους.
- Η διάθεση πολιτικής σύγκρουσης με τους θεσμούς σε περίπτωση μη συμφωνίας.
- Αύξηση των δημοσίων εσόδων μέσω της φορολόγησης των υψηλών εισοδημάτων και της εκκλησιαστικής περιουσίας.
- Επαναφορά όλων των μισθών, των συντάξεων και των επιδομάτων σε προ-μνημονιακά επίπεδα.
- Σταμάτημα όλων των ιδιωτικοποιήσεων.
- Επαναφορά όλων των ιδιωτικοποιημένων επιχειρήσεων στρατηγικής σημασίας σε δημόσιο έλεγχο.
- Δημόσιος έλεγχος του τραπεζικού συστήματος.
- Σταμάτημα των κατασχέσεων πρώτης κατοικίας λόγω χρεών. (Πολιτική απόφαση 1^{ΟΥ} συνεδρίου ΣΥΡΙΖΑ, 2013)

Το κείμενο της απόφασης θα εμφανίσει κενά για τη μετέπειτα στρατηγική του κόμματος, ιδιαίτερα καθώς αποφεύγει να θέσει συγκεκριμένα το ζήτημα της

---

³³ Η εσωκομματική αντιπολίτευση, που εκφράζονταν κυρίαρχα από την «Αριστερή Πλατφόρμα» πίεζε μέσω τριών τροπολογιών για «σκληρή γραμμή» απέναντι στους δανειστές.

συζήτησης εναλλακτικού σχεδίου που θα περιλάμβανε και τη δυνατότητα εξόδου από την Ευρωζώνη σε περίπτωση αδιεξόδου της διαπραγμάτευσης με τους δανειστές. Το κενό αυτό θα αποδειχθεί δύο χρόνια αργότερα, τον Ιούλιο του 2015, όταν η κυβέρνηση μπροστά στην άρνηση των δανειστών, εμφανίζεται ανέτοιμη να θέσει σε εφαρμογή ένα plan B, καθώς δεν είχε λάβει υπόψη της την αποφασιστικότητά τους κατά τη διάρκεια της αντίστοιχης οικονομικής κρίσης της Κύπρου³⁴.

Σε κάθε περίπτωση πρόκειται για ένα πλαίσιο αποφάσεων που ενόψει της στροφής προς τη μετριοπάθεια και την τακτική του κόμματος να μην επιβεβαιώνει τους φόβους που καλλιεργούσε η Νέα Δημοκρατία δεν ήταν καθόλου αποτελεσματικό. Ο Α. Τσίπρας οδεύοντας προς τις εκλογές του 2015 επεδίωκε να συνθέσει ένα κομματικό προφίλ του ΣΥΡΙΖΑ ως κόμμα που δεν σκόπευε να προκαλέσει πολιτική αναταραχή.

3.3 Ο ΣΥΡΙΖΑ της «κυβερνησιμότητας» και οι εκλογικές νίκες του 2015.

Η στροφή προς τη μετριοπάθεια ενόψει των εκλογών του Ιανουαρίου του 2015 θα του εξασφαλίσει από την μια πλευρά πρόσβαση σε μεγαλύτερα εκλογικά ακροατήρια, από την άλλη όμως θα τον αποτρέψει από το να επεξεργαστεί ένα εναλλακτικό σχέδιο απέναντι στους ευρωπαϊκούς θεσμούς στην περίπτωση που οι τελευταίοι επιχειρούσαν, όπως και έκαναν, να αντιδράσουν στις επιδιώξεις του.

Η τακτική του μετριοπαθούς λόγου και η συνολικότερη στρατηγική του, που συνέβαλε στην άνοδό του στην εξουσία, δεν μπορεί αποδοθεί στη σφαίρα του λαϊκισμού. Ο ΣΥΡΙΖΑ, σε αντίθεση με τους Podemos και τον Jean-Luc Mélenchon, παρά τις διάφορες επικλήσεις στο όνομα του λαού δεν σταμάτησε να μιλάει για τις ταξικές διαφοροποιήσεις εντός του κοινωνικού συνόλου και τον διαχωρισμό Αριστεράς-Δεξιάς, ούτε κατά τη θέση του C. Mudde, επιχείρησε να «ποινικοποιήσει» πολιτικά τους αντιπάλους του παρά τη σφοδρή κριτική που άσκησε. Τέλος, ούτε σχεδίασε ούτε αποπειράθηκε να θίξει τη φιλελεύθερη, πλουραλιστική δημοκρατία. Το αντίθετο μάλλον. Ακόμη περισσότερο με βάση, την ανάλυση για το λαϊκισμό του J-W Muller ο κυβερνητικός, μετά τον Ιανουάριο του 2015, ΣΥΡΙΖΑ ούτε έθεσε εμπόδια στην ομαλότητα του κοινοβουλευτικού βίου αλλά ούτε και επιχείρησε μια σύγκρουση με τους πολιτικούς του αντιπάλους έξω από τα όρια της πολιτικής παράδοσης της

---

³⁴ Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή τον Μάρτιο του 2013 επέβαλε στην Κυπριακή Δημοκρατία «πρόγραμμα διάσωσης» (bail in) που προέβλεπε κούρεμα σε ιδιωτικές καταθέσεις άνω των 100000 ευρώ.

μεταπολιτευτικής περιόδου. Με άλλα λόγια, η ρητορική και η πρακτική του κυβερνητικού ΣΥΡΙΖΑ απέναντι στην αντιπολίτευση δεν παραβίασε το παραδοσιακό μοντέλο κομματικού ανταγωνισμού που είχε καθιερωθεί από το 1974 και μετά.

Η άνοδος του στην κυβέρνηση θα επιτευχθεί τελικά το 2015 παρά την εκ νέου προσπάθεια επαναφοράς της θεωρίας της «καθεστωτικής ψήφου» από τους εκπροσώπους της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τους εγχώριους πολιτικούς αντιπάλους. Η κινδυνολογία που επιστρατεύονταν όπως και το 1981 σε βάρος του ΠΑΣΟΚ του Α. Παπανδρέου δεν ήταν αρκετή για να σταματήσει τη νίκη του Α. Τσίπρα (Κουστένης, 2014 σελ : 107).

Οι εκλογές του Ιανουαρίου εκείνης της χρονιάς³⁵ θα ολοκληρώσουν τη σύντομη πορεία του κόμματος της ριζοσπαστικής αριστεράς προς την εξουσία. Μέσα σε λίγα χρόνια, από το 5% του 2009, έχει καταφέρει να φτάσει στο 36,3% και να σταθεροποιηθεί ως νέος και βασικός πυλώνας του κομματικού συστήματος. Παράλληλα, είναι η πρώτη φορά που σε καθεστώς ομαλής δημοκρατικής μετάβασης ένα κόμμα με ρίζες στην κομμουνιστογενή Αριστερά αναλαμβάνει την ευθύνη της διακυβέρνησης της χώρας.

Η κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ βρέθηκε από την πρώτη στιγμή μπροστά στην ανάγκη να υλοποιήσει άμεσα τις δεσμεύσεις της για κατάργηση των μνημονίων και τερματισμό της λιτότητας χωρίς καν να διακινδυνεύσει την παραμονή της χώρας στην Ευρωζώνη και την Ευρωπαϊκή Ένωση. Παρά τις πρώτες κινήσεις που έδειχναν ότι η νέα κυβέρνηση ήταν αποφασισμένη να εφαρμόσει όσα είχε διακηρύξει, εν τούτοις, γρήγορα έγινε αντιληπτό πως το ασαφές και σχεδόν ουτοπικό σχέδιο να πειστούν οι ευρωπαϊκοί θεσμοί και το Δ.Ν.Τ για τα «ελληνικά δίκαια», χωρίς μάλιστα εναλλακτικό σχέδιο σε περίπτωση ρήξης, βάδιζε σε αποτυχία. Όπως παρατηρεί ο Σ. Σεφεριάδης (2017) :

«Ο πόλεμος ο οποίος, ακόμα και πριν την ανάληψη της διακυβέρνησης, έχει κηρυχθεί και ήδη διεξάγεται από τους κυρίαρχους, τείνει να παρουσιάζεται (από τον ΣΥΡΙΖΑ) ως φάρσα, ως ένα απλό τέχνασμα, το οποίο δεν πρέπει να προκαλεί ανησυχία. Υπόρρητα (ή και ρητά) υμνώντας τους θεσμικούς διακανονισμούς της Ε.Ε, ο ΣΥΡΙΖΑ δείχνει συχνά να αναμένει πιστοποίηση των θέσεων του από το

---

³⁵ Στις εκλογές του Ιανουαρίου του 2015, πρώτο κόμμα αναδείχθηκε ο ΣΥΡΙΖΑ με 36.3% και 149 έδρες, δεύτερη η Νέα Δημοκρατία με 27.81% και 76 έδρες και τρίτη η Χρυσή Αυγή με 6.28% και 17 έδρες. Το ΠΑΣΟΚ απέσπασε μόλις 4.68% και 13 έδρες που αποτελεί αρνητικό ρεκόρ στην ιστορία του. Τελικά, ο ΣΥΡΙΖΑ κατάφερε να εξασφαλίσει κυβερνητική πλειοψηφία με τη στήριξη του μικρού δεξιού κόμματος των Ανεξαρτήτων Ελλήνων (ΑΝΕΛ) που απέσπασε 4.75% και 13 έδρες.

δημοσίευμα κάποιου «προοδευτικού» εντύπου (πότε του Spiegel, πότε της Liberation) ή τη δήλωση κάποιου ευρωπαϊού αξιωματούχου, που υποστηρίζουν ότι η έλευση της Αριστεράς στην εξουσία δεν θα απειλήσει τις υπάρχουσες ισορροπίες, τη δομή της Ευρωζώνης κλπ. Πρόκειται για ανεπίγνωστη αυταπάτη»(σελ : 320).

Το δημοψήφισμα του Ιουλίου του 2015 αποδείχθηκε, με βάση και την τελική κατάληξη των διαπραγματεύσεων με τους ευρωπαϊκούς θεσμούς, πιο πολύ ως μία αδιέξοδη κίνηση του επιτελείου του Α. Τσίπρα να πιέσει την Ευρώπη για κάποιου είδους συμβιβασμό παρά ως μια μελετημένη κίνηση στην πολιτική σκακιέρα.

Παρ' όλα αυτά, η υποχώρηση του Αυγούστου του 2015 δεν αποτυπώθηκε στα αποτελέσματα των πρόωγων εκλογών εκλογών του Σεπτεμβρίου³⁶ εκείνης της χρονιάς όπου ο Α. Τσίπρας επανεκλέχθηκε πρωθυπουργός καθώς ισχυρό τμήμα του εκλογικού σώματος φαίνεται να του πιστώνει την εξάμηνη προσπάθεια απέναντι στην Τρόικα ενώ εξακολουθεί να διατηρεί τιμωρητική διάθεση απέναντι στη Νέα Δημοκρατία και το ΠΑΣΟΚ που τους θεωρεί υπεύθυνους για την οικονομική κατάρρευση της χώρας.

Κλείνοντας το παρόν κεφάλαιο και καθώς βασικός σκοπός της μελέτης μας είναι τα αίτια της ανόδου των κομμάτων της ριζοσπαστικής αριστεράς θα επιχειρήσουμε να συνοψίσουμε τα βασικότερα από αυτά που αφορούν τις εσωτερικές συνθήκες και παραμέτρους στην Ελλάδα της κρίσης. Έτσι, κοντά στις συνέπειες της διεθνούς κρίσης για τα παραδοσιακά κόμματα και τη μείωση της εμπιστοσύνης των πολιτών προς τους ευρωπαϊκούς θεσμούς καθώς και της επιρροής των διεθνών κινητοποιήσεων κατά της λιτότητας θα προσθέταμε τα ακόλουθα :

-Την ικανότητα του ΣΥΡΙΖΑ, διαθέτοντας την κινηματική εμπειρία, να κεφαλαιοποιήσει πολιτικά την κοινωνική δυσαρέσκεια ιδιαίτερα κατά την πρώτη μνημονιακή περίοδο 2009-2013.

-Την αξιοπιστία που απέκτησε ιδιαίτερα από το 2014 και μετά πείθοντας ότι είναι ικανός να κυβερνήσει διαθέτοντας ένα σχέδιο που από τη μία θα έδινε λύση στο βασικό διακύβευμα της συγκυρίας δηλ. στην απαλλαγή από τα μνημόνια χωρίς παράλληλα να θέσει σε κίνδυνο την ευρωπαϊκή πορεία της χώρας.

---

³⁶ Στις εκλογές του Σεπτεμβρίου του 2015 πρώτο κόμμα αναδείχθηκε ο ΣΥΡΙΖΑ αποσπώντας το 35.46% των ψήφων και 145 έδρες, δεύτερη η Νέα Δημοκρατία με 28.09% και 75 έδρες και τρίτη η Χρυσή Αυγή με 6.99% και 18 έδρες. Το ΠΑΣΟΚ κατάφερε να ανεβάσει το ποσοστό του στο 6.29% (17 έδρες) ενώ το συμμαχικό κόμμα του ΣΥΡΙΖΑ, οι Ανεξάρτητοι Έλληνες έλαβαν 3.69% και 10 έδρες εξασφαλίζοντας και πάλι κοινοβουλευτική πλειοψηφία στην κυβέρνηση του Α. Τσίπρα.

- Την από δεκαετίες μείωση της εγγύτητας των πολιτών με τα παραδοσιακά κόμματα καθώς και τη γενικότερη συρρίκνωση της αξιοπιστίας και της μαζικότητάς τους.
- Την εκλογική κατάρρευση του ΠΑΣΟΚ και την ισχυρή πτώση της Νέας Δημοκρατίας οι οποίοι εκτός των άλλων πλήρωσαν τις επιδόσεις τους στην οικονομία με βάση την ερμηνεία της οικονομικής ψήφου.
- Την προσωπικότητα και την ακτινοβολία του Αλέξη Τσίπρα ιδιαίτερα στις νεότερες ηλικίες. Ο ΣΥΡΙΖΑ εξασφάλισε στις εκλογές του 2012 και του 2015 την πρώτη θέση στις νεότερες ηλικίες και στους ψηφοφόρους που ψήφισαν για πρώτη φορά. (Μαυρής, 2015) Το πείραμα της ανάδειξης ενός νεότερου πολιτικού στην ηγεσία του ΣΥΝ και μετέπειτα του ΣΥΡΙΖΑ απέδωσε στην εκλογική διεύρυνση του χώρου.
- Την τακτική του ΣΥΡΙΖΑ στο μεσο-διάστημα των διπλών εκλογών του 2012 να μην συμμετάσχει σε κυβέρνηση εθνικής ενότητας και ταυτιστεί με τα κόμματα του πολιτικού establishment.
- Την αδυναμία-απροθυμία των υπόλοιπων αντι-μνημονιακών δυνάμεων, όπως του Κ.Κ.Ε, να εκφράσουν έναν άμεσο και πειστικό αντιμνημονιακό λόγο που να απαντάει στα επίδικα της συγκυρίας. Το ιστορικό ελληνικό Κ.Κ παρέμενε προσκολλημένο σε μια περίοδο πριν το 1989, ταυτισμένη με την ιστορική ήττα της κομμουνιστικής ορθοδοξίας η οποία όχι μόνο είχε καταρρεύσει υλικά και πρακτικά αλλά ταυτόχρονα και στη συνείδηση της πλειοψηφίας της ελληνικής εργατικής τάξης. Παράλληλα, το ΚΚΕ δεν επεδίωξε να διατυπώσει έναν κατάλληλο δημόσιο λόγο που να το καταστήσει περισσότερο ανταγωνιστικό, ιδιαίτερα στη νεολαία και στο λιγότερο πολιτικοποιημένο τμήμα τους εκλογικού σώματος. Σύμφωνα με τον Κ.Κανελλόπουλο (2018), ο ΣΥΡΙΖΑ, κατάφερε να εκφράσει στην κάλπη τη δυσαρέσκεια της κοινωνικής πλειοψηφίας καθώς σε αντίθεση με τους άλλους δύο σχηματισμούς της αντιμνημονιακής αριστεράς, ΚΚΕ και ΑΝΤΑΡΣΥΑ, εκμεταλλεύτηκε συγκυριακά τις πολιτικές ευκαιρίες που παρουσιάστηκαν από την κατάρρευση του παλιού δικομματικού συστήματος μετατρέποντας την κοινωνική διαμαρτυρία σε άμεσο, με όρους εκλογικής τακτικής, αίτημα κατάκτησης της πολιτικής εξουσίας.
- Τις νωπές μνήμες των πολιτών από τη Δικτατορία 1967-1974 και με την έννοια αυτή τη δυσκολία της ακροδεξιάς ή φασιστικών μορφωμάτων να αποκτήσουν ηγεμονικό ρόλο όπως για παράδειγμα στην Αυστρία³⁷.

---

³⁷ Στην Αυστρία στο ακροδεξιό κόμμα «Κόμμα της Ελευθερίας» (FPÖ) συγκέντρωσε 26% στις εθνικές εκλογές του 2017 και συγκυβερνά μαζί με το δεξιό «Λαϊκό Κόμμα της Αυστρίας» του καγκελαρίου S. Kurz

-Την ανάδειξη εκ μέρους του ΣΥΡΙΖΑ μιας νέας γενιάς πολιτικών γύρω από τον Α. Τσίπρα που έφεραν χαρακτηριστικά μιας νέας πολιτικής φυσιογνωμίας σε αντίθεση με το μοντέλο του πολιτικού των προηγούμενων δεκαετιών που, εν πολλοίς, ταυτίστηκε με τους κομματικούς του ανταγωνιστές.

4. Η ισπανική κρίση, οι «αγανακτισμένοι» και η ίδρυση των Podemos.

Οι ρίζες της ίδρυσης των Podemos θα πρέπει να αναζητηθούν στην παρατεταμένη φθορά του ισπανικού πολιτικού συστήματος, ιδιαίτερα από τις αρχές του 21^{ου} αιώνα και στην κατάσταση της ισπανικής οικονομίας που επιδεινώθηκε μετά το πέρασμα της οικονομικής κρίσης του 2008 στα δημόσια οικονομικά αρκετών χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Συνοπτικά, η κορύφωση των πολιτικών λιτότητας από τις κυβερνήσεις της δεξιάς και των σοσιαλιστών, στο πλαίσιο της ευρύτερης στρατηγικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης για περιορισμό των ελλειμάτων και του δημόσιου χρέους, αποτέλεσαν την καύσιμη ύλη για την εκδήλωση παρατεταμένων μορφών κοινωνικής διαμαρτυρίας αλλά και αλλαγής των πολιτικών συσχετισμών. Το πολιτικό περιβάλλον που θα προκύψει από την κοινωνική κινητοποίηση θα είναι ευνοϊκό για την ανάδυση ενός νέου πολιτικού υποκειμένου το οποίο θα καταφέρει για πρώτη φορά μετά τη Μετάβαση (Transición)³⁸ να διαρρήξει τη δικομματική κυριαρχία της δεξιάς (PP) και των σοσιαλιστών (PSOE).

Στα λόγια του ίδιου του ηγέτη των Podemos, P. Iglesias μπορούμε να βρούμε μια συμπυκνωμένη αλλά ουσιαστική εξήγηση των αιτιών που οδήγησαν στην ανάδυσή τους:

«Στην Ισπανία, όπως και σε άλλες χώρες της Ευρωζώνης, η οικονομική κατάρρευση και τα μέτρα που επιβλήθηκαν για τη διάσωση του κοινού νομίσματος διεύρυναν το φάσμα μιας οργανικής κρίσης η οποία οδήγησε σε αυτό που με πολιτικούς όρους θα λέγαμε μια καθεστωτική κρίση : Αυτή, δεν είναι άλλη από την εξάντληση του πολιτικού και κοινωνικού συστήματος που αναδύθηκε από τη Μετάβαση στη μετά-φρανκική περίοδο. Η κεφαλαιώδης κοινωνική έκφραση της καθεστωτικής κρίσης ήταν το κίνημα 15Μ, η μεγάλη κινητοποίηση των αγανακτισμένων, η οποία, ξεκινώντας στις 15 Μαΐου 2011, κατέλαβε τις

---

³⁸ Το 1975 μετά το θάνατο του F. Franco η Ισπανία πέρασε σε καθεστώς βασιλευομένης δημοκρατίας με τη μεσολάβηση του βασιλιά Juan Carlos και τη συμφωνία ή ανοχή των μεγαλύτερων κομμάτων της εποχής.

πλατείες των πόλεων για αρκετές εβδομάδες. Η βασική πολιτική έκφραση αυτού (του κινήματος) υπήρξαν οι Podemos» (Iglesias, 2015 p: 180-181).

Όπως είδαμε στα επίσημα στοιχεία για τους οικονομικούς δείκτες της χώρας στο κεφάλαιο 2 (πίνακας 1), όταν εκατομμύρια Ισπανοί θα καταλαμβάνουν την Puerta del Sol και τις άλλες ισπανικές πλατείες, τον Μάιο του 2011, το δημόσιο χρέος μέσα σε τρία χρόνια (2008-2011) θα έχει εκτιναχθεί, το δημοσιονομικό έλλειμμα θα παραμένει υψηλό και η ανεργία θα ξεπεράσει το 20% εμφανίζοντας αύξηση άνω των δέκα μονάδων μέσα σε τρία χρόνια ενώ η ανεργία των νέων θα είναι σταθερά άνω του 50%. Υπό τις οικονομικές αυτές πιέσεις και τον κίνδυνο κατάρρευσης των συστημικών ισπανικών τραπεζών, που αν συνέβαινε θα οδηγούσε την οικονομία της χώρα σε χάος, ο πρωθυπουργός M. Rajoy θα αναγκαστεί το 2012 να υπογράψει με την Ευρωπαϊκή Ένωση πρόγραμμα διάσωσης του χρηματοπιστωτικού τομέα.

Πέραν όμως του πεδίου της οικονομίας η Ισπανία από το 2008 και μετά θα αντιμετωπίσει, όπως επίσης είδαμε στο πρώτο κεφάλαιο, και κρίση θεσμών. Η κακή οικονομική κατάσταση των φτωχότερων κοινωνικών στρωμάτων σε συνδυασμό με τις ασκούμενες πολιτικές θα αποτελέσει το συνδυαστικό κρίκο για την αρνητική αξιολόγηση και τη δραματική μείωση της εμπιστοσύνης των Ισπανών σε μια σειρά πολιτικών θεσμών (Muro, D & Vidal, G. 2016).

Αυτή η έλλειψη εμπιστοσύνης παρότι κλιμακώνεται τα χρόνια της Μεγάλης Ύφεσης(The Great Recession) και ιδιαίτερα μεταξύ 2011-2014 θα ξεκινήσει αρκετά νωρίτερα και θα έχει και άλλη μια αιτία. Την απομάκρυνση των πολιτών από τα παραδοσιακά κόμματα και εξαιτίας της παρατεταμένης διαφθοράς στο εσωτερικό τους. Η διαφθορά θα καταστεί διαχρονικό φαινόμενο για το ισπανικό πολιτικό σύστημα, σχεδόν δομική από το 1975 και έπειτα, κατά την περίοδο δηλαδή που ακολούθησε τη δημοκρατική Μετάβαση μετά το θάνατο του δικτάτορα F. Franco. Η καταπολέμηση της, μαζί με τον τερματισμό της λιτότητας, την καθιέρωση μιας πραγματικής δημοκρατίας και τη διεκδίκηση της κοινωνικής δικαιοσύνης θα είναι βασικά αιτήματα του κινήματος 15M ή αλλιώς του κινήματος των «Αγανακτισμένων», κατά τη διάρκεια του οποίου θα τεθούν οι βάσεις για την ίδρυση των Podemos.

Οι εθνικές εκλογές του Νοεμβρίου του 2011 θα έχουν όλα τα χαρακτηριστικά εκείνα που προμηνύουν μελλοντικές αλλαγές στο πολιτικό σύστημα και αποτελούν παράλληλα το πολιτικό υπέδαφος για την ίδρυση των Podemos περίπου τρία χρόνια αργότερα. Θα λάβουν χώρα υπό την πίεση των κοινωνικών κινήματων και θα

σηματοδοτήσουν την ιστορική ήττα των σοσιαλιστών (PSOE) που κυβερνούν τη χώρα από το 2008.

Οι σοσιαλιστές θα δουν την εκλογική τους δύναμη να μειώνεται κατά 15 περίπου μονάδες³⁹ καθώς πληρώνουν το κόστος των πολιτικών λιτότητας που εφαρμόζουν, ως κυβερνητικό κόμμα, στα πρώτα χρόνια της κρίσης. Ακολουθούν, αν και όχι σε βαθμό κατάρρευσης, την εκλογική πορεία του ΠΑΣΟΚ στην Ελλάδα που θα βρεθεί αντιμέτωπο την ίδια εποχή με τις ελληνικές «πλατείες» οι οποίες θα επηρεαστούν τόσο στα αιτήματα όσο και στον τρόπο δράσης από τις αντίστοιχες ισπανικές που έχουν προηγηθεί.

Οι εκλογές του 2011 σηματοδοτούν την περίοδο μετάβασης του πολιτικού συστήματος της Ισπανίας σε μια νέα εποχή που θα αποκρυσταλλωθεί το 2015. Το Λαϊκό Κόμμα παρά την εντυπωσιακή του επίδοση στις εκλογές του 2011(44,3%) θα πέσει και το ίδιο «θύμα» της συνέχισης των πολιτικών λιτότητας την επόμενη τετραετία. Έτσι, στις εκλογές του 2015 το ποσοστό του θα υποχωρήσει κατά 16 ποσοστιαίες μονάδες. Οι δύο αναμετρήσεις θα επιβεβαιώσουν τη «θεωρία της οικονομικής ψήφου». Οι ψηφοφόροι τιμωρούν τους κυβερνώντες για την πορεία της οικονομίας και ουσιαστικά θέτουν ένα τέλος στον παραδοσιακό δικομματισμό. Με άλλα λόγια, ανοίγουν το δρόμο για την άνοδο νέων πολιτικών υποκειμένων, των Podemos και των Ciudadanos.

Κατά τη διετία που ακολουθεί τα γεγονότα των πλατειών(2012-2013), οι κινητοποιήσεις στη χώρα της Ιβηρικής θα συνεχιστούν με πιο σημαντικές εκείνες για την υπεράσπιση της δημόσιας παιδείας (Marea Verde) και υγείας (Marea Blanca)⁴⁰ καθώς και τις κινηματικές παρεμβάσεις εναντίον των εξώσεων και υπέρ του δικαιώματος στην κατοικία. Η τριετία 2011-2013 θα κληροδοτήσει μια νέα ριζοσπαστικότητα στην ισπανική νεολαία και τα φτωχότερα λαϊκά στρώματα και θα εισηγηθεί νέες μορφές πολιτικής δράσης από τα κάτω, νέες μορφές αυτό-οργάνωσης, νέα αιτήματα για «πραγματική δημοκρατία».

Η περίοδος αυτή θα αποτελέσει και ένα πεδίο διεύρυνσης της επιρροής των εκπροσώπων των Αγανακτισμένων κάποιοι από τους οποίους θα αποτελέσουν τους πρωτεργάτες των Podemos. Ο P.Iglesias θα εκμεταλλευτεί τις δυνατότητες των νέων

---

³⁹ Από το 43,9% του 2008 υποχώρησαν στο 28,8% το 2015.

⁴⁰ Μαζικές κινητοποιήσεις που έλαβαν χώρα στην Ισπανία μεταξύ 2012-2014 με τους τίτλους «λευκή και πράσινη παλίρροια».

τεχνολογιών και της πολιτικής επικοινωνίας και θα αποκτήσει πρόσβαση σε κάθε ισπανικό σπίτι μέσω των διαδικτυακών του εκπομπών «La Tuerca» και «Fort Apache».

Παράλληλα, η περίοδος αυτή θα σημαδευτεί από την κοινωνικό-πολιτική πίεση στα δύο παραδοσιακά κόμματα της δεξιάς (Partido Popular) και των σοσιαλιστών(PSOE) καθώς και από την ανάδυση του κοινωνικού υπόβαθρου και του ανθρώπινου δυναμικού που πλαισιώσε την ίδρυση των Podemos το 2014. Οι Podemos θα είναι αυτοί που θα πολιτικοποιήσουν τα αιτήματα των πλατειών χρησιμοποιώντας μια στρατηγική που ταυτόχρονα ικανοποιεί τις προσδοκίες που γεννήθηκαν σ' αυτές (Morlino L. & Raniolo F, 2017).

4.1 Το πολιτικό πρόγραμμα, η οργάνωση και οι ιδεολογικές αναφορές των Podemos.

Η πρώτη πράξη για την ίδρυση των Podemos από μια ομάδα διανοουμένων⁴¹, τον Ιανουάριο του 2014, θα σημάνει το πέρας της κοινωνικής διαμαρτυρίας από τους δρόμους στη σφαίρα της «εφαρμοσμένης» πολιτικής. Ο νέος πολιτικός φορέας θα επιδιώξει να κωδικοποιήσει και να μεταφέρει στον πολιτικό στίβο τα αιτήματα των πλατειών.

Σε αντίθεση με τον ΣΥΡΙΖΑ στην Ελλάδα, που στρέφει τα βέλη του πρωτίστως εναντίον των νεοφιλελεύθερων πολιτικών της Ευρωπαϊκής Ένωσης εξαιτίας και των προγραμμάτων διάσωσης, οι Podemos θα στραφούν πρώτα απ' όλα ενάντια στην εσωτερική πολιτική ελίτ της Ισπανίας προβάλλοντας την υπεράσπιση την «κοινωνικής πλειοψηφίας» και της «εξουσίας του λαού» ενάντια στις εκφυλισμένες «κάστες» των πολιτικών (Hutter, S. et al, 2016).

Οι βασικές προγραμματικές τους κατευθύνσεις, όπως επικυρώθηκαν και στην πρώτη, ιδρυτική, τους συνέλευση⁴² στη Μαδρίτη, έπειτα από μαζική ψηφοφορία πολλών χιλιάδων μελών, θα επιχειρήσουν να υπερβούν την κλασική ιδεολογική αντιπαράθεση αριστεράς-δεξιάς.

---

⁴¹ 30 αριστεροί διανοούμενοι και πολιτικοί επιστήμονες θα δημοσιεύσουν τον Ιανουάριο του 2014 το μανιφέστο «Mover ficha : convertir la indignación en cambio político» (Να πάρουμε την κατάσταση στα χέρια μας : Να μετατρέψουμε την αγανάκτηση σε πολιτική αλλαγή» σηματοδοτώντας τις διαδικασίες για την ίδρυση του νέου κόμματος.

⁴² Η ιδρυτική συνέλευση των Podemos πραγματοποιήθηκε στο θέατρο Vistalegre της Μαδρίτης τον Οκτώβρη του 2014.

Στην πραγματικότητα, οι Podemos, ως εκφραστές ενός ετερόκλητου κοινωνικού μείγματος που συμμετείχε στις κινητοποιήσεις ενάντια στη λιτότητα, θα συγκροτηθούν μέσα από διαφορετικές ιδεολογικές προσεγγίσεις. Η μειοψηφική τους τάση, *Anticapitalistas*, θα είναι το μόνο οργανωμένο κομμάτι, στο χώρο της Αριστεράς, με ιδεολογικές αναφορές στον Λ. Τρότσκι, ενώ αντίθετα οι επικεφαλής της πλειοψηφίας P. Iglesias και Inigo Errejón θα υιοθετήσουν ένα είδος αριστερού λαϊκισμού, επηρεασμένου από τη θεωρία των E. Laclau και την C. Mouffe αλλά και την εμπειρία της εφαρμογής του από αριστερές κυβερνήσεις της Λατινικής Αμερικής.

Το νέο κόμμα θα επιχειρήσει να επιφέρει σαρωτικές αλλαγές στο πολιτικό σύστημα της Ισπανίας τόσο σε προγραμματικό, όσο και σε οργανωτικό επίπεδο. Η πρώτη βασική τους διαφοροποίηση θα είναι η διάθεσή τους να παρουσιάσουν έναν νέο πολιτικό φορέα σε πλήρη αντίθεση με τα υπάρχοντα κόμματα του ισπανικού κράτους. Όπως διαβάζουμε στο πρόγραμμά τους :

« Οι Podemos γεννήθηκαν από την πεποίθηση ότι η αλλαγή είναι εφικτή και από τη βεβαιότητα ότι(η αλλαγή) δεν θα έρθει από τα υπάρχοντα κόμματα και ιδιαίτερα από εκείνα που μας οδήγησαν στη σημερινή κατάσταση. Θα έρθει από τον κόσμο της δουλειάς ή από εκείνον που ψάχνει για δουλειά...»(Podemos, 2014).

Στο πλαίσιο αυτό, το νέο κόμμα θα τοποθετήσει ως κυρίαρχα αιτήματά του την καθιέρωση της αληθινής δημοκρατίας στη χώρα, την κατάργηση των προνομίων των πολιτικών, τη συμμετοχή των πολιτών στη διαδικασία λήψης αποφάσεων, τον τερματισμό της λιτότητας, ένα νέο θεσμικό πλαίσιο ενάντια στη διαφθορά, την αναδιάρθρωση του δημόσιου χρέους και τη ρύθμιση των άλλων χρεών των κρατών της Ε.Ε μέσω νέων ομολόγων της Ε.Κ.Τ, την πλήρη εφαρμογή των κοινωνικών δικαιωμάτων για όλους ανεξαιρέτως τους πολίτες, την επέκταση του κοινωνικού κράτους, τη θέσπιση ενός δικαιότερου φορολογικού συστήματος, την αύξηση της χρηματοδότησης στη δημόσια παιδεία, την ανακλητότητα των εκλεγμένων αντιπροσώπων, την ενίσχυση της δυνατότητας των πολιτών να καταθέτουν νομοσχέδια και να αποφασίζουν για δημοψηφίσματα, τη μεγαλύτερη αυτονομία της Ισπανίας εντός του ΝΑΤΟ κ.α

Ιδιαίτερα στο ζήτημα της σχέσης της Ισπανίας με την Ευρωπαϊκή Ένωση η στάση των Podemos θα είναι προσεκτική. Δεν θα θέσουν θέμα εξόδου της χώρας από τους μηχανισμούς του κοινού νομίσματος πολύ δε περισσότερο από την ίδια την Ένωση. Όπως και στην περίπτωση του ΣΥΡΙΖΑ στην Ελλάδα, το «αδελφό κόμμα»

στην Ιβηρική θα έχει να αντιμετωπίσει, από την ίδρυσή του και έπειτα, μια συνεχή κατηγορία από τα κόμματα του establishment και κυρίως από το P.P ότι είναι φορέας πολιτικής ανωμαλίας. Οι στενές σχέσεις της ηγετικής του ομάδας με την κυβέρνηση του H. Chavez στη Βενεζουέλα το καθιστούν ευάλωτο σε τέτοιου είδους επιθέσεις. Έτσι, οι Podemos θα αποφύγουν να ανοίξουν ζητήματα που μπορεί να προκαλέσουν έντονη κριτική απέναντί τους όπως η αποχώρηση από την Ευρωπαϊκή Ένωση.

Η προσπάθειά τους, ωστόσο, να μην εμφανιστούν ως ένα ακραίο κόμμα θα είναι, ταυτόχρονα, και το αδύνατό τους σημείο καθώς δε θα μπορέσουν εύκολα να απαντήσουν στο πιο θα είναι και το δικό τους επόμενο βήμα απέναντι στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή και την κυρίαρχη γερμανική κυβέρνηση αν οι προτάσεις τους σε περίπτωση ανάληψης της εξουσίας απορριφθούν. Σε τακτικό εν τούτοις επίπεδο η δέσμευσή τους για σεβασμό της πολιτικής ομαλότητας θα τους ενισχύσει εκλογικά.

Οι πολιτικές προτάσεις των Podemos πράγματι έχουν επηρεαστεί από τον αριστερό λαϊκισμό της Λατινικής Αμερικής και κυρίως στην προσπάθεια να τοποθετήσουν τον «λαό» ως το βασικό υποκείμενο των πολιτικών και κοινωνικών αλλαγών. Η προσπάθεια αυτή επιχειρείται ωστόσο να προσαρμοστεί στα δεδομένα της Ισπανίας, της περιόδου της κρίσης, λαμβάνοντας υπόψη τις συνθήκες που έχουν δημιουργηθεί από τα κινήματα των πλατειών.

Οι Podemos θα αποφύγουν αναφορές σε «τάξεις», «Σοσιαλισμό» ακόμη και στη χρήση του όρου «Αριστερά». Η βασική αντίθεση πάνω στην οποία θα αναλύσουν τον κοινωνικό διαχωρισμό στην Ισπανία θα είναι μεταξύ της «κάστας» και του λαού. Κι αν ο λαός εκφράζει τη γενική βούληση της τεράστιας πλειοψηφίας των πολιτών, η «κάστα» είναι εκείνη η μειοψηφία που έχει καταφέρει να υφαρπάξει και να ιδιοποιηθεί τους θεσμούς προς όφελος των συμφερόντων της και σε βάρος των συμφερόντων των πολλών (Errejon, 2016 p:133).

Η ήττα των προνομίων αυτής της ολιγαρχίας από το λαό είναι ζήτημα κεφαλαιώδους σημασίας για τους Podemos. Μια ήττα που θα συμβεί μόνο με την επικράτηση του «αριστερού λαϊκισμού», που θέτει ως κομβικό και το ζήτημα της εμφάνισης και της ριζοσπαστικοποίησης της δημοκρατίας. Η θέση αυτή έρχεται σε αντίθεση με εκείνη του C. Mudde για τον λαϊκισμό ως μέσο για τον περιορισμό της δημοκρατίας. Η «λαϊκίστικη» προτροπή εδώ στοχεύει ακριβώς στο αντίθετο, όχι στον περιορισμό αλλά στη διεύρυνσή της.

Η διεύρυνση, ωστόσο, θα λάβει χώρα έξω από το καθιερωμένο δίπολο αριστερά-δεξιά. Η στρατηγική αυτή των Podemos αφενός θα τους δώσει το

πλεονέκτημα της επικοινωνίας με ευρύτερα ακροατήρια, όπως τους μέχρι τώρα ψηφοφόρους όλων των παραδοσιακών κομμάτων, ακόμη και του Partido Popular , γεγονός κρίσιμο για την σταθεροποίησή τους στο πολιτικό σκηνικό της Ισπανίας. Ωστόσο, από την άλλη, θα θολώσει τις ιδεολογικο-πολιτικές τους κατευθύνσεις και θα τους οδηγήσει στην αποφυγή θέσης σε κρίσιμα ζητήματα που άπτονται των ταξικών αντιθέσεων. Η εγκατάλειψη της κλασικής ιδεολογικής αντιπαράθεσης από την πλευρά τους θα καταστεί αντικείμενο κριτικής και από την ίδια τη C. Mouffe. (left, 2016).

Εκτός του καινοτόμου σε πολλά σημεία πολιτικού τους προγράμματος, οι Podemos, επιχειρούν να οργανώσουν τα κόμματα τους κατά το πρότυπο των κοινωνικών κινημάτων. Η δύναμη των αποφάσεων θα πρέπει να βρίσκεται στους από κάτω. Στις εκατοντάδες χιλιάδες των μελών που συμμετέχουν και αποφασίζουν ισότιμα. Το ανώτατο όργανο η «Συνέλευση των πολιτών» (Asamblea Ciudadana) αποτελείται από όλα τα μέλη του κόμματος τα οποία αποφασίζουν δημοψηφισματικά ή μέσω ηλεκτρονικής ψηφοφορίας για τα κρίσιμα ζητήματα. Τα υπόλοιπα όργανα εξαντλούνται στην υλοποίηση των αποφάσεων ή περιορίζονται σε ένα ρόλο εκτελεστικό.

Η εφαρμογή της άμεσης δημοκρατίας μέσα στο κόμμα θα έρθει σε πλήρη συμφωνία με τον τρόπο λειτουργίας των πλατειών. Άλλωστε, τα περισσότερα από τα ιδρυτικά μέλη των Podemos είχαν ενεργή δράση ως ακτιβιστές κατά τη διάρκειά τους. Ο από τα κάτω συντονισμός και η μεταφορά των κινηματικών πρακτικών πράγματι μπορεί να μας οδηγήσει να κατατάξουμε τους Podemos στα «κινηματικά κόμματα», τουλάχιστον κατά την ίδρυση τους.

Η ύφεση του κινηματικού κύκλου στο Ισπανικό κράτος μεταξύ 2014-2015 σταμάτησε να τροφοδοτεί αυτή τη σχέση μεταξύ κόμματος-κινημάτων. Η ηγεσία του κόμματος θα μεταφέρει, κατά όμοιο σχεδόν τρόπο με την ηγεσία του ΣΥΡΙΖΑ στην Ελλάδα την αντιπαράθεση με τις κυβερνώσες ελίτ στο πεδίο του κομματικού ανταγωνισμού. Με άλλα λόγια οι Podemos αρχίζουν να λειτουργούν περισσότερο ως κόμμα και λιγότερο ως κίνημα με διαδικασίες που θα επικριθούν, στο εσωτερικό τους, ως γραφειοκρατικές. Το γεγονός αυτό θα αποτυπωθεί και στις έντονες εσωκομματικές αντιπαράθεσεις των επόμενων χρόνων (Antentas, 2017).

4.2 Η εκλογική άνοδος και η σταθεροποίηση στο ισπανικό πολιτικό σύστημα.

Η πρώτη εκλογική αναμέτρηση στην οποία θα συμμετέχει το, υπό διαμόρφωση κόμμα, θα είναι οι ευρωεκλογές του 2014⁴³. Από τη στιγμή εκείνη θα ξεκινήσει την εκλογική του άνοδο η οποία θα καταλήξει στα αποτελέσματα των εθνικών εκλογών του Δεκεμβρίου του 2015 όπου θα αποσπάσει το 20,7% των ψήφων και στις επόμενες του Απριλίου του 2016 όταν οι Unidos Podemos⁴⁴ θα αναρριχηθούν στο 21.2%. Παρά τη νέα ωστόσο άνοδο, το αποτέλεσμα των πρόωπων εκλογών του 2016 δεν ικανοποίησε τις προσδοκίες τους ηγετικού πυρήνα των Podemos που ανέμενε η εκλογική σύμπραξη με την παραδοσιακή αριστερά να λειτουργήσει προσθετικά στα ποσοστά της κοινής πλατφόρμας και να επιτύχει τον εκλογικό στόχο της κατάκτησης της δεύτερης θέσης πίσω από το P.P.

Η απογοήτευση έχει να κάνει και με την εν μέρει διάψευση των μεγάλων προσδοκιών που καλλιεργήθηκαν στα μέλη και τους φίλους του κόμματος μετά την επιτυχία στις δημοτικές εκλογές. Λίγο πριν τις εθνικές εκλογές του 2015, το νέο κόμμα επέλεξε να στηρίξει στις τοπικές εκλογές υποψηφίους-ες από τον ευρύτερο χώρο της αριστεράς και των κοινωνικών κινημάτων. Η τακτική αυτή είχε εξαιρετικά αποτελέσματα καθώς στους δύο μεγαλύτερους δήμους του Ισπανικού κράτους η αριστερή συμμαχία κατάφερε να εκλέξει δημάρχους⁴⁵.

Δεδομένων των περιορισμών μιας μελέτης όπως η δική μας, στόχος μας δεν είναι να συζητήσουμε αναλυτικά τα διακυβεύματα της κάθε εκλογικής αναμέτρησης πάνω στα οποία τοποθετήθηκαν οι Podemos. Βασική μας επιδίωξη είναι να ανιχνεύσουμε τις γενικότερες αιτίες που συνέβαλαν στην ανάδυση και την άνοδό του.

Η άνοδος αυτή, όπως και του κεντρο-δεξιού κόμματος των Ciudadanos⁴⁶ οδηγούν κάποιους μελετητές (Orriols L. & Cordero G., 2016) στο συμπέρασμα ότι

---

⁴³ Οι Podemos συμμετέχουν για πρώτη φορά στις Ευρωεκλογές του 2014 στις οποίες λαμβάνουν 7.96% και εκλέγουν 5 Ευρωβουλευτές που εντάσσονται στην ευρωομάδα της Αριστεράς στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (GUE-NGL).

⁴⁴ Στις εθνικές εκλογές του 2016 οι Podemos θα κατεβάσουν κοινά ψηφοδέλτια με την Ενωμένη Αριστερά της Ισπανίας (Izquierda Unida)

⁴⁵ Στις δημοτικές εκλογές του Μαΐου του 2015 οι Podemos αποφάσισαν να υποστηρίξουν λίστες ανεξάρτητων υποψηφίων προερχόμενων από την αριστερά και τα κοινωνικά κινήματα. Έτσι, στήριξαν τις υποψηφιότητες της ακτιβίστριας εναντίον των εξώσεων Ada Colau στη Βαρκελώνη και της πρώην δικαστικού Manuela Carmena τη Μαδρίτη. Και οι δύο κατάφεραν να εκλεγούν δήμαρχοι.

⁴⁶ Το κόμμα των Ciudadanos προηγήθηκε της οικονομικής κρίσης. Ιδρύθηκε το 2006 και μέχρι το 2014 συμμετείχε στις τοπικές εκλογές της Καταλονίας. Από το 2014 επέκτεινε τη δράση του σε παν-ισπανικό επίπεδο με αξιοσημείωτες εκλογικές επιδόσεις και θεωρήθηκε από πολλούς ως το αντίβαρο στους Podemos.

μετά τις εκλογές του 2015 το παραδοσιακό δικομματικό σύστημα της Ισπανίας (P.P και PSOE) έχει δώσει τη θέση του σ' ένα τετρακομματικό σύστημα ύστερα από τρεις δεκαετίες συνεχούς επικράτησης της δεξιάς και των σοσιαλιστών.

Στο σημείο αυτό της εργασίας μας θα αναφερθούμε σε πρόσθετους λόγους που εκτιμούμε ως απαραίτητους για την εξήγηση της ίδρυσης και της ανόδου των Podemos. Ήδη, έχουμε αναφερθεί στους βασικότερους από αυτούς που κατά την άποψή μας συντέλεσαν στη δημιουργία και τη δυναμική τους. Στη συνέχεια θα παραθέσουμε και τους υπόλοιπους ή θα αναλύσουμε περισσότερο κάποιους που έχουμε ήδη παραθέσει.

Υποστηρίζαμε μέχρι τώρα ότι καθοριστική συμβολή είχαν η οικονομική κρίση και η φτωχοποίηση μεγάλων μερίδων της ισπανικής μεσαίας και εργατικής τάξης, η διάθεση εκλογικής τιμωρίας των παραδοσιακών κομμάτων λόγω των νεοφιλελεύθερων πολιτικών που άσκησαν αλλά και της φθοράς-διαφθοράς τους, το ξέσπασμα των κινητοποιήσεων των «Αγανακτισμένων» τον Μάιο του 2011, η μεταφορά των αιτημάτων των πλατειών από τους Podemos στο πεδίο της πολιτικής, ο αριστερός λαϊκισμός που έθεσε ως καίριο ζήτημα την καθιέρωση μιας αληθινής δημοκρατίας και την κατάργηση των προνομίων των ελίτ, ένα νέο κομματικό μοντέλο που διέπεται από αυτοοργάνωση, δημοκρατία στη βάση και κινηματικά χαρακτηριστικά, η επιρροή των κινητοποιήσεων ενάντια στη λιτότητα σε άλλες χώρες του ευρωπαϊκού νότου και η παράλληλη άνοδος του ΣΥΡΙΖΑ.

Κοντά σε αυτά θα πρέπει να προσθέσουμε και τα ακόλουθα :

- Την κρίση της ευρωπαϊκής σοσιαλδημοκρατίας και την εκλογική της καθίζηση ή και κατάρρευση σε μια σειρά κρατών (Ελλάδα, Γαλλία, Ολλανδία, Ιταλία, Γερμανία κλπ.). Οι σοσιαλδημοκράτες αδυνατώντας να προτείνουν μια εναλλακτική πολιτική στο νεοφιλελευθερισμό και να διαχειριστούν την κρίση προς όφελος των από τα κάτω αναγκάστηκαν να συρθούν πίσω από τις πολιτικές της ευρωπαϊκής Δεξιάς με αποτέλεσμα να υποστούν στρατηγική και εκλογική ήττα. Παράλληλα, ταυτίστηκαν στη συνείδηση των πολιτών, την περίοδο που εξετάζουμε, με τους ευρωπαϊκούς θεσμούς τους οποίους θεώρησαν ανίκανους να υπερασπιστούν τα συμφέροντά τους. Ακολουθώντας αντίστοιχη πορεία, το Σοσιαλιστικό Κόμμα της Ισπανίας τιμωρήθηκε από το εκλογικό σώμα για τη νεοφιλελεύθερη πολιτική του στα χρόνια της κυβέρνησης L.Zapatero, για την κατάρρευση της οικονομίας κατά το ξέσπασμα της κρίσης, για τα σκάνδαλα διαφθοράς.
- Την αδυναμία της κομμουνιστογενούς ισπανικής αριστεράς να εκφράσει και να μορφοποιήσει πολιτικά το νέο που γεννήθηκε στα κινήματα κατά της λιτότητας και

κορυφώθηκε στις Ισπανικές πλατείες. Η γραφειοκρατική της δομή καθώς και η αίσθηση ότι ανήκε στα κόμματα του παλιού κατεστημένου με τα οποία μάλιστα είχε συνεργαστεί σε πολλές περιπτώσεις (π.χ. στο τοπικό κοινοβούλιο της Ανδαλουσίας) την κατέστησαν ανίκανη πολιτικά να εκφράσει τον κόσμο των πλατειών. Στην παραδοχή αυτή θα καταλήξει και ο ίδιος ο επικεφαλής της A. Garzon (2017) :

«Οι Podemos θεωρήθηκαν περισσότερο ως ένα κόμμα που πάει ενάντια στο κατεστημένο σε σχέση με την Ενωμένη Αριστερά (Izquierda Unida) η οποία θεωρήθηκε στενά συνδεδεμένη με το παλιό πολιτικό σύστημα. Αυτό είναι λογικό, όχι μόνο λόγω της διαφορετικής ιστορίας των δύο κομμάτων αλλά και επειδή στο παρελθόν [η E.A] συμμετείχε σε σοσιαλδημοκρατικές κυβερνήσεις»

-Την απουσία, την περίοδο εκείνη, οργανωμένης ακροδεξιάς ή φασιστικού κόμματος που θα μπορούσε να εκμεταλλευτεί την κοινωνική δυσαρέσκεια που επέφερε η οικονομική κρίση⁴⁷. Η αδυναμία μιας οργανωμένης ακροδεξιάς να δημιουργήσει όρους κοινωνικής και πολιτικής πλειοψηφίας στην Ιβηρική χερσόνησο μπορεί να εξηγηθεί αφενός από τις νωπές ακόμη μνήμες από τα δικτατορικά καθεστώτα που κυβέρνησαν την Ισπανία και την Πορτογαλία για πολλές δεκαετίες κατά το πρόσφατο παρελθόν και αφετέρου από το γεγονός ότι τουλάχιστον στην Ισπανία διάφορες ακροδεξιές φωνές στεγάζονται κρυπτόμενες τις περισσότερες φορές εντός του P.P. Οι κοινές μνήμες σε Ισπανία, Πορτογαλία και Ελλάδα από τα δικτατορικά καθεστώτα εξηγούν σε σημαντικό βαθμό και το γιατί τα ανοιχτά φασιστικά-ακροδεξιά μορφώματα δεν μπορούν να αποκτήσουν πολιτική ηγεμονία εντός της κρίσης.

- Τη χαρισματική φυσιογνωμία του P. Iglesias. Ο επικεφαλής των Podemos, συνδύασε με εξαιρετική ικανότητα το επικοινωνιακό του χάρισμα, τις αγωνιστικές του περγαμηνές από τη ενεργή συμμετοχή του στο κίνημα των πλατειών και το προσωπικό του προφίλ ως ενός αντισυμβατικού ακτιβιστή που κατάγεται από μια φτωχή γειτονιά της Μαδρίτης και που δεν έχει σχέση με τη φιγούρα του κλασσικού πολιτικού.

- Τη δυνατότητα που έδωσαν οι Podemos στα κοινωνικά στρώματα που επλήγησαν από την κρίση να πάρουν μέρος στην πολιτική διαδικασία χωρίς να έχουν τα προηγούμενα χρόνια ενεργή σχέση με την πολιτική. Οι Podemos κινητοποίησαν

---

⁴⁷ Στις εκλογές του 2018 για το περιφερειακό κοινοβούλιο της Ανδαλουσίας ο ακροδεξιός σχηματισμός VOX εξασφάλισε το 10.97% των ψήφων πετυχαίνοντας άνοδο 10 ποσοστιαίων μονάδων. Ενοψει των πρόωπων εθνικών εκλογών το VOX εμφανίζεται στις δημοσκοπήσεις μεταξύ 10-12% σε παν-ισπανικό επίπεδο. Η άνοδος του είναι εντυπωσιακή απειλώντας το σημερινό τετρακομματικό πολιτικό σύστημα. Ωστόσο, η μελέτη μας διατηρεί τη θέση της ότι δύσκολα ο ακροδεξιός λόγος μπορεί να γίνει ηγεμονικός ή πλειοψηφικός στην Ισπανία εξαιτίας και της συλλογικής μνήμης, ιδιαίτερα των παλαιότερων γενεών, από τη δικτατορία.

χιλιάδες, ιδιαίτερα νέους, Ισπανούς πείθοντας τους ότι μπορούν μέσω των από τα κάτω διαδικασιών και του διαδικτύου να αποφασίσουν και οι ίδιοι για το μέλλον τους μακριά από λογικές ανάθεσης. Το οργανωτικό αυτό μοντέλο συχνά χαρακτηρίστηκε ως προβληματικό καθώς μια σειρά αποφάσεων πέρασε γύρω από ένα στενό πυρήνα πέριξ της ηγεσίας, παρ' όλα αυτά αναδείχθηκε ως το πιο μαζικό και δημοκρατικό στην πρόσφατη πολιτική ζωή της χώρας.

- Την επιτυχημένη τακτική του κόμματος απέναντι στο ζήτημα των εθνικών διεκδικήσεων εντός του ισπανικού κράτους. Οι Podemos από την ίδρυση τους υποστήριξαν την ιδέα για ένα ισπανικό κράτος ως «έθνος των εθνών» και, παρά την θέση τους για μια ενιαία Ισπανία, φάνηκαν αρκετά διαλλακτικοί στην επιθυμία των Βάσκων ή των Καταλανών να διοργανώσουν δημοψήφισμα για την ανεξαρτησία τους. Σε συνάφεια με αυτό θα έρθει η τακτική τους, λόγω και της κοινωνικής ανομοιογένειας στο εσωτερικό τους, να μην προχωρήσουν σε ευθεία ρήξη με τη θρησκευτικότητα των Ισπανών. Παρά τις θέσεις τους για περιορισμό των προνομίων της Ρωμαιοκαθολικής εκκλησίας θα τοποθετηθούν υπέρ του θεμελιώδους δικαιώματος των πολιτών στη θρησκευτική πίστη. Ταυτόχρονα, θα αποφύγουν να στραφούν ανοιχτά υπέρ της κατάργησης του θεσμού της μοναρχίας καθώς, σε αντίθεση με την I.U, επιχειρούν να προσεγγίσουν και εκείνα τα τμήματα των ψηφοφόρων που διακατέχονται από φιλομοναρχικά αισθήματα.

- Την «ειδική» σχέση με τον ΣΥΡΙΖΑ και τις κινητοποιήσεις του ελληνικού λαού. Παρότι είναι δύσκολο να υπολογιστεί ποσοτικά αν και κατά πόσο η συνθηκολόγηση του ΣΥΡΙΖΑ τον Ιούλιο του 2015 ανέκοψε μια περαιτέρω δυναμική των Podemos, εν τούτοις παρατηρούμε ότι δεν προκάλεσε (τουλάχιστον άμεση) εκλογική φθορά. Μελετώντας τις δημοσκοπήσεις της χρονιάς εκείνης συμπεραίνουμε ότι τα ποσοστά του κόμματος μεταξύ Ιουνίου-Δεκεμβρίου(εκλογές) παραμένουν σταθερά (Wikipedia, 2015). Η τακτική των Podemos, να διαχωρίσουν τη θέση τους από τις εξελίξεις στην Ελλάδα μετά τη συμφωνία της κυβέρνησης του ΣΥΡΙΖΑ με τους ευρωπαϊκούς θεσμούς ήταν άμεση. Παρότι, συνέχισαν να υποστηρίζουν το ελληνικό κόμμα, εν τούτοις έσπευσαν να διευκρινίσουν ότι η Ισπανία έχει ανάγκη από μια διαφορετική οικονομική πολιτική από αυτή που έχει ο ΣΥΡΙΖΑ (elmundo.es, 2015). Το σίγουρο είναι πως το ισπανικό κόμμα δεν οδηγήθηκε σε κατάρρευση αν και είχε συνδέσει την προοπτική του ΣΥΡΙΖΑ στην Ελλάδα με τη δική του στην Ισπανία. Μολονότι, το κίνημα ενάντια στη λιτότητα στην Ελλάδα, ιδιαίτερα την περίοδο 2011-2014, επικοινωνούσε με τις διεκδικήσεις των ισπανικών πλατειών, μολονότι η εκλογική δυναμική του ΣΥΡΙΖΑ

από το 2012 μέχρι τον Ιανουάριο του 2015 ενίσχυσε εκείνη των Podemos, φαίνεται τελικά ότι οι ισπανικές εθνικές εκλογές του Δεκεμβρίου του 2015 κρίθηκαν σε σημαντικό βαθμό από τα εσωτερικά διακυβεύματα.

Στην προσπάθεια μας να ερμηνεύσουμε τις αιτίες για την ανάδυση, την άνοδο και τη (μέχρι τώρα) σταθεροποίηση των Podemos παραθέσαμε μια σειρά από παράγοντες που συνέβαλαν σ' αυτό. Οι παράγοντες αυτοί θα μπορούσαν να χωριστούν σε δύο βασικές κατηγορίες : Τους εξωτερικούς, που οφείλονται στη μετατροπή της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης του 2008 σε δημοσιονομική κρίση της Ευρωζώνης και της ίδιας της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τους εσωτερικούς, που αφορούν τη μεταβολή των πολιτικών συσχετισμών στο Ισπανικό κράτος.

Με τη βοήθεια των τριών διαφορετικών θεωρητικών προσεγγίσεων προσπαθήσαμε να δημιουργήσουμε επεξηγηματικούς αρμούς για την πορεία των Podemos. Έτσι, υποστηρίζουμε ότι η «οικονομική ψήφος» μπορεί να μας δώσει σημαντικά στοιχεία για την εκλογική τιμωρία των παραδοσιακών κομμάτων που θεωρήθηκαν υπεύθυνα από τους πολίτες για τη διαχείριση της κρίσης και όχι μόνο, η θεωρία των «κινηματικών κομμάτων» μπορεί να μας εξηγήσει την οργανωτική και πολιτική διαμόρφωση των Podemos κατά την πρώτη τουλάχιστον φάση της δημιουργίας τους και η θεωρία του «αριστερού λαϊκισμού» που υιοθέτησε ο ηγετικός πυρήνας του κόμματος, να ερμηνεύσει ως ένα βαθμό τη διεύρυνση της επιρροής τους στο εκλογικό σώμα.

Παράλληλα, θεωρούμε, ότι καταδείξαμε ότι οι εξωτερικοί παράγοντες αν και είναι απαραίτητοι στην ανάλυση μας καθώς η κρίση και οι κοινωνικές κινητοποιήσεις ενάντια στη λιτότητα είχαν πανευρωπαϊκό και αλληλοτροφοδοτούμενο χαρακτήρα, δεν αρκούν για να εξηγηθεί το φαινόμενο των Podemos. Σε χώρες που επηρεάστηκαν εξίσου ή σχεδόν όσο η Ισπανία από την κρίση, όπως η γειτονική Πορτογαλία η αριστερά κατάφερε μία πολύ μικρότερη εκλογική άνοδο.

Έτσι λοιπόν, καταλήγουμε στο ότι η ενεργοποίηση μιας σειράς εσωτερικών, ισπανικών, παραμέτρων συμπληρώνουν την εξήγηση για τη δημιουργία και άνοδο των Podemos. Με άλλα λόγια, αν η ευρωπαϊκή κρίση και οι ευρωπαϊκές κινητοποιήσεις αποτέλεσαν την αναγκαία συνθήκη για την πορεία των Podemos τότε οι εσωτερικές παράμετροι αποτέλεσαν την ικανή.

Παρά την εντυπωσιακή τους «εισβολή» στο πολιτικό σκηνικό της Ισπανίας η μελλοντική τους σταθεροποίηση και η δυνατότητα τους να κερδίσουν τις επόμενες

εκλογικές αναμετρήσεις⁴⁸ σε συνεργασία ή όχι με την Ενωμένη Αριστερά τίθενται εν αμφιβόλω. Οι αιτίες της ανάδυσής τους αλλά και οι δικές τους τακτικές και πολιτικές καινοτομίες που τους έφεραν στην επιφάνεια δεν είναι βέβαιο ότι αρκούν για το μέλλον. Ο αριστερός λαϊκισμός και το μετριοπαθές πολιτικό τους πρόγραμμα μπορεί να τους δίνει τη δυνατότητα να επικοινωνούν με μεγαλύτερα εκλογικά ακροατήρια αλλά δεν απαντάει επί της ουσίας σε σύνθετα ή διλημματικά ζητήματα που θα κληθεί να αντιμετωπίσει από τα όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης μια αριστερή ισπανική κυβέρνηση που θα αμφισβητήσει τη λιτότητα και το νεοφιλελευθερισμό. Επιπλέον, η «κατασκευή» ενός σχεδόν ενιαίου λαού, που αποκλείει μόνο τις κάστες και περιλαμβάνει όλη την υπόλοιπη κοινωνία συσκοτίζει τα διαφορετικά ταξικά συμφέροντα που ενυπάρχουν εντός αυτού του λαού και που έχουν στην πραγματικότητα συγκρουσιακό και αντιθετικό χαρακτήρα.

Δύο ακόμη σημεία που μπορούν να υπονομεύσουν την περαιτέρω προοπτική του εγχειρήματος εντοπίζονται τόσο στην εξέλιξη του οργανωτικού μοντέλου όσο και στην πρακτική των τελευταίων χρόνων, εκ μέρους των Podemos, να μεταφέρουν την κινηματική τους δράση τόσο στον πολιτικό στίβο του κοινοβουλίου όσο και στα mainstream media. Η ιστορία σ' αυτή την ήπειρο και όχι μόνο έχει αποδείξει πως όταν τα αριστερά κόμματα, είτε στην κυβέρνηση είτε στην αντιπολίτευση, χάνουν το κινηματικό τους οξυγόνο δύσκολα μπορούν να επιτύχουν τους στόχους τους. Παράλληλα, η μεταφορά της λήψης των αποφάσεων σε όλο και μια πιο κλειστή ομάδα γύρω από την ηγεσία ελλοχεύει τον κίνδυνο για εσωτερικές έριδες και απογοήτευση των μελών όπως συχνά συμβαίνει τα τελευταία χρόνια στο Podemos. Χαρακτηριστική είναι η διαδικασία φραξιονισμού εντός του κόμματος κατά το δεύτερο συνέδριο που έλαβε χώρα το 2017⁴⁹. Οι εσωτερικές διαμάχες αφορούσαν την οργανωτική λειτουργία του κόμματος με κριτική προς τον επικεφαλής P. Iglesias τόσο από την πλατφόρμα Recuperar la Illusion (Errejon) όσο και από εκείνη "Podemos en Movimiento" (Anticapitalistas) ότι επιδιώκει να καθιερώσει ένα αρχηγικό,

---

⁴⁸ Στις 28 Απριλίου 2019 έχουν προκηρυχθεί πρόωρες εθνικές εκλογές στην Ισπανία καθώς η σοσιαλιστική κυβέρνηση Sanchez απέτυχε να περάσει το σχέδιο του προϋπολογισμού από το κοινοβούλιο. Οι πρώτες προεκλογικές δημοσκοπήσεις εμφανίζουν τους Unidos Podemos να συγκεντρώνουν 11-15%, ποσοστό σαφώς μειωμένο από τις εκλογικές επιδόσεις τους το 2015 και 2016.

⁴⁹ Το δεύτερο συνέδριο των Podemos (Vistalegre II) πραγματοποιήθηκε στη Μαδρίτη τον Φεβρουάριο του 2017.

αντιδημοκρατικό μοντέλο. Ένα δεύτερο σημείο έντονης κριτικής και εσωτερικής διαπάλης υπήρξε το ζήτημα των συμμαχιών με άλλους πολιτικούς χώρους⁵⁰.

Οι διενέξεις αυτές ενισχύουν την κρίση ταυτότητας που στο πέρασμα των χρόνων συνεχίζει να ταλανίζει τους Podemos καθώς, σε χρονική απόσταση πια από τα κινηματικά γεγονότα που λειτούργησαν ως το πολιτικό οξυγόνο για την ανάδυσή τους, δείχνουν να μετριάζουν όλα εκείνα τα ριζοσπαστικά χαρακτηριστικά της πρώτης περιόδου και να συμπεριφέρονται ως mainstream πολιτικό κόμμα δίνοντας εσχάτως ψήφο ανοχής στην κυβέρνηση μειοψηφίας του σοσιαλιστή Sanchez. Αν βέβαια η μεταστροφή αυτή εξυπηρετεί την ανάγκη τους να σταθεροποιηθούν στο πολιτικό σύστημα της χώρας σε περιόδους κινηματικής ύφεσης εν τούτοις πραγματοποιείται εν μέσω αντιφάσεων και εσωτερικών εντάσεων.

Όπως θα το θέσουν με άλλα λόγια οι O.Garcia Agustin και M. Briziarelli το κόμμα έχει να λύσει ακόμα σχεδόν υπαρξιακά ζητήματα και να απαντήσει μια σειρά διλήμματα: Κόμμα κινηματικό ή κόμμα με ισχυρή ηγεσία; κόμμα του λαού ή κόμμα αριστερό; κόμμα ρεφορμιστικό ή κόμμα ριζοσπαστικό; κόμμα διαμαρτυρίας ή κόμμα κυβερνητικά προσανατολισμένο; (2017, σ. 292).

Σε κάθε περίπτωση, το φαινόμενο των Podemos, ως πρωτόγνωρο εγχείρημα τουλάχιστον για τα ισπανικά δεδομένα, αποτελεί μια μοναδική πολιτική οντότητα που με τις αντιφάσεις και τις καινοτομίες της φέρνει ήδη μια καινούρια εποχή στην εξέλιξη του κομματικού φαινομένου τουλάχιστον στο χώρο της ριζοσπαστικής αριστεράς.

5. Η εκλογική και πολιτική ανασυγκρότηση της ριζοσπαστικής αριστεράς στη Γαλλία υπό τον Jean-Luc Mélenchon.

Η διπλή επιτυχία του Jean-Luc Mélenchon στις γαλλικές προεδρικές εκλογές του 2012 και 2017-οι οποίες είναι πολύ πιο προσωποποιημένες σε σχέση με τις εκλογικές αναμετρήσεις σε κράτη με μη προεδρικά συστήματα- θα μπορούσε να μας οδηγήσει στο συμπέρασμα ότι η άνοδος της ριζοσπαστικής αριστεράς στη Γαλλία κατά περίπου 18 ποσοστιαίες μονάδες μέσα σε μια δεκαετία(2007-2017) είναι σε σημαντικό βαθμό ταυτισμένη με τις προσωπικές του πολιτικές δεξιότητες. Πράγματι, η προσωπικότητα και η επικοινωνιακή ικανότητα του πρώην σοσιαλιστή υπουργού της

---

⁵⁰ Η ομάδα-τάση που συγκροτήθηκε γύρω από το νο 2 του κόμματος Inigo Errejón ήταν πολύ πιο δεκτική σε ανοίγματα, εκλογικά και πολιτικά, στο χώρο των σοσιαλιστών.

κυβέρνησης L. Jospin αποτέλεσε σημαντικό παράγοντα της εκλογικής «νεκρανάστασης» του χώρου της πέραν της σοσιαλδημοκρατίας αριστεράς χωρίς ωστόσο να αποτελεί τον μοναδικό παράγοντα. Οι λόγοι γι' αυτήν την εξέλιξη είναι πιο σύνθετοι.

Αναζητώντας τους θα ξεκινήσουμε από την κρίση του διπολικού κομματικού συστήματος της Γαλλίας (Δεξιά-Σοσιαλιστές) που μας πάει πίσω, τουλάχιστον στο 2002, όταν ο επικεφαλής της ακροδεξιάς Jean-Marie Le Pen τάραξε το πολιτικό σκηνικό με την είσοδό του στον δεύτερο γύρο των προεδρικών εκλογών⁵¹. Το ξέσπασμα της «Μεγάλης Ύφεσης» θα πυροδοτήσει την ακόμη μεγαλύτερη οπισθοχώρηση των δύο κομμάτων η οποία θα φτάσει μέχρι το ιστορικό ρεκόρ της 5^{ης} Γαλλικής Δημοκρατίας στις Présidentielles του 2017. Ήταν η πρώτη φορά που κανένας από τους δύο επίσημους υποψηφίους του L.R (Les Républicains) και του P.S (Parti Socialiste) δεν κατάφερε να εισέλθει στο δεύτερο γύρο των εκλογών⁵².

Οι βαθύτερες αιτίες για την κρίση του παραδοσιακού πολιτικού establishment θα πρέπει να αναζητηθούν στην επιδείνωση των οικονομικών δεικτών και τον περιορισμό του κοινωνικού κράτους, τη φθορά-διαφθορά των μεγάλων κομμάτων, την αίσθηση του εκλογικού σώματος ότι η θέση της Γαλλίας, ως παγκόσμιας δύναμης, έχει υποχωρήσει και υπερκεραστεί από τη Γερμανία που παίζει το ρόλο της ατμομηχανής της Ευρωπαϊκής Ένωσης, την προβληματική για τους σοσιαλιστές πενταετία της κυβέρνησης F. Hollande που διέψευσε τις προσδοκίες για εφαρμογή μιας αριστερής πολιτικής και απέτυχε να διαχειριστεί ζητήματα ασφάλειας που ήρθαν στην επιφάνεια μετά τα τρομοκρατικά χτυπήματα στο Παρίσι και τη Νίκαια.

5.1 Η εκλογική ανάκαμψη του 2012 και η πενταετία Hollande.

Ξεκινώντας την ανάλυσή μας από το 2012, παρατηρούμε ότι οι προεδρικές εκλογές της χρονιάς εκείνης, στο απόγειο της οικονομικής κρίσης στην Ευρώπη, θα χαρακτηριστούν εκτός των άλλων, και από την εκλογική επανάκαμψη της ριζοσπαστικής αριστεράς η οποία, με υποψήφιο πρόεδρο τον Jean-Luc Mélençon, θα βγει από μια μακρά περίοδο απαξίωσης και παρακμής.

---

⁵¹ Ο ιδρυτής του ακροδεξιού «Εθνικού Μετώπου» (Front National), Jean-Marie Le Pen, κατάφερε να προκρίθει στο δεύτερο γύρο των προεδρικών εκλογών του 2002 κατακτώντας 16.86%. Στο δεύτερο γύρο συγκέντρωσε 17.79% καθώς το σύνολο των κομμάτων υποστήριξαν τον υποψήφιο της Δεξιάς J.Chirac.

⁵² Υποψήφιοι των δύο κομμάτων ήταν ο πρώην πρωθυπουργός F. Fillon για τη Δεξιά και ο B. Hamon για τους Σοσιαλιστές. Ο Fillon κατετάγη τρίτος με 20.01% ενώ ο Hamon πέμπτος με μόλις 6.36%.

Οι εκλογές αυτές θα χαρακτηριστούν από τη βαθιά απογοήτευση του εκλογικού σώματος για την πορεία της οικονομίας της κυβέρνηση Sarkozy⁵³ και τις πολιτικές λιτότητας που προέρχονται από την Ευρωπαϊκή Ένωση όπως είδαμε στο κεφάλαιο 2. Η δεξιά κυβέρνηση θα πληρώσει το τίμημα της λιτότητας ή με άλλα λόγια η «θεωρία της οικονομικής ψήφου» θα βρει εφαρμογή καθώς από τη μία μεριά οι ψηφοφόροι τιμωρούν την κυβερνητική πολιτική ενώ από την άλλη επικροτούν εκλογικά προγράμματα που προτάσσουν την κοινωνική δικαιοσύνη και τη βελτίωση των οικονομικών δεικτών όπως του P.S του F. Hollande.

Η υποψηφιότητα του πρώην σοσιαλιστή υπουργού και έπειτα προέδρου του Parti de Gauche, Jean-Luc Mélenchon, θα αποτελέσει την ιδανική λύση για την «Αριστερά της Αριστεράς» καθώς θα επιτύχει να αποσπάσει το 11.3% των ψήφων (παρότι οι δημοσκοπήσεις μέχρι τελευταία στιγμή του έδιναν το 15%), δίνοντας τέλος σε μια περίοδο εκλογικής ανυπαρξίας που είχε κορυφωθεί στο αποτέλεσμα (1,93%) της υποψήφιας του PCF (Parti Communiste Français) Marie-George Buffet το 2007.

Ο Mélenchon θα καταφέρει να ενώσει το σύνολο των δυνάμεων της ριζοσπαστικής Αριστεράς, να συγκεντρώσει και πάλι διψήφιο νούμερο, 31 χρόνια μετά το 15,3% του M. Marchais, και να επανακαταλάβει μερικώς τα παλιά, εργατικά προπύργια του PCF από το F.N (Front National) της Marine Le Pen (P. Jan & F. Potier, 2012 p : 185).

Το αποτέλεσμά του ήταν προϊόν αρκετών παραγόντων όπως της πνοής των κοινωνικών διεκδικήσεων που λάμβαναν χώρα την εποχή εκείνη στον ευρωπαϊκό νότο, της ανάδειξης του, ως ένα σημείο, σε αντίπαλο δέος της Ακροδεξιάς, της χαρισματικής του προσωπικότητας και της ρητορικής του δεινότητας, της μαζικής κινητοποίησης τμημάτων της γαλλικής νεολαίας και της εκλογικής του καμπάνιας.

Ωστόσο, το 2012, σε αντίθεση με την Ελλάδα και την Ισπανία, θα είναι οι σοσιαλιστές του F. Hollande που θα έρθουν στην προεδρία καθώς θα αναδειχθούν ως ο κύριος πόλος της Αριστεράς ενάντια στην κυβερνητική Δεξιά του N. Sarkozy και την Ακροδεξιά της M. Le Pen. Οι υποσχέσεις των Σοσιαλιστών για περισσότερη κοινωνική δικαιοσύνη, φορολόγηση του πλούτου και αποκατάσταση του κοινωνικού κράτους θα τους χαρίσουν τη νίκη, θα αποδειχθούν όμως ανέφικτες τα επόμενα χρόνια.

---

⁵³ Ο πρόεδρος Sarkozy ηττήθηκε στο δεύτερο γύρο από τον F. Hollande καθώς το ποσοστό του μειώθηκε 5 ποσοστιαίες μονάδες (48.3%) σε σχέση με τις προεδρικές εκλογές του 2007.

Σύμφωνα με τους F. Escalona και M. Vieira η αδυναμία του FDG⁵⁴ να επιτύχει ποσοστά αντίστοιχα με του ΣΥΡΙΖΑ και των Podemos στις προεδρικές εκλογές του 2012 όπως επίσης και η φτωχή εκλογική επίδοση κατά τις βουλευτικές εκλογές του Ιουνίου της ίδιας χρονιάς και στις ευρωεκλογές του 2014 εξηγείται σε σημαντικό βαθμό από το ότι η λιτότητα που εφαρμόστηκε από την κυβέρνηση Sarkozy και την κυβέρνηση Hollande των δύο πρώτων χρόνων ήταν πολύ ηπιότερη από εκείνη στην Ελλάδα και την Ισπανία (2016, σελ. 124).

Παράλληλα, οι δύο μελετητές θα υποστηρίξουν (σελ. 129) ότι η κρίση δεν οδήγησε σε κατάρρευση του δικομματικού συστήματος ή έστω του ενός από τους δύο πυλώνες του, τους σοσιαλιστές και τη δεξιά. Κάτι τέτοιο όμως συνέβη, τελικά, στις προεδρικές του 2017 όπου ο γαλλικός δικομματισμός υπέστη συντριβή και οι επίσημοι υποψήφιοι των δύο κομμάτων έμειναν εκτός δεύτερου γύρου. Μέχρι τις ευρωεκλογές του 2014, όντως, η κρίση στη Γαλλία σε αντίθεση με την Ελλάδα και την Ισπανία δεν είχε μετατραπεί σε κρίση του κομματικού συστήματος, ωστόσο, στην πραγματικότητα η αλλαγή των πολιτικών συσχετισμών πραγματοποιήθηκε απλώς με μια μικρή χρονική απόσταση σε σχέση με τις άλλες δύο χώρες.

Η έννοια της κρίσης άλλωστε μπορεί να σχετικοποιηθεί και να εξεταστεί όχι μόνο με βάση το εξωτερικό περιβάλλον στο παρόν αλλά το εσωτερικό στο παρελθόν. Έτσι, το γεγονός ότι η γαλλική οικονομία και η κοινωνική φτωχοποίηση στη χώρα δεν έφτασαν στα ίδια επίπεδα με την Ελλάδα ή την Ισπανία δεν θα πρέπει να μας οδηγήσει στο συμπέρασμα ότι η πολυεπίπεδη αυτή κρίση δεν έγινε εμφανώς αντιληπτή στους Γάλλους πολίτες. Η συγκράτηση των ακαθάριστων μισθών σε οριακά επίπεδα αυξήσεων⁵⁵ και η επίσημη κυβερνητική πολιτική για πάγωμα σε συντάξεις και επιδόματα⁵⁶, ιδιαίτερα στα πρώτα χρόνια της προεδρίας Hollande, σε συνδυασμό με την ύφεση ή την ανεπαίσθητη ανάπτυξη, έδωσαν τη θέση τους στον σκεπτικισμό και

---

⁵⁴ Το Front de Gauche (Μέτωπο της Αριστεράς) υπήρξε ο πολιτικός και εκλογικός συνασπισμός με τον οποίο η γαλλική ριζοσπαστική αριστερά συμμετείχε στις προεδρικές εκλογές του 2012 με επικεφαλής τον J-L Mélenchon. Βασικές συνιστώσες του σχήματος αποτελούσαν το Κομμουνιστικό Κόμμα Γαλλίας (PCF), το τότε κόμμα του Mélenchon, Parti de Gauche (Κόμμα της Αριστεράς) και η οργάνωση Ensemble (Μαζί).

⁵⁵ Για τα στοιχεία της εξέλιξης των μισθών στη Γαλλία τα χρόνια της κρίσης βλ. τη μελέτη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου τον Ιούλιο του 2015 :

http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2015/565884/EPRS_BRI%282015%29565884_EN.pdf?fbclid=IwAR2Gk6YgT-ZudnuZ4QInxQqqFhZwoVHx0EA1ZOG0Xz81K90_oGskP9mRLd8

⁵⁶ Στις 16.04.2014 ο πρωθυπουργός της Γαλλίας Emmanuel Valls ανακοίνωσε πάγωμα στις συντάξεις και τα κοινωνικά επιδόματα στα πλαίσια ενός προγράμματος περικοπών 50δισ στις δημόσιες δαπάνες. http://en.rfi.fr/economy/20140416-valls-announces-pension-benefits-public-sector-pay-freeze-austerity-france?fbclid=IwAR1Qdio32kYtStzqhBYFTP4Y4ihguJHg0cf0v_BEed4_HCtcprqHgL8YjNqY

την κριτική προς το πολιτικό σύστημα που στις προεδρικές του 2017 εκδηλώθηκε ως ανοιχτή πολιτική κρίση. Οι Γάλλοι ψηφοφόροι θα ορίσουν την κρίση και σε σύγκριση με το πρόσφατο παρελθόν.

Πράγματι, η κοινωνική δυσαρέσκεια για την τετραετία Hollande, ιδιαίτερα για την οικονομική πολιτική και την αδυναμία αποτελεσματικής αντιμετώπισης των τρομοκρατικών επιθέσεων, θα τον αναγκάσει να μην διεκδικήσει εκ νέου την εκλογή του το 2017 καθώς η δημοτικότητα του ήδη από τα τέλη του 2016 έφτασε σε ιστορικό χαμηλό για Γάλλο πρόεδρο. Ήταν η πρώτη φορά που εν ενεργεία πρόεδρος δεν διεκδίκησε επανεκλογή του για δεύτερη θητεία. (καθημερινή, 2016)

Η προεδρία Hollande, παγιδευμένη μεταξύ της γερμανικής κυριαρχίας στην Ευρώπη από τη μια και των κοινωνικών αντιδράσεων στις νεοφιλελεύθερες πολιτικές της από την άλλη, θα κληροδοτήσει στους Σοσιαλιστές το 2017 μια εκλογική κατάρρευση τύπου ΠΑΣΟΚ (Pasokification) και θα ανοίξει τον δρόμο για την ανάδυση ανεξαρτήτων υποψηφιοτήτων, όπως του E.Macron. αλλά και για την άνοδο της «Ανυπότακτης Γαλλίας».

Η εκλογή του, το 2012 είχε αναπτρώσει το ηθικό και τις προσδοκίες τόσο στις αριστερές και προοδευτικές δυνάμεις της Γαλλίας όσο και της υπόλοιπης Ευρώπης, ότι η νεοφιλελεύθερη κυριαρχία της Γερμανίας θα μπορούσε να περιοριστεί ιδιαίτερα από τη στάση του άλλου ισχυρού πυλώνα της Ευρωπαϊκής ένωσης, της Γαλλίας. Επιπλέον, ενίσχυσε την ελπίδα σε στρώματα της εργατικής και μεσαίας τάξης, τα οποία είχαν υποστεί τις πολιτικές λιτότητας της κυβέρνησης Sarkozy, ότι η πολιτική των περικοπών θα σταματούσε και κυρίως ότι θα ήταν πλέον τα μεγαλοαστικά στρώματα που θα αναγκάζονταν να πληρώσουν το κόστος της κρίσης. Στην κατεύθυνση αυτή, η προεκλογική του δέσμευση για επιβολή φόρου 75% στα κέρδη ιδιωτών και επιχειρήσεων ιδιωτών και επιχειρήσεων είχε βρει πρόσφορο έδαφος μεταξύ των αριστερών και των φτωχότερων ψηφοφόρων.

Παρ' όλα αυτά η κατάργηση του εμβληματικού αυτού φόρου το 2014 θα συμβολίσει και την αποτυχία του σοσιαλιστή προέδρου να μετασχηματίσει τη γαλλική οικονομία σε διαφορετική κατεύθυνση από την πεπατημένη. Η απόσυρση του νόμου, εξαιτίας και των πενιχρών αποτελεσμάτων που έφερε στα δημόσια ταμεία, έβαλε τέλος στις προσπάθειες Hollande για μια φιλολαϊκή πολιτική. Η επιστροφή στις πολιτικές λιτότητας τα επόμενα χρόνια θα συμβάλλουν στην ήττα των σοσιαλιστών στις ευρωεκλογές του 2014 και στην εκλογική συντριβή του 2017.

Η κατάρρευση των Σοσιαλιστών θα είναι μία από τις βασικές αλλά όχι η μοναδική αιτία του εκλογικού αποτελέσματος του Μέλénchon το 2017. Η ριζοσπαστική αριστερά θα προσαρμοστεί με επιτυχία στις βαθιές τομές στην εκλογική συμπεριφορά των Γάλλων που θα συνεχιστούν όλα αυτά τα χρόνια. Ο επικεφαλής της «Ανυπότακτης Γαλλίας» θα προσαρμόσει πλέον την τακτική του με όρους μεγαλύτερης αποτελεσματικότητας.

5.2 Η εμβάθυνση στον αριστερό λαϊκισμό και οι προγραμματικές διακηρύξεις

Την περίοδο αυτή (2012-2017) ο ίδιος και τα στελέχη του εμβαθύνουν στον αριστερό λαϊκισμό, κατά το πρότυπο των Podemos, συνδέοντάς τον με τη γαλλική έννοια του λαού, οι ρίζες της οποίας φτάνουν μέχρι τη γαλλική επανάσταση. Η έννοια του «λαού» (Mélénchon J.L , 2014 p : 86) επανα-νοηματοδοτείται στο σήμερα, λαμβάνει ευρύτερες διαστάσεις και υποκαθιστά την επαναστατική εργατική τάξη. Ο «λαός» γίνεται το σύγχρονο υποκείμενο που αντιπαρατίθεται στα συμφέροντα της οικονομικής ολιγαρχίας. Η διεύρυνση του υποκειμένου θα μεγαλώσει, παράλληλα, το εύρος των κοινωνικών ομάδων στις οποίες απευθύνεται το εγχείρημα του Μέλénchon. Η σημασία που αποδίδεται στον λαό θα αποτυπωθεί και στη θέση της «Ανυπότακτης Γαλλίας» για το πέραςμα στην 6^η Γαλλική Δημοκρατία που προβλέπει μορφές άμεσης δημοκρατίας.

Η ιδεολογικό-πολιτική ώσμωση με αυτού του είδους τον αριστερό λαϊκισμό γίνεται ορατή και κατατίθεται κωδικοποιημένη από τον ίδιο τον Μέλénchon στο πολιτικό πρόγραμμα των προεδρικών και βουλευτικών εκλογών του 2017. Με τα λόγια του ηγέτη της ριζοσπαστικής αριστεράς :

«Είναι η ώρα του λαού που πρέπει να ξεκινήσει. Η επανάσταση των πολιτών στην οποία πιστεύω είναι το ειρηνικό και δημοκρατικό μέσο να γυρίσει η σελίδα της τυραννίας της οικονομικής ολιγαρχίας και της κάστας που την υπηρετεί» (L' Avenir en Commun, 2016).

Το προεκλογικό του πρόγραμμα παρότι δεν έφτασε να αμφισβητήσει τον πυρήνα της αστικής δημοκρατίας (République) έθετε στοιχεία έντονου ριζοσπαστισμού που έφταναν μέχρι την κατάργηση των ευρωπαϊκών συνθηκών, τη διενέργεια δημοψηφίσματος για την αποχώρηση της Γαλλίας από την Ευρωπαϊκή Ένωση, την αποχώρηση από το NATO κλπ.

Σε άλλα σημεία, θα εισάγει εξίσου ριζοσπαστικές θέσεις που, όπως η ίδια η διακήρυξη αναγνωρίζει, θα έρθουν σε αντιπαράθεση με το ασφυκτικό οικονομικό και πολιτικό πλαίσιο που καθορίζει η Ευρωπαϊκή Ένωση. Έτσι, προτείνονται μέτρα για το σταμάτημα σχεδίων ιδιωτικοποιήσεων (αεροδρόμια, αυτοκινητόδρομοι), την αύξηση της φορολογίας στις επιχειρήσεις και τους κατόχους του πλούτου, τον έλεγχο στη ροή των κεφαλαίων, την καθιέρωση ενός συστήματος προστατευτισμού ενάντια στα συμφέροντα των πολυεθνικών επιχειρήσεων, την επανεξέταση του γαλλικού δημόσιου χρέους με δυνατότητα διαγραφής μέρους του, την άρνηση της Γαλλίας να συνεισφέρει στον προϋπολογισμό της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε περίπτωση επιμονής των Βρυξελλών στις πολιτικές λιτότητας καθώς και μεταρρυθμίσεις προς όφελος των εργαζομένων και των συνταξιούχων όπως η αύξηση των μισθών, η δυνατότητα καθιέρωσης δικαιώματος συνταξιοδότησης στα 60 χρόνια, η μείωση του ωραρίου εργασίας.

Τέλος, ψηλά στην ατζέντα θα βρεθούν τα ζητήματα της εργασιακής αποκατάστασης των νέων ανθρώπων, του οικολογικού μετασχηματισμού της γαλλικής οικονομίας καθώς και τα ζητήματα ασφάλειας και τρομοκρατίας όπου προβάλλεται η αναγκαιότητα να μην ξεκινήσει ένας πόλεμος πολιτισμών εξαιτίας των τρομοκρατικών χτυπημάτων και να μη γίνουν αιτία για την αύξηση του ρατσισμού. Η θέση ενάντια στην αντιπαράθεση των πολιτισμών θα βρει ανταπόκριση σ' ένα προοδευτικό κομμάτι της κοινωνίας που αντιδρούσε στην εκλογική εκμετάλλευση του κλίματος ανασφάλειας από τη Marine Le Pen.

Η προγραμματική διακήρυξη (*L' Avenir en commun*), με το ριζοσπαστικό πνεύμα από το οποίο διαπνέεται, θα αποτελέσει ένα πολύτιμο εργαλείο για την εκλογική επιτυχία της «Ανυπότακτης Γαλλίας» στις προεδρικές εκλογές του 2017. Ο λαός πλέον ανάγεται στο νέο υποκείμενο που θα αναλάβει να εκπληρώσει τα μεγάλα πεπρωμένα του γαλλικού έθνους είναι παντού ορατό. Είναι αυτός που αναλαμβάνει όχι μόνο την ευθύνη της κατάργησης των προνομίων της ολιγαρχίας και της «προεδρικής μοναρχίας»⁵⁷ αλλά ταυτόχρονα αποκτά τη δυνατότητα να παίρνει μέρος στην άσκηση της εξουσίας μέσω δημοψηφισμάτων και νομοθετικών πρωτοβουλιών.

Παράλληλα, η αντιμετώπιση του λαού σχεδόν ως ολότητα θα έχει μία ακόμη ριζική διαφοροποίηση στη νέα τακτική των «Ανυπότακτων Γάλλων» οι οποία θα συμβάλει στο επιτυχημένο εκλογικό αποτέλεσμα του 2017. Η επιθυμία του Γάλλου

---

⁵⁷ Η αναφορά των «Ανυπότακτων Γάλλων» σε «προεδρική μοναρχία» παραπέμπει στις υπεραυξημένες αρμοδιότητες που θεωρούν ότι διαθέτει ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας με βάση το σύνταγμα της 5^{ης} Γαλλικής Δημοκρατίας του 1958.

πολιτικού να απευθυνθεί στο σύνολο σχεδόν του λαού υπερβαίνοντας την απεύθυνση μόνο στην περιορισμένη πληθυσμιακά εργατική τάξη απαιτεί έναν φορέα που να καλύπτει οργανωτικά αυτή την ανάγκη. Απαιτεί ένα «κίνημα πολιτών» που να δικτυώνει τα λαϊκά συμφέροντα. Ο νέος εκλογικο-πολιτικός σχηματισμός (France Insoumise) που ιδρύεται το 2016, θα υπερβεί την οργανωτική συγκρότηση της παραδοσιακής αριστεράς και θα στηριχθεί στην από τα κάτω συμμετοχή, το ίντερνετ και τις ανοιχτές δομές. Θα είναι, ωστόσο, προσωποποιημένος γύρω από τον ηγέτη του. Ο Mélenchon θα καταστήσει σαφή την κινηματική του διάθεση υποστηρίζοντας ότι το κόμμα είναι το εργαλείο της εργατικής τάξης και το κίνημα του λαού (Allemagna & Allies, 2018 p : 398).

Η επίκληση του όρου «κίνημα» από τον J-I Melenchon δεν πρέπει να παρερμηνευτεί σε σχέση με τη θεωρία των κινηματικών κομμάτων που εξετάζουμε παράλληλα στην εργασία μας. Στην περίπτωση της γαλλικής ριζοσπαστικής αριστεράς, ο νέος φορέας (France Insoumise) παρότι διαθέτει στοιχεία διευρυμένης συμμετοχής και συμμετοχής νέων ανθρώπων που συμμετείχαν σε κινηματικές δράσεις εν τούτοις διαμορφώνεται σε πολύ μεγάλο βαθμό από την πολιτική προσωπικότητα του ηγέτη του που παρά την αντισυμβατικότητα του προέρχεται από το χώρο της θεσμικής πολιτικής και όχι των κοινωνικών κινήματων.

5.3 Η πορεία ανόδου μέχρι τις τις προεδρικές του 2017.

Αν και η οικονομική κρίση δεν πυροδότησε στη Γαλλία κινηματικές διεκδικήσεις αντίστοιχης εμβέλειας με την Ελλάδα και την Ισπανία δεν έλειψαν, ωστόσο, σημαντικά κοινωνικά ξεσπάσματα που τροφοδότησαν τις πολιτικές εξελίξεις. Τα πιο συμβολικά από αυτά κατά τη πενταετία 2012-2017 υπήρξαν η Nuit Debut και οι εργατικές κινητοποιήσεις ενάντια στο νόμο El Khomri που ενίσχυσαν την αλληλεπίδραση της ριζοσπαστικής Αριστεράς με τη νεολαία και το εργατικό κίνημα. Ο Mélenchon θα κεφαλαιοποιήσει εκλογικά τη σχέση του αυτή με τη νεολαία και θα την «εξαργυρώσει» εκλογικά στις προεδρικές του 2017 καθώς θα έρθει πρώτος, σε μεγάλη απόσταση από τους ανθυποψήφιους του, στην ψήφο των νεότερων ηλικιών.

Παράλληλα, η νέα τακτική της εμβάθυνσης στον «αριστερό λαϊκισμό» γαλλικού τύπου και η ανάγκη επικοινωνίας με, μεγαλύτερα της παραδοσιακής αριστεράς, ακροατήρια προϋποθέτει την τόνωση της εθνικής αξιοπρέπειας των

Γάλλων, την υπέρβαση των αριστερών συμβόλων και την υιοθέτηση των εθνικών⁵⁸. Ο Μελένchon θα αναχωρήσει πολιτικά από τον παραδοσιακό διεθνισμό της γαλλικής αριστεράς και θα προτάξει την υπεράσπιση των γαλλικών συμφερόντων έναντι της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Evans E. & Ivaldi G , 2018 p : 198).

Ο υποψήφιος της «Ανυπότακτης Γαλλίας», ενισχυμένος και από την έκβαση του βρετανικού δημοψηφίσματος του 2016⁵⁹, θα σηκώσει το ανάστημα απέναντι στη γερμανική κυβέρνηση. Ο Μελένchon παρουσιάστηκε ως ο Γάλλος ηγέτης που, σε αντίθεση με τον Α. Τσίπρα, δεν θα ανέχονταν να ταπεινωθεί από την κυβέρνηση της Γερμανίας (Le Parisien, 2017). Η ριζοσπαστικότητα και η στροφή στον πατριωτισμό αύξησαν το ηγετικό του προφίλ καθώς παρουσιάζεται πια ως ένας εν δυνάμει πρόεδρος που ανταποκρίνεται στις προσδοκίες του γαλλικού έθνους.

Καθώς η μελέτη μας εξετάζει τις εσωτερικές παραμέτρους που συνέβαλαν στην άνοδο της αριστεράς σε καθένα από τα τρία κράτη χρειάζεται να παραμείνουμε λίγο στη σχέση της Γαλλίας με την Ευρωπαϊκή Ένωση, τη γερμανική κυριαρχία σε αυτή και την ανάγκη τόνωσης του εθνικού φρονήματος των Γάλλων. Ένας από τους λόγους της επιτυχίας της «Ανυπότακτης Γαλλίας» και του υποψηφίου της το 2017 θα πρέπει να αναζητηθεί ακριβώς και στην ικανότητα του να πείσει τμήματα του εκλογικού σώματος, ότι ως πρόεδρος θα μπορούσε να βάλει τέλος στην εθνική ταπείνωση που αισθανόταν οι Γάλλοι από την κυριαρχία των Βρυξελλών και του Βερολίνου πάνω στην οικονομία και την πολιτική.

Σε αντίθεση, ωστόσο, με την Marine Le Pen η αποκατάσταση της εθνικής αξιοπρέπειας στην περίπτωση της «france Insoumise» θα επιδιωχθεί πρωτίστως με όρους κοινωνικούς και οικονομικούς. Η αντιπαράθεση δεν γίνεται με όρους εθνικού ανταγωνισμού αλλά ως μια προσπάθεια του γαλλικού λαού να αποκρούσει τις νεοφιλελεύθερες πολιτικές που επιβάλλονται στη γαλλική και στις υπόλοιπες οικονομίες από την πολιτική της Γερμανίδας καγκελαρίου A. Merkel.

Ο παραδοσιακός ανταγωνισμός της Γαλλίας με τη Γερμανία είχε αποβεί στα χρόνια της κρίσης υπερ της δεύτερης με σημαντικά τμήματα του γαλλικού πληθυσμού να θεωρούν υπεύθυνες γι' αυτό τις κυβερνήσεις Sarkozy και Hollande ότι δηλαδή

---

⁵⁸ Σε όλη τη διάρκεια της προεκλογικής εκστρατείας ο Μελένchon ζητούσε από τα μέλη και τους ψηφοφόρους του να συμμετέχουν στις προεκλογικές συγκεντρώσεις μόνο με γαλλικές σημαίες και όχι με σημαίες αριστερών κομμάτων ή οργανώσεων.

⁵⁹ Στις 23 Ιουνίου 2016 οι βρετανοί πολίτες, σε ποσοστό 51.89%, αποφάσισαν την αποχώρηση του Ηνωμένου Βασιλείου από την Ευρωπαϊκή Ένωση σε δημοψήφισμα που πραγματοποιήθηκε εκείνη την ημέρα.

αποδέχονται τις πολιτικές λιτότητας που επιβάλλουν οι ευρωπαϊκοί θεσμοί, υπό την ηγεμονία του Βερολίνου. Ο Μέλénchon τώρα, ανεμίζοντας περισσότερο την «τρικολόρ» από την κόκκινη σημαία ριζοσπαστικοποιεί τη στάση του απέναντι στην Ευρωπαϊκή Ένωση και τις Συνθήκες της. Υπόσχεται πως ως μελλοντικός εκπρόσωπος του γαλλικού έθνους και λαού, θα αποκαταστήσει τη γαλλική τιμή. Αν δεν υπήρχε δυνατότητα, μέσω διαπραγματεύσεων με την ΕΕ, κατάργησης της δημοσιονομικής πειθαρχίας και των πολιτικών λιτότητας η παραμονή της χώρας στην Ευρωπαϊκή Ένωση θα τίθετο σε δημοψήφισμα.

Η ριζοσπαστικοποίηση, η διάθεση σύγκρουσης με την Ευρωπαϊκή Ένωση, σε αντίθεση με τον μετριοπαθή υποψήφιο των σοσιαλιστών B. Hamon, αλλά και το γενικότερο ευρωσκεπτικιστικό προφίλ που προβάλλει, θα ενισχύσουν την επιρροή του στην εργατική τάξη και θα τον καταστήσουν ανταγωνιστικό απέναντι στο F.N, της Le Pen, το οποίο, εκμεταλλευόμενο τη λαϊκή δυσαρέσκεια για τα κατεστημένα κόμματα, είχε αποκτήσει μαζί της στενούς δεσμούς τα προηγούμενα χρόνια. Με βάση την εκλογική υποστήριξη των δύο ευρωσκεπτικιστικών προγραμμάτων (F.I και F.N) συμπεραίνουμε ότι μεγάλο τμήμα της εργατικής τάξης της Γαλλίας φάνηκε έτοιμο για μια απευθείας αντιπαράθεση με την Ευρωπαϊκή Ένωση.

Ο Μέλénchon, σε αντίθεση με τη μετριοπάθεια των Podemos και του ΣΥΡΙΖΑ στο ζήτημα της Ευρωπαϊκής Ένωσης δε θα διστάσει να υιοθετήσει επιθετικές θέσεις ακόμη και για την αποχώρηση της Γαλλίας από το ευρωπαϊκό οικοδόμημα γεγονός που θα ισοδυναμούσε, μετά και την αποχώρηση των Βρετανών, με βόμβα στα ίδια του τα θεμέλια.

Με αυτά τα δεδομένα στις προεδρικές εκλογές του 2017 θα αποσπάσει το 19,6% των ψήφων και για λιγότερο από δύο μονάδες δεν θα είναι αυτός που θα αναμετρηθεί με τον E. Macron στον δεύτερο γύρο. Η εκλογική του αυτή επιτυχία, κατά 17% μεγαλύτερη από την υποψήφια του PCF πριν από δέκα χρόνια, θα βασιστεί σε τρεις ακόμη αιτίες : την ικανότητα του να διακόψει τους δεσμούς με τα κόμματα του κατεστημένου, την υπόσχεσή του ότι θα νικήσει και την επιτυχημένη καμπάνια του μέσω διαδικτύου που ενέπλεξε δεκάδες χιλιάδες πολίτες (Aguiton C., 2017 p : 19).

Πράγματι, ιδιαίτερα το σκέλος της εκλογικής καμπάνιας αποτέλεσε μία κρίσιμη παράμετρο στην άνοδο του Μέλénchon. Η εμπλοκή χιλιάδων νέων ανθρώπων, οι εξαιρετικές επιδόσεις του υποψηφίου της Ανυπότακτης Γαλλίας στις τηλεοπτικές αναμετρήσεις και η επιτυχία της επικοινωνιακής καμπάνιας στα social media έφεραν μέσα σε μικρό χρονικό διάστημα σημαντικά εκλογικά οφέλη. Μέσα στους δύο μήνες

της προεκλογικής περιόδου, μεταξύ Φεβρουαρίου-Απριλίου, κατάφερε να διπλασιάσει το ποσοστό του σύμφωνα με τη συνολική εικόνα των δημοσκοπήσεων της περιόδου (Wikipedia, 2017).

Όλες οι βαθύτερες αιτίες που περιγράφηκαν προηγουμένως μετουσιώθηκαν σε εκλογικά ποσοστά χάρη και στην ψήφο της τελευταίας στιγμής που επηρεάστηκε άμεσα από την προεκλογική εκστρατεία. Σε αυτές, ασφαλώς θα καταγράψουμε και την κακή πορεία των δημόσιων οικονομικών κατά τη διάρκεια της κυβέρνησης Hollande. Οι προεδρικές εκλογές του 2017 αποτελούν ένα εξαιρετικό δείγμα της συνεισφοράς της θεωρίας της οικονομικής ψήφου καθώς οι κατώτερες του αναμενόμενου δημοσιονομικές και οικονομικές επιδόσεις, ιδιαίτερα των πρώτων χρόνων, της διοίκησης του σοσιαλιστή προέδρου (αύξηση δημοσίου ελλείματος και χρέους, σχεδόν μηδενικός ρυθμός ανάπτυξης του ΑΕΠ 2013-2014⁶⁰, αύξηση της ανεργίας και της ανεργίας των νέων, περιοριστική πολιτική σε συντάξεις και κοινωνικά επιδόματα, οριακές αυξήσεις στους μισθούς, αύξηση των έμμεσων φόρων όπως του TVA), συνέργησαν ουσιαστικά στην εκλογική διάσπαση του PS⁶¹ και στη συντριβή του επίσημου υποψηφίου του B. Hamon.

Οι εκλογές αυτές θα χαρακτηρισθούν, εκτός από την άνοδο Mélenchon, από την ιστορική αποτυχία των F.Fillon και B. Hamon να περάσουν στο δεύτερο γύρο, την επικράτηση του E. Macron ως ανεξάρτητου υποψηφίου προερχόμενου από τις τάξεις των σοσιαλιστών και την πρόκριση στο δεύτερο γύρο της Marine Le Pen η οποία εκμεταλλεύτηκε το αντι-μουσουλμανικό αίσθημα ενός τμήματος του εκλογικού σώματος που αυξήθηκε ύστερα από τα τρομοκρατικά χτυπήματα στο Παρίσι⁶² και τη Νίκαια⁶³ (Daigles et al, 2019 σελ.34).

Θα διεξαχθούν, ταυτόχρονα, σ' ένα τοξικό κλίμα διαφθοράς με πιο σημαδιακό γεγονός την αποκάλυψη του «Penelopegate», ενός σκανδάλου που ενέπλεκε τη σύζυγο και τα παιδιά του υποψηφίου της δεξιάς σε υπόθεση παράνομης κρατικής χρηματοδότησης. Το περιβάλλον των σκανδάλων έπληξε ακόμη περισσότερο την

---

⁶⁰ Ο ρυθμός ανάπτυξης του γαλλικού ΑΕΠ περιορίστηκε σε 0,59% το 2013 και 0,99% το 2014.

<https://data.oecd.org/gdp/real-gdp-forecast.htm>

⁶¹ Πολλά στελέχη του σοσιαλιστικού κόμματος, μεταξύ των οποίων και ο πρώην πρωθυπουργός E. Valls, επέλεξαν να στηρίξουν επίσημα στις προεδρικές του 2017 την υποψηφιότητα του E. Macron αντί της επίσημης υποψηφιότητας του κόμματος, του B. Hamon.

⁶² Το πρώτο από τα δύο μαζικά τρομοκρατικά χτυπήματα στο Παρίσι πραγματοποιήθηκε στις 7.1.2015 στα γραφεία του σατυρικού περιοδικού «Charlie Hebdo» και το δεύτερο στις 13.11.2015 προκαλώντας το θάνατο 129 πολιτών.

⁶³ Η τρομοκρατική επίθεση στη Νίκαια πραγματοποιήθηκε στις 14.7.2016, ανήμερα της εθνικής εορτής της πτώσης της Βαστίλλης, με απολογισμό 84 θύματα.

εικόνα των παραδοσιακών κομμάτων τα οποία είχαν ήδη αρχίσει να εμφανίζουν φθορά ακόμα και πριν το ξέσπασμα της κρίσης και η οποία ενισχύθηκε κατά τη διάρκειά της.

Ολοκληρώνοντας το κεφάλαιο που αφορά την άνοδο της ριζοσπαστικής Αριστεράς στη Γαλλία στα χρόνια της κρίσης θα επισημάνουμε τρία ακόμη ενισχυτικά στοιχεία :

- Τη χαρισματική προσωπικότητα και τη ρητορική δεινότητα του Jean-Luc Mélenchon. Ο ηγέτης της «Ανυπότακτης Γαλλίας» κατάφερε να ενισχύσει το προεδρικό του προφίλ συνθέτοντας δυο διαφορετικά μεταξύ τους στοιχεία. Από τη μία μεριά διέθετε τα εχέγγυα ενός θεσμικού πολιτικού ο οποίος είχε κυβερνητική εμπειρία κατά το πρόσφατο παρελθόν (Υπουργός στην κυβέρνηση Jospin) και από την άλλη με το εκρηκτικό του ταπεραμέντο και το ριζοσπαστικό του λόγο μπορούσε να εμφανίζεται ως μια ριζοσπαστική και αντισυμβατική φωνή. Ταυτόχρονα, πέτυχε κατά τη διάρκεια της προεκλογικής περιόδου να πείσει μεγάλο τμήμα του εκλογικού σώματος ότι ως υποψήφιος δεν εξαντλείται απλώς σ' ένα καταγγελτικό λόγο αλλά επιδιώκει τη νίκη στις προεδρικές εκλογές με στόχο να εφαρμόσει το πολιτικό του πρόγραμμα. Με άλλα λόγια ο Mélenchon πρόβαλε την εικόνα ενός καθόλα έτοιμου πολιτικού να αναλάβει τις τύχες της χώρας. Η ικανότητα του αυτή αποτυπώθηκε και στα αποτελέσματα των ερευνών γνώμης μετά από τις τηλεμαχίες (Débat) όπου αναδείχθηκε ο πιο πειστικός υποψήφιος (BFMTV, 2017). Σύμφωνα με άλλα στοιχεία της προεκλογικής περιόδου καταλάμβανε την πρώτη θέση σε δημοτικότητα μεταξύ των πολιτικών προσωπικοτήτων που το εκλογικό σώμα επιθυμούσε να παίξουν σημαντικό ρόλο κατά τα επόμενα χρόνια (Diano, 2017).

-Την επικράτηση της «Ανυπότακτης Γαλλίας» σε βάρος της παραδοσιακής κομμουνιστικής αριστεράς. Ο νέος φορέας παρουσιάστηκε πολύ πιο καινοτόμος και ριζοσπαστικός από τους Γάλλους κομμουνιστές οι οποίοι, όπως και στην Ισπανία, θεωρούνταν αναπόσπαστο κομμάτι του παραδοσιακού πολιτικού συστήματος και, επομένως, ανίκανοι να παρουσιαστούν ως κάτι νέο ή διαφορετικό. Η μακρόχρονη συμμαχία τους με τους σοσιαλιστές σε δημοτικές και περιφερειακές εκλογές και η άρνηση τους να διαρρήξουν τους δεσμούς με την «καθεστωτική αριστερά» τους καθιστούσε ως γρανάζι της ίδιας, φθαρμένης μηχανής. Η μοναδική τους επιλογή, τελικά, ήταν να συρθούν πίσω από την υποψηφιότητα του Jean-Luc Mélenchon στις δύο προεδρικές αναμετρήσεις, κατά τη δεύτερη φορά όμως μέσα σε κλίμα έντασης και αντιδικιών.

-Την επιτυχημένη στρατηγική της «France Insoumise» απέναντι στην υποχώρηση του ΣΥΡΙΖΑ. Ενώ οι σχέσεις τους με τους Podemos παρέμειναν πάντοτε στενές και αλληλοεπηρεαζόμενες, η συνθηκολόγηση του ΣΥΡΙΖΑ το καλοκαίρι του 2015 οδήγησε τον Μελάνχον στην άμεση διαφοροποίηση απέναντί του. Για να ξεπεράσει τους φόβους στη χώρα του ότι οποιαδήποτε εναλλακτική πολιτική απέναντι στην Ευρωπαϊκή Ένωση είναι καταδικασμένη να αποτύχει, ο Μελάνχον υποστήριξε ότι αφενός η ελληνική κυβέρνηση αποδείχθηκε κατώτερη της επιθυμίας του ελληνικού λαού στο δημοψήφισμα του Ιουλίου και αφετέρου ότι η Γαλλία είναι μια χώρα με ισχύ πολύ μεγαλύτερη της Ελλάδας για την οποία αν οι Βρυξέλλες ή το Βερολίνο κρατήσουν τιμωρητική στάση κάτι τέτοιο θα σημαίνει το τέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Συνοψίζοντας τους λόγους της ανόδου της ριζοσπαστικής αριστεράς στη Γαλλία στα χρόνια της κρίσης θα επισημαίναμε τους ακόλουθους :

- Την από δεκαετίες φθορά του κραταιού διπολισμού δεξιάς-σοσιαλιστών
- Την οικονομική κρίση στην Ευρώπη και τις συνέπειές της στη γαλλική οικονομία.
- Τη δυναμική των διεθνών κοινωνικών κινητοποιήσεων ενάντια στις πολιτικές λιτότητας (ισπανικές και ελληνικές πλατείες, blocupy κλπ) και την άνοδο κομμάτων της ριζοσπαστικής αριστεράς σε άλλες χώρες (Ελλάδα, Ισπανία, Πορτογαλία κλπ).
- Την καταστροφική εκλογικά για τους σοσιαλιστές πενταετία της διακυβέρνησης Ολαντ.
- Τη διάθεση των πολιτών να τιμωρήσουν εκλογικά τα κυβερνητικά κόμματα (οικονομική ψήφος).
- Το ριζοσπαστικό πρόγραμμα της «Ανυπότακτης Γαλλίας» που αντανάκλούσε τη διάθεση μεγάλου τμήματος των ψηφοφόρων.
- Το χάρισμα και την ικανότητα του J-L Μελάνχον να πείσει ότι είναι ικανός να κυβερνήσει και να αποκαταστήσει το χαμένο κύρος της χώρας έναντι των πολιτικών Βρυξελλών-Φρανκφούρτης-Βερολίνου.
- Την άρνηση συνεργασίας με κόμματα του πολιτικού establishment.
- Την επικράτηση σε βάρος της παραδοσιακής αριστεράς.
- Την άμεση αποστασιοποίηση από τον ΣΥΡΙΖΑ μετά το καλοκαίρι του 2015

- Τη μαζική κινητοποίηση χιλιάδων νέων ακτιβιστών υπέρ της υποψηφιότητάς του και τη πρωτοπόρα προεκλογική εκστρατεία (2012 και 2017).

Τέλος, θα επισημάνουμε ακόμη ένα λόγο που, κατά τη γνώμη μας, συνέβαλε ιδιαίτερα στο θετικό ποσοστό των προεδρικών του 2017 και δεν είναι άλλος από την στροφή του J-L Mélenchon στον «αριστερό λαϊκισμό» κυρίως από το 2014 όταν εκδίδεται του L' Heure du Peuple⁶⁴.

Ορισμένοι μελετητές (Marilère, 2019) επισημαίνουν ότι η διεύρυνση της εκλογικής απεύθυνσης μέσω της λαϊκίστικης στροφής δεν θα αποδώσει στην πραγματικότητα εκλογικά οφέλη στον Mélenchon και αντίθετα θα είναι οι έτσι κι αλλιώς αριστερόστροφοι ψηφοφόροι, οι οποίοι τα προηγούμενα χρόνια απείχαν που θα κινητοποιηθούν το 2017 για τη στήριξη της υποψηφιότητάς του.

Ακόμη και έτσι όμως, χρειάζεται να λάβουμε υπόψη μας ότι ο «αριστερός λαϊκισμός» αποτέλεσε το ιδεολογικό πλαίσιο πάνω στο οποίο στηρίχθηκε τόσο το πρόγραμμα όσο και η πολιτική και εκλογική παρέμβαση που ξεκίνησε το 2014 και συνεχίστηκε με τη μεγάλη άνοδο του 2017. Ένα είδος λαϊκισμού που όπως και στην περίπτωση των Podemos θόλωνε και απέκρυπτε τα διαφορετικά ταξικά συμφέροντα και την πάλη των τάξεων εντός του γαλλικού κοινωνικού σχηματισμού, λειτουργούσε όμως ταυτόχρονα ως πολιορκητικός κριός του Mélenchon ενάντια στο παραδοσιακό πολιτικό σύστημα.

Συμπεράσματα

Δύσκολα θα μπορούσε κάποιος να ισχυριστεί ότι χωρίς τη δημοσιονομική και πολιτική κρίση στην Ευρώπη η ριζοσπαστική αριστερά στα τρία κράτη που εξετάζουμε θα μπορούσε να μετεξελιχθεί σε πρωταγωνιστική πολιτική δύναμη. Ωστόσο, άλλο τόσο δύσκολα θα μπορούσε κάποιος να υποστηρίξει ότι η κρίση από μόνη της αρκεί για να εξηγήσει το φαινόμενο. Η εκδήλωση της άλλωστε συνέβη με διαφορετική ένταση σε καθένα από αυτά. Στην Ελλάδα, πήρε τη μορφή κοινωνικής και οικονομικής κατάρρευσης, στην Ισπανία προκάλεσε κοινωνική έκρηξη ενώ στη Γαλλία παρά τη λαϊκή δυσαρέσκεια και τις κινητοποιήσεις, δεν προκάλεσε ίδιου μεγέθους ρωγμή στην κοινωνική συνοχή.

---

⁶⁴ Πρόκειται για το βιβλίο που δημοσιεύει το 2014 ο J-L Mélenchon με το οποίο σηματοδοτείται η εμβάθυνση στον αριστερό λαϊκισμό.

Με βάση τα παραπάνω η μελέτη μας προσπάθησε να περιγράψει ένα πλέγμα διεθνών και εσωτερικών αιτιών και παραγόντων που καθόρισαν την εκλογική άνοδο των τριών κομμάτων της ριζοσπαστικής Αριστεράς στην Ελλάδα, την Ισπανία και τη Γαλλία στα χρόνια της κρίσης.

Διαπιστώσαμε αρχικά πως η διεθνής συγκυρία δημιούργησε όλες τις προϋποθέσεις για την ανάδυσή τους. Η οικονομική κρίση, η κρίση στην Ευρωπαϊκή Ένωση και την ευρωζώνη, αποτέλεσε ισχυρό παράγοντα που επιδείνωσε ραγδαία τις εθνικές οικονομίες και προκάλεσε αποδοκιμασία των πολιτών απέναντι στους ευρωπαϊκούς θεσμούς, στις κυβερνήσεις και στο παραδοσιακό κομματικό σύστημα που πλήρωσε βαρύ εκλογικό κόστος. Παράλληλα, όξυνε και εμβάθυνε τη φθορά των παραδοσιακών κομμάτων που είχε ξεκινήσει από δεκαετίες και στις τρεις χώρες και κατά συνέπεια την από-ευθυγράμμιση μεγάλου τμήματος των πολιτών από αυτά.

Επικεντρωθήκαμε, στην ικανότητα των τριών σχηματισμών να κεφαλαιοποιήσουν πολιτικά και εκλογικά, σε μεγάλο βαθμό, τη δυναμική που αναπτύχθηκε κατά την διάρκεια των κοινωνικών διαμαρτυριών κατά την περίοδο της κρίσης, στην αλληλεπίδραση των κινητοποιήσεων κατά της λιτότητας ανάμεσα στις τρεις χώρες καθώς και στην πολιτική ώθηση που έδωσε στους Podemos και στη γαλλική ριζοσπαστική αριστερά η άνοδος του ΣΥΡΙΖΑ στην εξουσία το 2015.

Συζητήσαμε τη συμβολή τριών θεωρητικών προσεγγίσεων στο υπό εξέταση θέμα μας και συμπεράναμε ότι η «θεωρία της οικονομικής ψήφου» μας έδωσε αρκετές εξηγήσεις για την εκλογική τιμωρία των κυβερνητικών κομμάτων και στις τρεις χώρες, η «θεωρία των κινηματικών κομμάτων» μας υπέδειξε την άρρηκτα συνδεδεμένη σχέση μεταξύ των Podemos και των κοινωνικών κινημάτων και, τέλος, η «θεωρία του λαϊκισμού» και κυρίως του «αριστερού» είναι διαφωτιστική για το ευρύτερο ιδεολογικό-πολιτικό πλαίσιο με βάση το οποίο οργάνωσαν την παρέμβασή τους οι Podemos και η Ανυπότακτη Γαλλία.

Εντοπίσαμε κοινές παραμέτρους στις τρεις χώρες που συνέβαλαν στην εκλογική ενδυνάμωση των τριών σχηματισμών όπως οι χαρισματικές προσωπικότητες των τριών ηγετών, η αδυναμία των παραδοσιακών κομμουνιστικών κομμάτων να ηγemonεύσουν στην κρίση, το οργανωτικό μοντέλο των τριών κομμάτων που διαμορφώνεται ή επηρεάζεται από τα κινήματα, οι σύγχρονες μέθοδοι πολιτικής έκφρασης, η πλαισίωσή τους από μεγάλα τμήματα της νεολαίας.

Λάβαμε υπόψη μια σειρά εθνικών παραμέτρων, χωρίς την αναζήτηση των οποίων δεν θα μπορούσαμε να έχουμε μια ολοκληρωμένη επεξήγηση για την πορεία

των γεγονότων. Έτσι, συμπεράναμε πως η άνοδος του ΣΥΡΙΖΑ προκύπτει και λόγω της ικανότητάς του να πείσει τους Έλληνες ψηφοφόρους ότι θα καταργήσει τα μνημόνια, η ανάδυση των Podemos αντανάκλωσε την πολιτική και οργανωτική εκπροσώπηση του ίδιου του κινήματος των «Αγανακτισμένων», του λαϊκού παράγοντα δηλαδή, η εκλογική απήχηση της «Ανυπότακτης Γαλλίας» ενισχύθηκε από μια νέα προγραμματική ριζοσπαστικότητα. Ανιχνεύσαμε τις επιτυχημένες εκλογικές και πολιτικές τακτικές των κομμάτων και επισημάναμε λόγους και αιτίες ανόδου που σχετίζονται με την ιστορία της κάθε χώρας, τη δυναμική ή όχι της άκρας δεξιάς, τις εθνικές ιδιαιτερότητες εν γένει. Κρίσιμες αναφορικά με την εκλογική τακτική οι διαφορές τους σε σχέση με την ενεργοποίηση της «καθεστωτικής ψήφου».

Διακρίναμε, τέλος, βαθιές διαφορές σε ζητήματα στρατηγικής που φανερώνουν την έλλειψη κοινού πολιτικού σχεδίου και προγράμματος μεταξύ των τριών σχηματισμών τα οποία υιοθέτησαν έναν προγραμματικό λόγο σχεδιασμένο να ανταποκρίνεται περισσότερο στα εθνικά ακροατήρια. Για παράδειγμα, συμβολική αλλά και ουσιαστική διαφορά τους, ως προς αυτό, αποτελεί το ζήτημα των θέσεων τους για την Ευρωπαϊκή Ένωση η διαχείριση του οποίου, από διαφορετική προσέγγιση για την καθεμιά από τις τρεις δυνάμεις, δείχνει να απέφερε και εκλογικά αποτελέσματα.

Καταληκτικά, θα επαναλάβουμε πως η οικονομική κρίση αποτέλεσε την αναγκαία αλλά όχι ικανή συνθήκη για την εξήγηση του φαινομένου. Για παράδειγμα, η κρίση επηρέασε την Ιταλία σε μεγαλύτερο βαθμό από ότι τη Γαλλία και παρ' όλα αυτά η ριζοσπαστική αριστερά εκεί βρίσκεται στο όριο της εκλογικής εξαφάνισης. Η συνεχιζόμενη δραματική της κατάσταση, παρά την κρίση του παραδοσιακού πολιτικού συστήματος, στη χώρα που κάποτε το πανίσχυρο Κομμουνιστικό Κόμμα (PCI) είχε φτάσει σε ποσοστό 34,4% στις εκλογές του 1976 αποτελεί ένα από τα βασικότερα επιχειρήματα της σημασίας των εθνικών παραμέτρων στην άνοδο ή όχι ενός αριστερού κόμματος. Η παρακμή, άλλωστε, της ριζοσπαστικής αριστεράς στη χώρα η οποία ακολουθεί μια πορεία αρκετών δεκαετιών φαίνεται ότι έχει την πλήξει βαθιά στα μάτια των ψηφοφόρων σε αντίθεση με τα τρία κράτη που εξετάζουμε όπου η ριζοσπαστική αριστερά, τουλάχιστον μέχρι το 2015, αποτέλεσε μια ανερχόμενη δύναμη χωρίς την κυβερνητική ή πολιτική φθορά του παρελθόντος.

Το εξωτερικό περιβάλλον δεν είναι αρκετό για να αλλάξει από μόνο του τους πολιτικούς συσχετισμούς σε μία χώρα. Αυτό έγινε εμφανές με τον πιο απόλυτο τρόπο στην Ιταλία στις ευρωεκλογές του 2014 σε περίοδο ευφορίας στη ριζοσπαστική αριστερά της Ευρώπης από τον καλπασμό του ΣΥΡΙΖΑ προς την εκλογική νίκη. Ο

εκλογικός συνασπισμός «L' altra Europa con Tsipras»⁶⁵, που συγκροτήθηκε ακριβώς για να μεταφέρει στη χώρα τη δυναμική της αριστεράς από την Ελλάδα, οριακά μόνο κατάφερε να εκπροσωπηθεί στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο με τρεις από τις εβδομήντα τρεις έδρες που καταλαμβάνει η χώρα.

Τα εκλογικά αποτελέσματα της ριζοσπαστικής αριστεράς, όπως και όλων των κομματικών χώρων, εξακολουθούν και σήμερα να διαμορφώνονται σημαντικά και από την «εθνική ατζέντα» της κάθε χώρας. Αυτή θα υποδείξει, σε μεγάλο βαθμό, το επόμενο διάστημα αν τα κόμματα της ριζοσπαστικής αριστεράς θα συνεχίσουν να πρωταγωνιστούν στις πολιτικές εξελίξεις ή αν η άνοδος τους υπήρξε ένα συγκυριακό φαινόμενο της τρέχουσας δεκαετίας. Η κεφαλαιώδης σημασία που παίζουν, ακόμη και μέσα σε περιβάλλον διεθνούς κοινωνικο-οικονομικής κρίσης, η «εθνική ατζέντα», οι εσωτερικές παράμετροι και οι «εθνικές ιδιαιτερότητες» στην αλλαγή ή όχι των πολιτικών συσχετισμών σε κάθε χώρα αποτελεί βασικό συμπέρασμα της μελέτης μας. Χωρίς την αναζήτηση των αυτόνομων εσωτερικών παραγόντων που διαμορφώνουν σε μεγάλο βαθμό την έκβαση του κομματικού ανταγωνισμού, η ερμηνεία των γεγονότων με κριτήριο μόνο τη διεθνή συγκυρία αδυνατεί, όπως υποστηρίχθηκε, να ερμηνεύσει με ακρίβεια την εξέλιξη των γεγονότων.

Η σπουδαιότητα της εκάστοτε «εθνικής ατζέντας», αλλά και των ευρύτερων εθνικών παραμέτρων που συζητήθηκαν στην εργασία μας όπως και των διαφορετικών ιστορικών καταβολών, καθιστά, άλλωστε, δύσκολη την εκπόνηση ενός ενιαίου πολιτικού σχεδίου των κομμάτων της ριζοσπαστικής αριστεράς στην Ευρώπη. Ένα σχέδιο, η συγκρότηση του οποίου έγινε ακόμη δυσκολότερη μετά την υποχώρηση του ΣΥΡΙΖΑ τον Ιούλιο του 2015.

Η αδυναμία αυτή δεν αποκλείει βέβαια μια νέα άνοδο ενός ή περισσότερων κομμάτων της στο πλαίσιο της πολιτικής κρίσης που εξελίσσεται στην ήπειρό μας. Κάτι τέτοιο, όμως, δεν θα προκύπτει ως αποτέλεσμα μιας ενιαίας ευρωπαϊκής στρατηγικής αλλά περισσότερο ως μιας επιτυχούς έκβασης της εσωτερικής κομματικής πάλης. Σε κάθε περίπτωση φαίνεται ότι ζούμε πλέον στην εποχή του τέλους των πολιτικών βεβαιοτήτων. Όλα τα σενάρια είναι ανοιχτά ή όπως γράφει ο

---

⁶⁵ Ο εκλογικός συνδυασμός «L' altra Europa con Tsipras» (Η άλλη Ευρώπη με τον Τσίπρα) ιδρύθηκε τον Μάρτιο του 2014, συμμετείχε στις ευρωεκλογές της χρονιάς εκείνης αποσπώντας 4.03% και τρεις έδρες στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Βασικές συνιστώσες του συνδυασμού ήταν η «Κομμουνιστική Επανάσταση» (Rifondazione Comunista) και η «Ιταλική Αριστερά» (Sinistra Italiana).

Ε. Hobsbawm στην «Εποχή των άκρων» : «Όσο υπάρχει ανθρώπινη φυλή, η ιστορία θα συνεχίζεται» (1994, σελ. 20).

Μέσα σ' αυτό το κλίμα, ωστόσο, ίσως χρειάζεται να αναστοχαστούμε , μετά την πολιτική διάσπαση που προέκυψε, σε ευρωπαϊκό επίπεδο, ύστερα από την ήττα και την αναδίπλωση του ΣΥΡΙΖΑ το 2015 ,αλλά και την απουσία γενικότερου σχεδίου των κομμάτων της ριζοσπαστικής αριστεράς στην Ευρώπη κατά πόσο ο χώρος αυτός εξακολουθεί να διέπεται από πολιτική ενότητα και συνέχεια ή αν αντίθετα η ρήξη στο εσωτερικό του αναδεικνύει ένα ερώτημα για την ίδια τη φυσιογνωμία του στο παρόν και το μέλλον.

Πηγές

Βιβλιογραφικές αναφορές

Aguiton, C. (2017) *La Gauche Du 21e Siècle. Enquête Sur une Refondation*, Paris : La Découverte

Agustin, O. G. & Briziarelli M. (2018) *Podemos and the New Political Cycle Left-Wing Populism and Anti-Establishment Politics*, London: Palgrave

Alemagna, L. & Allières S. (2018) *Mélénchon, A La Conquête du Peuple*, Paris : Robber Laffont

Balibar, E. (2017) *Ευρώπη, Κρίση και Τέλος* ; Αθήνα : Ταξιδευτής

Βερναρδάκης, Χ. (2011), *Πολιτικά κόμματα, εκλογές και κομματικό σύστημα: Οι μετασηματισμοί της Πολιτικής Αντιπροσώπευσης (1990-2010)*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα

Βούλγαρης, Γ. (2013), *Η Μεταπολιτευτική Ελλάδα 1974-2009*, Αθήνα : Πόλις

Daigles, D., Neulen J. & Hofeman A. (2019) *Populism, Nativism, and Economic Uncertainty, Playing the Blame Game in the 2017 British, French and German Elections*, London: Palgrave Macmillan

DellaPorta, D., Fernández, J., Kouki, H. & L. Mosca (2017) *Movement Parties Against Austerity*. Cambridge: Polity.

- Diano, A. (2017), *L'Épopée Présidentielle de Mélenchon*, Morisville : Lulu press
- Duch, M. & Stevenson, R.T (2008) *The Economic Vote : How Political and Economic Institutions Condition Election Results*, New York : Cambridge University Press
- Errejon, I. & Mouffe, C. (2016), *Podemos, In the Name of the People*, London : Lawrence & Wishart
- Escalona, F. & Vieira M. (2016), *The French Radical Left and the Crisis : "Business as Usual" rather than "le Grand Soir" in Europe's Radical Left, from Marginality to the Mainstream?*, March L. & Keith D.(Edited), London-New York : Rowman & Littlefield
- Evans, J. & Ivaldi, G., (2018) *The 2017 French Presidential Elections. A political Reformation?*, London : Palgrave Macmillan
- Garzon A. (2017) *La Gauche en Europe*, Transform!, yearbook 2017, p : 45-62
- Heilig, D. (2016) *Mapping the European Left, Socialist Parties in the EU*, New York : Rosa Luxembourg Stiftung
- Hobsbawm, E. (1994), *Η Εποχή των Άκρων*, Αθήνα : Θεμέλιο
- Hutter, S. Kriesi, H. & Vidal, G. (2018), *Old Versus New Politics, The political spaces in Southern Europe in Times of Crisis*. New York : Sagepublications, vol. 24, issue 1, p. 10-22
- Iglesias, P. (2015), *Politics in a Time of Crisis, Podemos and the Future of a Democratic Europe*, London-New York : Verso
- Jan P. & Potier F. (2012) *L'Élection Présidentielle en France*, Paris : LexisNexis
- Kanellopoulos K. (2018) *Political Opportunities, Threats and Opportunism-Examining SYRIZA'S Rise in Crisis-ridden Greek Politics in Challenging Austerity, Radical Left Parties and Social Movements in the South of Europe*, Martinez B. R. et al. (edited), London : Routledge
- Κατσαμπέκης Γ. (2019) *Αριστερός Λαϊκισμός στη Μεταπολίτευση και στην Εξουσία. Η περίπτωση του ΣΥΡΙΖΑ*, στο ΣΥΡΙΖΑ, Ένα Κόμμα εν Κινήσει, επιμ. Γ. Μπαλαμπανίδης, Αθήνα : Θεμέλιο

Kitschelt H. (2006) *Movement Parties in Handbook of Party Politics* (Katz R. & Crotty W. edits), New York : Sagepublications, vol. 24

Κουστένης, Παναγιώτης. 2014 *Αποδόμηση και αναδόμηση των εκλογικών ταυτίσεων, στο Ο διπλός εκλογικός σεισμός*, επιμ. Γιάννης Βούλγαρης και Ηλίας Νικολακόπουλος. Αθήνα : Θεμέλιο

Κοτρωνάκη, Λ. (2018) *Από το δρόμο στο Κοινοβούλιο: οι τοπογραφίες της διαμαρτυρίας και ο ΣΥΡΙΖΑ στα χρόνια της Κρίσης (2009-2015)*, στο *Συλλογική Δράση και Διαμαρτυρία στην Κρίση (2009 -2014)*, επιμ. Νίκος Σερντεδάκης και Σταύρος Τομπάζος. Αθήνα: Gutenberg.

Kriesi, H. (2012), *The Political Consequences of the Financial and Economic Crisis in Europe: Electoral Punishment and Popular Protest*, *Swiss Political Science Review* 18(4): 518–522

Laclau, E. (2010) *Λαϊκισμός : Τι σημασία έχει το όνομα; Σύγχρονα Θέματα*, τ.χ 110, σελ.73-74

Marlière P. (2019), *Jean-Luc Mélenchon and the France Insoumise : The Manufacturing of Populism in The Populist Radical Left in Europe*, Katsambekis G. and Kioupiolis A. (Edited), London : Routledge

Mélenchon, J.L. (2014) *L' Ere Du Peuple*, Paris : Pluriel

Μηλιός, Γ. (2016) «ΣΥΡΙΖΑ 2004-2015: Από την Ανατροπή στο Μνημόνιο 3», *Θέσεις*, τεύχος 134. σελ. 15-71

Morlino L. & Raniolo F. (2017) *The Impact of the Economic Crisis on South European Democracies*, London : Palgrave Macmillan

Μοσχονάς, Γ. (2017) *Διλλήματα του ριζοσπαστισμού στην Ευρωπαϊκή Ένωση.Οι μεταμορφώσεις της «άλλης» Αριστεράς*, στο *Συγκριτική Πολιτική. Συγκλίσεις και αποκλίσεις*, επιμ. Α-Ι.Δ Μεταξάς, Αθήνα : Σιδέρης σ. 175-201

Mouffe, C. (2018), *For a Left Populism*, London-New York : Verso

Μπαλαμπανίδης Γ. (2015) *Ευρωκομμουνισμός, Από την Κομμουνιστική στη Ριζοσπαστική Ευρωπαϊκή Αριστερά*, Αθήνα : Πόλις

Mudde, C. (2015) *ΣΥΡΙΖΑ :Η Διάμευση της Λαϊκίστικης Υπόσχεσης*, Αθήνα : Επίκεντρο

Muller, J-W. (2017), *Τι είναι ο Λαϊκισμός ;* Αθήνα : Πόλις

Muro, D. & Vidal, G (2016) *Political Mistrust in Southern Europe Since the Great Recession*, Mediterranean Politics, Vol. 22, Issue 2 , p : 197-217

Orriols, L. & Cordero, G (2016) *The Breakdown of the Spanish Two-Party System : The Upsurge of Podemos and Ciudadanos in the 2015 General Election*, Southern European Society and Politics

Παπαβλασόπουλος, Ευθύμης. (2015). *Μετατοπίσεις στο Ελληνικό Κομματικό Σύστημα: Από το Ενιαίο Μαζικό Κόμμα του Κράτους στο Κόμμα «Εκτάκτου Εθνικής Ανάγκης; στο Το πολιτικό πορτραίτο της Ελλάδας: Κρίση και αποδόμηση του πολιτικού*, επιμ. Ν. Γεωργαράκης και Ν. Δεμερτζής. Αθήνα. Εκδόσεις : Gutenberg και Εθνικού Κέντρου Κοινωνικών Ερευνών.

Σεφεριάδης, Σ. (2017) *Το κόκκινο νήμα μιας δεκαετίας*, Αθήνα : Τόπος

Τεπέρογλου, Ε. και Τσατσάνης, Μ. (2014) *Η επίσπευση ενός αργού θανάτου. Κομματικές ταυτίσεις και το τέλος του Δικομματισμού*, στο *Ο διπλός εκλογικός σεισμός*, επιμ. Βούλγαρης Γ. και Νικολακόπουλος Η., Αθήνα : Θεμέλιο σ. 33-60

Ηλεκτρονικές πηγές

Antentas, J. M. (2017) *Power in Podemos*, Jacobinmag.com. Διαθέσιμο στο : <https://www.jacobinmag.com/2017/03/podemos-congress-vistalegre-iglesias-errejon-anticapitalistas>. (πρόσβαση : 03.08.2018)

BFMTV (2017), *Débat Présidentiel : Jean-Luc Mélenchon jugé le plus plus convaincant*. Διαθέσιμο στο : <https://www.bfmtv.com/politique/debat-presidentiel-jean-luc-melenchon-juge-le-plus-convaincant-1136017.html> (πρόσβαση 1.09.2018)

Eurobarometer (2011), Standard Eurobarometer 76, tables of results. Διαθέσιμο στο: http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/eb/eb76/eb76_anx_en.pdf (πρόσβαση : 21.08.2018)

European Central Bank (2011) *Financial Stability Review, June 2011*. Διαθέσιμο στο : <http://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/fsr/financialstabilityreview201106en.pdf?219921fe8e58fd3418d7ed7581d1583c> (πρόσβαση : 21.08.2018)

Eurostat (2018) *Unemployment Statistics*, ec.europa.eu. Διαθέσιμο στο : <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/pdfscache/1163.pdf> (Πρόσβαση : 22.08.2018)

Elmundo (2015) *Podemos aparca una reestructuracion de la deuda publica como la de Grecia*, elmundo.es. Διαθέσιμο στο : <http://www.elmundo.es/espana/2015/07/14/55a51eba268e3ec9048b4581.html> (πρόσβαση : 13.08.2018)

Η Καθημερινή(2016) *Ολάντ : Δεν θα είμαι Υποψήφιος*, Διαθέσιμο στο : <http://www.kathimerini.gr/886129/article/epikairothta/kosmos/olant-den-8a-eimai-ypoyhfios> . (πρόσβαση : 22.08.2018)

Left (2016) *Λαϊκισμός και ανάκτηση της Δημοκρατίας : Μια συζήτηση με τη Σαντάλ Μουφ*, left.gr. Διαθέσιμο στο : <https://left.gr/news/laikismos-kai-anaktisi-tis-dimokratias-mia-syztisi-me-tin-santal-moyf> (πρόσβαση : 12.08.2018)

LeParisien (2017) *Mélenchon Sur L' Europe : « Attention, Je ne suis pas Tsipras ! »*, leparisien.fr, Διαθέσιμο στο : <http://www.leparisien.fr/elections/presidentielle/video-melenchon-sur-l-europe-attention-je-ne-suis-pas-tsipras-16-04-2017-6858537.php> (πρόσβαση : 25.08.2018)

Macron E. (2019), *Dear Europe, Brexit is a Lesson for All of Us : It s Time for Renewal*, The Guardian, Διαθέσιμο στο : <https://www.theguardian.com/commentisfree/2019/mar/04/europe-brexit-uk> (πρόσβαση : 14.03.2019)

Μαυρής, Γ. (2015), *Οι κοινωνικές δυνάμεις της αντιμνημονιακής συμμαχίας, Κοινωνική δομή της ψήφου στον ΣΥΡΙΖΑ και μεταβολές 2012-2015*, Διαθέσιμο στο : <http://www.mavris.gr/4610/antimemorandum-social-coalition/>

Μοσχονάς, Γ.(2015) *Ο αριστερός ριζοσπαστισμός, ο ΣΥΡΙΖΑ και η Ευρώπη*, tovima.gr, Διαθέσιμο στο : <http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=753893>. (πρόσβαση 7.08.2018)

Wikipedia, (2015) *Opinion Polling for the 2015 Spanish General Election*. Διαθέσιμο στο : https://en.wikipedia.org/wiki/Opinion_polling_for_the_2015_Spanish_general_election (πρόσβαση: 24.08.2018)

Wikipedia, (2017) *Opinion Polling for the 2017 French Presidential Election*. Διαθέσιμο στο: https://en.wikipedia.org/wiki/Opinion_polling_for_the_2017_French_presidential_election (πρόσβαση 01.09.2018)

Προγραμματικά-κομματικά κείμενα.

Η πολιτική απόφαση του 1^{ου} συνεδρίου του ΣΥΡΙΖΑ (2013), Διαθέσιμο στο :
<https://www.syriza.gr/article/id/32409/Politikh-Apofash-1oy-Idrytikoy-Synedrioy.html>

L' Avenir en Commun, (2016) *Le Programme de la France Insoumise et son Candidat*
Jean-Luc Mélenchon, Paris : Editions du Seuil

Το καταστατικό του ΣΥΡΙΖΑ (2016), Διαθέσιμο στο :
<https://www.syriza.gr/page/katastatiko.html>